

Едиција
БАШТИНА

Издавач
СВЕТ КЊИГЕ
Београд

Симо Стојановић

ЗАПИСИ ПРОТИНОМ РУКОМ

-СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ-
- НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ-
-ЕТНОГРАФСКИ СПИСИ-

Приредио и предговор написао
др Миливој Родић

Београд
2006.

ПРЕДГОВОР

СИМО СТОЈАНОВИЋ – ЖИВОТ И ДЈЕЛО

Има људи који часно и радно проживе свој богати вијек, оставе за собом дјела великог културно-историјског значаја, а о њима – какав парадокс! – покољења која сустижу сасвим мало, или, најчешће, готово ништа не знају. Слична судбина задесила је и свештеника Симу Стојановића из Приједора. И да не би труда српскога вајара, академика Сретена Стојановића који је у рукопису оставио *Сећања на младости 1904 – 1922*,¹ издата 37 година послје његове преране смрти, о проти Сими не би се знало ни толико колико се зна.

ОДАКЛЕ СУ СТОЈАНОВИЋИ ПОРИЈЕКЛОМ

Живо заинтересован за коријене своје породице, сâм прото Симо средио је прецизно (по очевом и дједовом казивању) родослов Стојановића, а Сретен га уврстио у *Сећања*...

Колијевка Стојановића, као и колијевка готово цјелокупног православног становништва сјеверозападне Босне, била је стара Србија, Црна Гора и Херцеговина.² Конкретно, преци Стојановића кренули су с Невесињског поља под вођством кнеза Вуковоја Јакшића и отуда се населили у Миску Главу код Љубије и у Поткозарје. Могло је то бити крајем 17. или почетком 18. вијека, јер су тада, према историјским изворима и добро очуваном народном предању, нови валови досељеника пристизали у највећем броју.

Како родослов приказује, по сину Вуковоја Јакшића, кнезу Петру, прозову се они у Миској Глави

¹ Сретен Стојановић: *Сећања на младости 1904 – 1922*, БИГЗ, Београд, 1997.

² Владислав Скарић: *Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни*, Гласник Земаљског музеја, Сарајево, 30, 1918, стр. 219-226.

Кнежевићима, а други по Стојану Јакшићу – Стојановићима, чија се лоза даље разгранавала.

Стојановићи славе крсну славу Св. Ђурђа.

Породице су имале бројно потомство, бавиле су се тежаклуком, биле радне и држале много до свога угледа и имена у друштву.

Син Стојана Јакшића, Паво Стојановић био је прво свештено лице у роду, послје њега слиједи још неколико свештеника у сваком кољену, све до проте Симе Стојановића, са којим се ово звање гаси у породици.

ШКОЛОВАЊЕ

Симо Стојановић рођен је у Приједору 6. августа 1859. године*. Његов отац Гавро, свештеник, желећи да му син, као личност и духовно лице, буде у свему узоран, упише га у чувени задарски Православни богословски завод.³ Прије тога је завршио

* Откуда различити датуми протиног рођења у записима, код породице, па и у самој протиној *Автобиографији*? Овај датум је, међутим, неспоран, јер је утврђен на основу три поуздана извора: годишњих извјештаја Задарске богословије, свједочанства о завршеној богословији, те на основу црквених шематизама Бањалучко-Бихаћке епархије, гдје је свуда службено наведено да је Симо Стојановић рођен 6. августа 1859. године. Као свршени богослов, рукоположен је за ђакона 13. фебруара 1886, а за презвитера 16. фебруара 1886; одликован је црвеним појасом 9. децембра 1920. (Год. 1923: *III. Шематизам*, стр. 27).

Можда је са датумом његовог рођења било и некаквог манипулсања због аустроугарских власти и обавезе служења војске, па га је породица „подмлађивала“ за двије године наспрам података из службене документације?

³ А млађи син проте Гавре Теофило Стојановић буде, послје завршеног VII разреда гимназије, са повећом групом ученика, искључен из школе. Он онда заврши учитељску школу, али из протеста напусти Босну зато што је била окупирана земља. Теофило стигне у Србију, али ни ту се не прихвати учитељске службе, него заврши поштански курс. Службовао је у више мјеста. У Зајечару се оженио кћерком јединицом из угледне учите-

први разред бањалучке Богословије 1874/5. школске године, али је због избијања Босанског устанка његово школовање морало бити прекинуто.

У прву годину богословије уписан је Симеон Стојановић (Приједор, Босна) 1881-82, са још двојицом редовних слушалаца, Константином Бошковићем и Јаковом Бурсаћем.⁴ Иста тројица полазника ће 1884-85. завршити IV годину и окончати богословско школовање.

Све о раду и припремању за позив прописивала су строга *Правила за шкoлoвaње православног богословског Сјеменишта у Задру* (објављена у више годишњих извјештаја). Симо је марљиво учио, опсједнут заносом и узвишеношћу свога будућег позива. „Када га је чувени владика Милаш – пише Сретен о оцу – повео као ђакона по Далмацији да пева у црквама он је био пресрећан. Као одличан певач похваљен је и добио је Свето писмо од владике Милаша; то му је била најсветија и најдража успомена до краја живота.“⁵

У школи високе духовне усмјерености, каква је на гласу била задарска Богословија, стицано је богато образовање и комплетно вјерско-стручно формирање личности свештеника. Како је Наставним планом и програмом било предвиђено,⁶ током четири године школовања слушаоци су пратили предавања из шеснаест предмета.

љске породице (била је даљи потомак Хајдук-Вељка). Имао је шесторицу синова и кћерку. Пред Први светски рат премјештен је у Београд, гдје је пензионисан као управник Главне поште. (Подаци Љубинке Симић, Теофилове унуке).

⁴ *Извјештај о свечаној прослави двадесетогодишњице преуређења и постојања Православног завода у Задру*, 9. (21.) јула 1894, Задар, 1894, стр. 62.

⁵ Сретен Стојановић, *о. ц.*, стр. 23.

⁶ *Извјештај о Православном богословском заводу у Задру за школску годину 1884-85*, Год. VII, Задар, 1885, стр. 72-76.

Слушана су предавања из слиједећих наставно-научних области: *историја цркве* – I/5, *педагогика и методика* – I/4, *црквено-славенски језик* – I/4, II/2, *новозавјетно-зрчки језик* – I/3, *црквено појање са љавилом* – I/5, II/5, III/5, IV/5, *увод у богословље* – II/4, *патофизиологија* – II/2, *литургија са тумачењем литургијских књижа* – II/4, *библијска наука* – *исагогика* – III/6+3, *еџеџетика* – III/3, *догматичко богословље* – III/6, IV/1, *морално богословље* – IV/3, *пасторско богословље* – IV/3, *црквено љаво* – IV/4, *хомилетика* – III/2, IV/2, *црквено-званични стил* – IV/2, *катохиетика* – III/2.⁷

Из редова наставничког особља на Симу Стојановића снажано је утисак поштовања и дивљења остављао, ауторитетом и знањем, архимандрит др Никодим Милаш, који је држао предавања из четири предмета. Те предмете слушалац из далеког Приједора највише је волио (*историја цркве*, *патофизиологија*, *црквено љаво*, *црквено-званични стил*). Изузетан дар и напредовање показивао је, већ тада најбољи појац задарског Сјеменишта, и у *црквеном појању са љавилом* код јереја Јована Брчића, по чему га је, како је већ наведено, др Милаш посебно уважавао.⁸

У СЛУЖБИ БОЖЈОЈ

Међу свештенством онога времена Симо Стојановић био је солидно образован духовник. За прво намјештење добио је парохију Маринску, једну од највећих у Крајини (обухватала је Марине, Јутро-

⁷ Исказ броја сати недјељно по предметима и годинама школовања.

⁸ Др Никодим Милаш (1845-1915), црквени историчар. Школовао се у Задру (гимназија), Карловцима (богословија), Бечу (филозофија) и Кијеву (Духовна академија). Од 1871. службовао као професор Богословије у Задру, а 1890. именован епископом задарско-истријским. Плодан писац у области канонског права, црквене и националне историје.

шту, Враголово, Брезичане, Грабашницу, Ахметовце и Драготињу), до које је попу-коњанику од Приједора, испод Вранић-планине, требало добра три сата хода. У цркви парохијској Успенија пресв. Богородице, подигнутој 1884, која не бјеше освећена, предано и редовно обављао је богослужење, а на дан Велике Госпојине, црквене славе, одржаван је традиционални народни збор, на који је народ масовно пристизао из Кнешпоља, Новске крајине, из долине Сане, чак из подгрмечких села.

Ту је пробуђено интересовање младог свештеника за праћење народног живота, одатле се он дописима почиње јављати сарајевским часописима.

Послије неколико година, како је у шематизму приказано, прото Симо служио је службу божју у Козарцу од 1900. до 1911, у цркви парохијској св. Апостола Петра и Павла, подигнутој и освећеној 1887.⁹ Међутим, по другом мање познатом извору налазимо податак у шематизму Бихаћко-бањалучке митрополије о Српско-православним црквеним и школским општинама и српско- правосл. свештенству – гдје стоји – за општину Љубију: предсједник општине Симо Стојановић, свештеник на тој општини Симо Стојановић.¹⁰ У Козарцу је у то вријеме био намјештен свештеник Светозар Шпирин. Уважавати се морају, ипак, званични подаци *Првог шематизма православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901*, по којима је Симо Стојановић, парох козарски, у Љубији по потреби прислуживао као администратор.¹¹

⁹ *Српска православна Епархија бањалучка 1900-2000. Шематизам*, Бања Лука, 2000.

¹⁰ *Календар Просвјета за год. 1910* (саставио и уредио Ђорђе А. Чокорило), Сарајево, 1909, стр. 228.

¹¹ *Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901*. У Бањалуци 1903, стр. 172-173.

Свршени богослов Симо оженио се 1885. године из угледне и богате свештеничке породице, кћерком проте Теодора Вујасиновића из Босанске Дубице, Јованком (1865-1939), са којом је стекао пет кћери и четворицу синова.¹² Јованка бјеше племенита и побожна жена, изузетно енергична у бризи о дјечи и вођењу домаћинства. Пошто је Приједор ноћу 8. јуна 1872. године задесио велики пожар (Симо је тада био 13-годишњи дјечак), осиромашила је и породица по па Гавре и тешко се од штете опорављала, а пожар 1881. ју је довео на сам руб егзистенције. Касније, стање се поправља Симином женидбом, не само због тога што је Јованка донијела богат мираз, него што је и сама она, чудотворним жртвовањем и залагањем, настојала да материјално подигне кућу Стојановића. „Благородна душа, поштована у цијелој околини, па су је сви млађи звали мајка Јованка“ – биљежи Младенов биограф и саборац Раде Башић.¹³

Иначе, прото Симо и протиница Јованка били су не само омиљени у народу, честити и поштени људи, угледни и поштовани од припадника свих вјероисповијести; били су изазов за умјетничке ствараоце, а посебно незаобилазна тема усменога казивања, досјетки и причаца. На почетку своје богате умјетничке каријере, син Сретен израдио је бисте оца и мајке у граниту, 1919. Нешто касније њихове портрете у уљу израдио је Сретенов друг Мило Милуновић (1922).

Своју дјецу Стојановићи су васпитавали у патријархалном и родољубивом духу. Аустро-Угарска је се-

¹² Прото Славко Вујасиновић: *Срби као ђаци. Мемоари.* Приредио Симо Брдар, „Глас српски“, Бања Лука, 1994, стр. 16-17.

¹³ Раде Вашић: *Doktor Mladen* (III izdanje), Nacionalni park „Kozara“, Prijedor, 1987, str. 12.

¹⁴ *Сретен Стојановић. Живот и дело.* Текст Момчило Стевановић, фотографије Д. Кажих, „Просвета“, Београд, 1963, стр. VII.

оско становништво подмићивала извјесним повластицама – давала им у парохијама имања, намјенски им градила по селима куће. А како је прото Симо имао крупне издатке за школовање дјеце, замало да пристаје на те уступке. Отац Гавро га је разувјерио разумним чињеницама, јер би пресељење многочлане породице у село, у ствари, отежало школовање кћери и синова. Родитељи не поступише ни по наговору неких рођака, „кад се поставило питање о васпитању деце, да синове пошаљу на краткотрајне стручне школе за поштаре или порезнике. Кћери су се спремале за учитељице, а за синове било је решено да сврше гимназију.“¹⁴

Марљивим учењем, знањем, моралном оформљеношћу личности, и, посебно, стицањем огромног угледа у друштву и срединама гдје су радили, оправдали су синови и кћери повјерење оца Симе и мајке Јованке и њихово велико жртвовање. Школовани су сви, и сви били наклоњени књизи, науци, умјетности. Георгина (1891-1956), Персида (1894-1959) и Јелисавета (1899-1988) завршиле су учитељске школе, Младен Стојановић (1896-1942) медицински факултет, Сретен Стојановић (1898-1960) академију ликовних умјетности (смјер вајарство), Милица (1900-1985) филозофски, а Велимир Стојановић (1908-1982) правни факултет, док је Драгиња (1903-1981) апсолвирала медицину; једино је Драгутин (1905-1917) несретним случајем страдао и сахрањен у породичну гробницу на Приједорском гробљу.

Послије дугогодишње службе народу и Богу успокојио се у 67. години живота – 1. новембра 1926. „тај човек са главом пророка и народног трибуна“, протојереј Симо, како га, по Сретеновој гранитној бисти из 1919. увјерљиво доживљава Лазар

¹⁵ Лазар Трифуновић: *Сретен Стојановић*, Галерија САНУ, Београд, 1973, стр. 7.

Трифуновић.¹⁵ Умро је изненада од срчаног удара, тек што је тога дана кћерку Драгињу, студента друге године медицине, испратио на жељезничку станицу. Речено је, с њим се гаси и свештеничка лоза у породици Стојановића.

И опет један парадокс! Сарајевско „Братство“, лист цркве и свештенства, не забиљежи ништа о том губитку, а некролог није донио ни „Весник Српске цркве“, иначе доста ревностан у објављивању читуља.¹⁶ У скромној монографији *Приједор и околина*, под насловом „Знамените личности“, међу заслужним Приједорчанима из новије прошлости, описана су дјела двојице великана – Сретена и Младена Стојановића,¹⁷ док је у *Литератури* поменути протин рад „Постанак Приједора“.

Само се један мање познат црквени недјељник „Весник“ из Београда сјетио пароха љубијског, жереја Симе Стојановића, и објавио подужни некролог. Некролог из пера неименованог дописника из Босне, очигледно доброг познаваоца протиног карактера и рада, али и прилика онога доба, додатно нас обавјештава да је прото Симо, „на правди Бога“, био у сукобу са црквеним властима и да је о свом животу оставио *Автобиографију* (непронађен рукопис).

ПРОТИНО РУСОФИЛСТВО

Осим своје потпуне преданости Богу, народу и вјери, Симо Стојановић био је и ватрени русофил. За њега је православна Русија била идол коме тре-

¹⁵ Милица Бујас, Марија Клеут, Горана Раичевић: *Библиографија српских некролога*, Матица српска, Нови Сад, 1998.

¹⁷ *Prijedor i okolina*. Narodni odbor opštine Prijedor i „Književne novine“, Beograd, 1961.

ба да стреме све жеље, сва хтијења свеколике браће по вјери и крви. „Мајку Русију“ он је сматрао матицом православних словенских народа, матицом истинске и најдубље вјере у Бога и народ. Русији је – бјеше увјерен – Богом била додијељена водећа историјска улога последије расељавања Словена из прадомовине, да буде објединитељ покорених православљаца и њихов ослободитељ испод туђинског ропског јарма, улога очувања националног идентитета као и најсветијих националних вриједности – вјере, обичаја, језика, културе.

Протин занос Русијом и њеним великим словенских народом, православљем и културом равнао се, заиста, с правим усхићењем. Код једног Русијом тако опчињеног српског свештеника није тешко објаснити коријене русофилства, јер оно није произишло из некаквих његових прагматичких „политичких ставова“ (прото се политиком није ни бавио), него из „начелних“ етичких разлога, из принципијелних увјерења.

И један од политичких првака, један од најватренијих српских русофила, Никола Пашић (1845–1926), протин савременик, био је принципијелног увјерења: „Русија је по својој суштини предодредбени пријатељ православних Срба.“¹⁸ На чему се то убјеђење темељило? Темељило се на свему ономе што је од Бога и од природе дато као заједнички антрополошки именовитељ (раса, словенско поријекло, језик, православље).¹⁹

Такво вјеровање било је више сентименталног, доста наивног, па и утопистичког карактера, јер се,

¹⁸ Никола Б. Поповић: *Русофилство Николе Пашића*, Никола Пашић – живот и дело, Зборник радова са Научног скупа у САНУ и Задужбини „Никола Пашић“, Београд, 1997, стр. 237.

¹⁹ *Исто*, стр. 237.

дабoме, претјеривало са том идилично замишљеном и свемоћном Русијом која је требало да буде покровитељица цијелог Словенства. Тим идејама вјере у три темељне светиње (Бога, народ и Русију) био је Симо Стојановић опсједнут већ у задарској Богословији и под утицајем руске литературе, гдје је Русија идентификована као „света православна земља“ чију величанствену преданост Богу, православљу и народу треба да слиједи и Срби.

Прото Симо је, кроз свакодневне проповиједи и бесједе, без обзира на евентуалне репресалије од стране аустроугарских власти, и практично испољавао своје русофилство, ширио љубав према руском народу. Занимала су га друштвена збивања и узбурканост догађајима у царској Русији, пратио помно руско-јапански рат, вођен 1904-1905, и о свему томе обавјештавао укућане, комшије и парохијане, показујући нескривене симпатије према Русијама. За вријеме љетних распуста, послје обављене вечерње молитве, одјекнула би из куће Стојановића хорски извођена пјесма *Возбраноје војеводје* – својеврсна „химна жеље за слободом, чежња за Русијом“.²⁰

А када су послје и у Приједор почели да пристижу руски емигранти, избјегли племићи, стари прото се наслушао прича о друштвеном преокрету, о крвавим збивањима по губернијама – био је изненађен и много штошта није разумијевао. Ипак, до краја живота остао је непоколебљив у својој љубави и вјери у Русију, и у њену историјску мисију на Балкану и у Европи.

²⁰ Сретен Стојановић, *о. с.*, стр. 24.

БОРАЦ У ПОКРЕТУ СРБА ЗА ВЈЕРСКО-ПРОСВЈЕТНУ САМОУПРАВУ

У окриљу црно-жуте монархије Србима Босне и Херцеговине постепено су ускраћивана национална права и слобода, што је неминовно водило у сукоб аустроугарске управе са српским „национално најсвјеснијим елементом, чија је политичка свијест још од почетка деветнаестог вијека, кроз буне и устанке као и под утицајем са стране (Србија, Црна Гора, Русија), била веома развијена“.²¹

Та нова, малобројна, али прогресивна снага, носена националном свијешћу, и уз то економски моћна, која је предњачила у отпору против омражене нове окупаторске власти, био је српски трговачки staleж. Српски трговци по градовима Босне и Херцеговине ојачали су нагло захваљујући турским економским реформама, извозу робе на аустријско тржиште, а потенцијални фактор „релативно брзог богаћања и акумулације капитала пружало је заостало село“, гдје су јефтино откупљивани пољопривредни производи и гдје је царевало зеленашење („кметодерство“).²²

Новоустановљена власт је већ 1878. године почела да предузима низ мјера да би под свој надзор ставила православну цркву, српске школе, националне културне институције, штампу... Тиме би била укинута и она права која су Србима гарантована турским реформама 1856, а тицала су се аутономног организовања црквено-школског живота и самосталног рада црквено-школских општина. Од самог формирања, црквено-школске општине постале су свјетионици и сто-

²¹ Божо Маџар: *Покрети Срба Босне и Херцеговине за вјерско-просвјетну самоуправу*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1982, стр. 427.

²² *Исто*.

жери око којих се одвијао цјелокупни духовни и политички живот Срба (ефикасност свога дјеловања показале су и код припремања и подизања устанка 1875).

Али, готово све дотада стечене привилегије самоуправног црквено-школског живота Срба поништавају Аустроугарска царевина и Цариградска патријаршија 1880. тзв. *Конвенцијом о привременом уређењу Православне цркве у Босни и Херцеговини*, чиме је „аустроугарска управа наставила са ограничавањем и укидањем стечених и већ у обичај претворених права српског народа да аутономно управља црквеним и школским пословима, бира свештенике и учитеље, оснива школе и управља са њима и сл. и то све без уплитања државе“.²³

Крути апсолутистички режим, оличен у Калајевој националној политици, на све начине је порицао национални дигнитет српског народа, избјегавао признавање српског језика и ћирилице, игнорисао српску прошлост и традицију и мијешао се у рад црквено-школских општина, забрањујући им употребу националних имена, слободан избор православног свештенства и учитеља за рад у конфесионалним школама без надзора и цензуре државе.

Покрет свјесног „српског елемента“, односно трговачког буржоаског сталежа, са захтјевима израженим у неколико меморандума, уродио је мршавим резултатима, једно, због „националне искључивости“ и „фетишизирања националних симбола“, друго, због тога што се „Цариградска патријаршија, бранећи своје интересе, ставила на страну аустроугарске владе. Патријаршија се опет ставила у службу и сарађивала са окупатором и није водила рачуна о интересима вјерника“.²⁴

²³ Исто, стр. 428.

²⁴ Исто, стр. 431.

А иначе, током покрета испољена је висока „национална свијест код Срба“; и по броју присталица и по интензитету борбе ни бањалучки ни приједорски „опозициони центар“ нису заостајали за другим градским срединама у Босни и Херцеговини.

Прото Симо Стојановић био је један од најагилнијих поборника покрета, са ужим кругом виђенијих трговаца, попова и учитеља. Агитовао је у Приједору и околини о намјерама окупаторских власти, о циљевима и облицима борбе за црквено-просвјетну самоуправу, и при томе у једну групу сврстао истинске присталице, патриоте, у другу газде, „продане душе“, „интерережије“ који су се, тобоже, позивали на легалитет и законитост. Док се трговачка буржоазија, све више изолована, на крају опортунистички понијела, прото је знао да без подршке сељаштва (заинтересованог за рјешавање аграрног питања) покрет за аутономију може остати само пусто слово на папиру. Зато је на протестне скупове, који су у Приједору одржавани, доводио на хиљаде својих парохијана да режиму у лице искажу народну вољу и намјеру да своје српске националне интересе не уступају тако лако туђину.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ

Етнолошко-фолклористичка испитивања у Босни и Херцеговини отпочињу интензивније крајем 19. вијека, и то највећма као одраз рада и књижевног дјела Вука Караџића. Приступа се биљежењу народних умотворина и сакупљању грађе о народним обичајима и вјеровањима. Тога се посла у Босни, првобитно, „прихватају појединци одуше-

вљени њиме, али без стручне спреме, махом самоуци“.²⁵

Покретање „Босанске Виле“ (1885), „Гласника Земалског музеја“ (1889) и других часописа подстицајно утиче на ову дјелатност. Претежно оријентисана на остваривање једнога богатог и јасно дефинисаног национално-културног програма, „Босанска Вила“ већ у другом годишту излажења (1887), у дванаест бројева, доноси методолошки разрађена упутства истраживачима *Питања за проучавање народа* аустријског филолога, етнолога и фолклористе Фридриха Крауса²⁶ (Фредрих Краус). Краус излаже програм и области које треба обухватити проучавањем народа, даје смјернице како тај значајан етнолошки рад треба обављати. Уредништво „Босанске Виле“ побринуло се да помогне сакупљачима грађе, усмјеривши их, Краусовим сугестијама и упутствима, да посебну пажњу обрате и описују: говор народни, обичаје, светковине, вјеровања и сујевјерја, прорицања, народне лекарије, побратимство, вјенчања и веселја, племенске односе у задругама, облике народног права, преступе, злочине, судство итд.²⁷

Од Вука Караџића и Крауса, а посебно од Вука, и почињу утицаји на истраживачки рад Симе Стојановића, који своју сарадњу у „Босанској Вили“ и „Босанско-херцеговачком Источнику“ усмјерава на двије области: на сакупљање народних приповиједака и легенди, те на проучавање настанка насеља и

²⁵ *Etnologija. Bosna i Hercegovina*, Enciklopedija Jugoslavije, 4, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1986, str. 70.

* „Босанска Вила“, „Босанско-херцеговачки Источник“ пишу се у овом издању изворно, дакле правописом којим су и саме редакције писале наслове тих часописа.

²⁶ *Питања за проучавање народа*. Саставио др. Фридрих Краус. С њемачког превео Тадић, Босанска Вила, год. II/1887, бр. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15.

²⁷ *Исто*.

поријекла становништва. Живога, проницљивог духа, потпуно заинтересован оним што се назива народним животом српскога етноса, он се претежно ослањао на усмену традицију, на жива казивања старијих људи, јер је предања и усмену истину, у оно вријеме, сматрао вјеродостојним извором сазнања и животних поука. Као и Вук Караџић, уосталом.

Осим Вука, зачетника српске етнологије и фолклористике²⁸, на протин је књижевни рад знатно утицао и познати, свестрано образовани, плодни писац Никола Беговић (1821-1895), код „западних Срба“, неоспорно, родоначелник етнографске мисли.²⁹ Прото Стојановић је, у извјесном смислу ријечи, претеча Јована Цвијића (1865-1927), јер је Цвијићев Географски завод Велике школе тек од 1905. године покрећу послове на проучавању насеља и поријекла становништва, када је прото Симо, притиснут бригама око школовања дјеце и издржавања многочлане породице, био већ одложио своје списатељско перо.

Мада је са „Босанском Вилом“ и „Босанско-херцеговачким Источником“ краће вријеме сарађивао (десетак година), и био мање плодан од својих савременика Петра Кочића (1877-1916), Весе Кондића (1868-1909), Петра Ст. Иванчевића (1870-1914), Петра Мирковића (1855-1935), ипак је Симо Стојановић сврстан међу „познатија имана“ сакупљача народних

²⁸ Др Миленко Филиповић: *Вук Караџић као етнолог*, Дела Вука Караџића, Етнографски списи, „Просвета“, Београд, 1969, стр. 394-403

²⁹ Види издања: Сима Лукин Лазић *Србин од Србина*, Издање пишчево, Загреб, 1895; Годишњица Николе Чупића, 1905, књ. 24, стр. 164-166; Илија Мамузић: *Никола Беговић 1821-1895*, Књижевна хрестоматија. Из културне баштине српског народа у Хрватској, „Просвјета“, Загреб, 1979, стр. 234-237.

³⁰ Todor Kruševac: *Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1978, str. 331.

умотворина и етнографско-фолклорне грађе.³⁰ Један доста значајан и најобимнији његов рад, писан у Приједору 1894, *Би(ј)ографија житљества парохије Маринске*, а на који се касније позива Милан Карановић, остао је у рукопису, необјављен, као и доста других списа, проповиједи и чланака. Та грађа из заоставштине, да је којим случајем сачувана, дала би свакако цјеловитији увид у етнолошко-фолклористичка интересовања и дјело Симе Стојановића.

На основу провјерених извора, прото Симо публиковао је у „Босанској Вили“, у рубрици „Српске народне приповијетке“, 18 записа, те у два наставка етнографски спис „Постанак Приједора“, а у „Босанско-херцеговачком Источнику“ још четири етнографска списа.³¹ И учитељица у кнежопољском селу Међувођу, кћи протина, Георгина Стојановићева, очигледно по очевом наговору и упутству, биљежи и у „Босанској Вили“ објављује девет народних прича, од којих само једну од именованог казивача. У интегралном прегледу, ти су сви записи једна цјелина, па су зато и придодати протиним.³²

Прото Симо није ништа оставио у виду напомене или забиљешке – шта га је мотивисало да сакупља народну прозу, да истражује предања о постанку мјеста, о поријеклу породица и сл. Не зна се ни на који је начин то обављао, од кога поименице биљежио... Оно што је, дакле, објављено, то је истраживачу и стајало на располагању за расуђивање о протином етнолошко-фолклористичком раду.

³⁰ Провјерено у индексима имена и пописима сарадника: Дејан Ђуричковић: *Босанска вила 1885-1914*, Књ. 1-3, „Свјетлост“, Сарајево, 1975.

Bibliografija književnih priloga u listovima i časopisima Bosne i Hercegovine 1850-1918, Tom I-IV, Institut za književnost, Sarajevo, 1991.

³² *Исцо*.

Тек уз двије приче он наводи: „чуо од Вучена Милинковића из Црне Долине у Крајини“, док се код свих осталих записа оглушио и о казиваче и о локалитете.

Ипак, све народне приче и етнографске записе он је – како стално потписује „прибиљежио Приједорчанин“, или „прибиљежио Симо Стојановић, парох марински“ – могао да чује у околини родног мјеста (Дервиш-кула, Балте, вода Светиња, Козарац...). За народне приче посебно важи да их је записивач вјероватно слушао на више мјеста, од више казивача који су остали анонимни, јер је сакупљач сматрао необјективним приписати слушану причу само једном даровитом приповједачу, када се цијела Крајина таквима могла надалеко дичити, а усмена творевина ионако живи свој живот интензивно у сеоским заједницама.

Народне приповијетке теже је било записивати него народне пјесме – то је прото сазнао од Вука. Карацић на једном мјесту наводи: „Пјесме, загонетке, и приповијести, то је готово народно књижество, коме ништа више не треба, него га вјерно, чисто и непокварено скупити; али у писању приповијетки већ треба мислити и ријечи намјештати (али опет не по своме вкосу, него по својству Српскога језика), да не би ни с једне стране било прећерано, него да би могао и учен читати, и прост слушати...“³³

Знајући то, ипак се Симо Стојановић одлучио да „Босанској Вили“ шаље искључиво записе народне прозе. Зашто? То нигдје није објашњено с његове стране, али је реално споменути једну претпостав-

³³ Вук Стеф. Карацић: *Српске народне приповијетке*, „Просвета“, Београд, 1969, стр. 9-10.

ку, један крупан разлог, а тај је – што је и сам записивач био врстан и рјечит народни приповједач. Био је прото добар бесједник, добар проповједник и наратор усменог кова. Можда је баш та његова особина пресудно утицала да се он определијели искључиво за биљежење народне прозе. У том се послу најпоузданије осјећао. Али, ето, догодило се да ниједна његова бесједа, ниједна његова проповијед није сачувана од заборавља.³⁴

Но, као изузетно друштвен човјек и пријатан бесједник, знао се прото Симо дружити с људима – на славама, крштењима, вјенчањима, зборовима, сахранама – пажљиво би слушао друге, а и сам би занимљиво казивао о догађајима и згодама из прошлости, о ономе што је слушао од старца у парохији. Будући да је био и начитан и образован, привлачио је пажњу и младих и старијих слушалаца рјечитошћу, течношћу и јасноћом свога приповиједања.³⁵

О вјеродостојности протиних записа довољно је, за сада, рећи то да су они коректни, оригинални, изворни,

³⁴ Бранко А. Цисарж, протојереј-ставрофор: *Библиографија његових штампаних у црквеним часописима за последњих сто година (1868-1970)*, Београд, 1975.

³⁵ Др Младен Стојановић, то је извјесно, од оца је наслиједио говорнички дар, о чему читамо: „Привлачност и чар Младенове личности и утицај који је он вршио на људе, долазили су добрим дијелом и од његове рјечитости. Младен је био елоквентан човјек у правом смислу ријечи. Његов природни говорнички дар срећно је допуњавао његово солидно и широко образовање. Зато је он могао вјешто да импровизира ма о чему. Слушао сам неколико његових импровизација: оне су биле, доиста, сјајне. Али, и у обичном, неvezаном разговору с њим, човјек је могао запазити високе квалитете његове рјечитости, у којој је било и убјеђења у становиште које је заступао, и одушевљења, и нечег у исти мах поетског и публицистичког, и неке бриљантности; па ипак, све је то остало једноставно и јасно“ (Др Мидхат Шамић: *Сјећање на Младена Стојановића*, Приједорска гимназија 1921-1981, Приједор, 1981, стр. 228-231).

у правом смислу ријечи. У том су му послу, очигледно, за узор послужила Вукова дјела (омиљена лектира у породици Стојановић, уз црквене књиге). Прото је пажљиво слушао казивања и на папир биљежио аутентичан текст, са свим архаичним цртама оновременог народног говора, исто онако како је то и Вук чинио. Примјењиван је чак и Вуков правопис и ријечи „намјештине“ како је природа српскога језика налагала.

Посебна је, дакле, вриједност протиних записа народних умотворина у њиховом чистом народном изразу. Облици ријечи, лексика, склоп и развијеност реченица – све је то из усмене ризнице. Отуда и закључак да између Вукових и његових записа усмене прозе не запажамо никакве посебне разлике, ни предности у корист једнога или другог записивача.

Кад се има у виду комплетан опус збирке – укупно 27 протиних и Георгининих народних прича – не изгледа то тако ни невелика књига. Јер, Караџићеве *Народне српске приповијетке* (Беч, 1821) сдрже тек дванаест текстова, док је у најпотпуније издање те збирке (Беч, 1853) уврштено педесет приповиједака, рачунајући и шест прештампаних из првог издања.³⁶ Том збирком прете Симе, која се сада први пут издаје, достигнут је обим једне половине класичног Вуковог издања, а ни то се не може сматрати малим доприносом, поготово стога што доноси сичее и мотиве из Крајине, гдје Вук није боравао нити је у том приповједаштвом богатом крају имао сараднике.

Досљедни Вуковој, а посебно Чајкановићевој подјели народне прозе на врсте (ова Чајкановићева³⁷ за-

³⁶ *Српске народне приповијетке*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, „Просвете“, Београд, 1969.

³⁷ Веселин Чајкановић: *Српске народне приповијетке, Књига I*, Српски етнографски зборник, Српска краљевска академија, Књига XLI, Београд – Земун, 1927.

снована је на општепризнатој, међународној класификацији по Аарне – Томсоновом каталогу), ми смо, према сижеима и мотивима, у збирци *Српске народне приповијетке* Симе Стојановића и Георгине Стојановићеве учили више усмених прозних облика.

Бајка се само једна нашла међу овим записима (и то из Георгиновог пера), што још увијек не значи да је прото фантастику ниподаштавао. Био је он човек прагматичног духа, и вјероватно је стога нагињао другим врстама. У самом пословичном наслову *Како сијеш онако ћеш и пожњети* изражена је хришћанска мисао о потреби за патријархалном хармонијом живљења, с доста фантастичних елемената, о петорици браће. Најстарији је, без кривице, прогнан из родитељске куће (у већини других бајки то се догађа обично најмлађем брату). Да би у породицу повратио слогу, поремећене братске односе, јунаку бајке у томе помажу чудесна средства и чудесне околности. Чим је од кириција добио ватру, његова колибица претвара се у дворач, угљевље у злато. Што се радња даље разгранавала, све у њој изгледа логично, а стварно и фантастично се изједначују. И овдје је „до савршенства доведена усмена уметничка стилизација“, јер милосрдни, племенити јунак приче упркос свему не мрзи браћу, већ када су они остали без ишта, опрашта им гријехе, испољавајући се као чувар патријархалне задруге.

Новела је заступљена са девет текстова увјерљиве, реалистичке садржине, гдје нема уплитања чудесног у радњу (Вуков термин: „мушка“ приповијетка), по чему се она и разликује од бајке, док су по структури блиске. Пошто је фабула базирана на елементима истинског, а не фантастичног, новела ипак своју занимљиву нарацију остварује помоћу

необичних догађаја који се износе динамички, с много неочекиваних обрта, и уз доста психолошког сјенчења ликова. Повезивањем епизода у чвршћу цјелину, јединство радње се заснива на узрочно-посљедиочној повезаности догађаја, чиме се постиже и карактеризација ликова. У новели *Невјерна жена* муж се спасава смишљеном подвалом; наговори жену да се, тобоже, исповиједи свецу у шуми (а у улози свеца био је управо – камуфлирани муж). Сложене структуре као и бајка, новела се даље композиционо разгранавала новим епизодама с убијеним жениним љубавником, да би расплет био у знаку народне етике и кажњавања невјерства, јер грешница се утапа баш када се спрема да у дубоку воду гурне свога мужа.

Усмена инвенција крајишког приповједача дала је упечатљив лик празноглавог, сулудог „мудраца“ Домишљана (у истоименој новели, са локалитета села Трамошње), због чије луде памети страдају његови племенштаци, и сами затуцани људском глупошћу, незнањем.

Послије читања сваке новеле заиста остаје претпоставка, оживи илузија, да је то што је испричано стварносно и да су такве ситуације могуће у свакодневном животу. Јунаци су обични људи који западају у свакакве ризичне ситуације, али се из њих редовно спасавају, и то не уз помоћ надземаљских волшебних сила као у бајци, него на овај онај начин, а најчешће природним даром за досјетљивост. Јаку реалистичку основу има новела *Два рсуза*, о мајстору и шегрту крадљивцима. Шегрт, наравно, у свему намагарчује мајстора, па овај буде ухваћен у накатранисаној каци. Покрадени цар тражи начин да ухвати рсуза (епизода са двије дјевојке и товаром новца), али шегрт је опет вјештији и

сналажљивији. Признаће своју кривицу тек када од цара стигне обећање да ће му све бити опроштено. Дакле, некада је сналажљивост, некада домишљатост та особина главног лика која води ка расплету радње и спасавању јунака, док је у новели *Ширет хоџа*, о популарности старог и непопуларности новог, ученог хоџе у неком џемату, одгонетање замршене загонетке, препреке, око које се и гради цијела фабула, остварено измишљеном подвалом. Тек када млади хоџа поново оде у Стамбол и тамо изучи „ширет школу“, те по повратку у џемат разгласи да стари хоџа има свету браду (подвала), срећа му се осмјехне. Јер, Турци себи за амајлију почупају сву браду старом хоџи и по длаку-двје почну да носе уза се – да им буду за срећу и заштити. Безбради хоџа од срамоте напусти кришом џемат, а његово мјесто заузме нови ширет хоџа. Такве се новеле, приповједачким тоном, сижејно-тематски, приближавају шаљивој приповиједи, што је случај и са *Домишљаном*, чија је садржина у цјелини шаљиво-подругљива.

Не само да је динамично изложена фабула, обавезно с обртима у композицији радње, него се и ликови у међусобним контактима и датим ситуацијама трансформишу, употпуњавају и развијају, од негативних у позитивне, од превртљиваца у праведнике, од тупоглавих у мудраце, или обратно – што значи да нису обликовани по схематизованом калупу као у бајкама. Народно вјеровање да се човјек може ослободити рђавог друга, па био он ма и сами ђаво, доносе новеле *Човјек и ђаво* и *Ђаво и његов њобратим*. На међи су са бајкама (због учешћа ђавола у радњи, који се претвара у човјека), али ипак реалистички елеменат преовлађује: разрјешење проблема не остварује се учешћем не-

ке волшебне силе, него опет људском досјетљивошћу, јер ђаво бјежи од човјека који се умаже крвљу закланог вола.

У анегдотичним сижеима, гдје се фабула драстично редуцира и од вишеепизодичне своди на један сажет догађај, с изостављеним детаљима, новела се трансформише у причу с поентом, као што су примјери *Судбина*, *Мудра дјевојка* и *Није свак до краја будала*. И јунаци и догађаји приказани су концизно, али са снажном реалистичком увјерљивошћу.

По реалистичности своје садржине, новелама је блиска *шаљива прича*, као што је и новелистичко приповиједање често прожето комиком, у случајевима када вишеепизодична шала прерасте у новелу, како је већ показано на фабули *Домишљана* и *Ширет хоџе*.

Шаљива је прича кратка усмена форма, износи само детаљ, један догађај, једно рјешење или само једну људску особину.

Тако је радња приче *Досјетљив ајсеник* заснована на комици ситуације, што је и најчешћи поступак у овом облику усменог причања. Један се велики лажљивац обрео у затвору, гдје му је било прилично тијесно. Он се поче чешати, а другим хапшеницима каже да је врло сврабљив, те се они поодмакну даље од њега, а лажљивцу испуни се што је и жељено – добије широк простор за лежање.

Исто тако, на комици ситуације заснована је и прича у живом дијалогу *Баба и смрт*. Почела баба дозивати смрт да је већ једном узме, а дјеци њеној то досади, па донесу неку птичурину у будак куће. Кад птица закрешти, дјеца кажу баби да је то смрт по њу дошла, а баба се толико препадне за свој живот, те смрти понуди да умјесто ње узме унучад. „По томе се знаде, да је и стару жао умријети.“

А сиже шаљиве приче *Циџанин и царева кћи* смишљен је на комици ријечи. Просио и Циго цареву кћерку. По повратку каже људима: „Пола посла готово, ја је хоћу а она ме неће; док она хтједне, онда ће сав посао бити готов.“

Прото Симо имао је и далеко шири репертоар народних шала – био је и сам врстан шаљивција. Његова је збирка народног хумора свакако могла бити много потпунија да је већу пажњу обратио шалама и ругалицама (подругачицама) – о регионалним (крајишким) типовима, носиоцима општељудских ћуди и нарави (наивност, глупост, грамзљивост, надриученост, мудрост); о међусобном подругивању мјештана појединих етничких средина; о исмијавању носилаца вјерских власти и њихових лоших особина; и већу пажњу оним бритким сатирама о беговима, кадијама и њиховом израбљивању раје (у народном приповиједању посебно распрострањен облик) – с универзалним порукама о друштвено-политичким приликама и положају Срба под влашћу окупатора.

Скаска спада у сферу народне фантастике, као и бајка. У фолклористичкој науци напоредо се употребљава с етиолошком причом. Термин се, дакле, односи на народна предања о поријеклу природних и друштвених појава, о настанку човјека, животиња, биљака, и уопште живота на Земљи. Етиолошке теме о поријеклу природних феномена и људских особина занимале су приједорског проту – записао је пет скаски – језгровитих, занимљивих, живописних, уопштених (јер су мјесто и вријеме радње у њима небитни), али с нагласком на прастаро поријекло („У оно вријеме, кад је Христос ходао по земљи...“). Свака та скаска у облику је изношења узрокa и давања тумачења и

разјашњења како је нешто настало. Приповједач даје на вољу својој бујној машти, зато је у скаскама све могуће као и у бајкама. Љутит на богатог Гавана, тврдицу, Господ га претвара у медвједа, што не хтједне да удијели просјаку. Снагом кумове клетве печена кокошка испод сача се претвара у жабу. Чудесног је поријекла и кртина (кртица), у коју се претворио неки сељак који је хтио да превари брата при подјели имања.

Вјеродостојност изнесене истине никад се не пориче. Ако је ријеч о настанку земљотреса, казивање се ниједном другом чињеницом не може оповргнути због самог постојања те појаве. У основи сваке фабуле је неко вјеровање (кројачи су сви погурени, јер нису добро знали свој посао, па су их поручиоци испребијали; по мајци Марији, Христа су звали Марић, па тако и светог Јована, овај се уплаши Чифута и прозове се Иван), па и вјеровање о постојању горњег и доњег свијета, раја и пакла, небеске теогоније, страшног суда итд. (ова предања су библијског поријекла). Скаска каткада из сажете, једноепизодичне приче прераста у шире наративно дјело, као што и „етиологизирање“ може да буде „извучено“ из неке сложеније и дуже приповијетке.

Занимљив сиже имају једна протина и једна Георгинина *леџендарна (религиозна) прича*; не треба да чуди што их једно свештено лице није више забиљежило. Тема приповиједања је обавезно религиозно-фантастична о сусрету човјека с божанством, анђелом, Светим Савом, свецима – на небу или на земљи. Износе се људске мане и врлине с аспекта морално-религиозног кодекса понашања. Обавезно христјанизовани садржаји показују да је човјек с вишом силом у савезништву, а не у непријатељским односима; људи су, по правилу, подвргнути провје-

равању њихових поступака од стране божанства прерушеног у путника, просјака, сиромаха... Божанство (Христос, светитељ Сава) је свезнајуће; унапријед му је знано гдје живе добри, гдје лоши људи, прориче смрт и казну за грешнике, награду за племените.

Погледајмо најприје структуру приче *Како умире зрјешник а како праведник*, чија радња асоцира на оно старо доба „када је Христос од’о по земљи“. Тродјелна фабула о искушавању људи тематски обједињује три сусрета Христовог изасланика с болесницима и њиховим укућанима. На првом сусрету намјерника дочекују нељубазно, осорно, и у тој кући „вражји човјек“ умире у мукама. На другом сусрету људи су још већи грешници, њихов болесник умире у пакленим мукама, симболично представљеном смрћу („... човјек, сав у црно, руњав, уђе и двоје вижљади за њим уђоше...“). На трећем сусрету чељад и болесник примају госта да боље не може бити, гдје човјек из „божјег дома“, пред божјим угодницима, умире смирено, без патње, како је и заслужио својим добрим дјелима, па из садржине приче проистиче очигледна религиозна тенденциозност.

Једноставнија је и мање развијена радња приче *Газда у рају*. Међу помореном сиротињом у рају се нашао и један велики себичњак, циција, и то без икакве заслуге. И по захтјеву Светог Петра неће одатле. Тек кад пред рајским вратима бубањ удари, циција се полакоми да би што могао ушићарити и изађе на врата, а Свети Петар их затвори за њим. Тако за казну буде из раја изгнан. Како видимо, хришћанска мисао овдје је органски обликована и не смета умјетничкој изражајности приче.

Из Крајине, неисцрпног поднебља *легенди* (у значењу предања), издвајају се три вриједна оства-

рења. Око историјске личности у легенди *Отац и мајка Вукашина краља* формира се јунакова биографија, са измијешаним реалистичким и фантастичним чињеницама, и са тврдњом да је тројицу синова (Вукашина, Угљешу и Гојка) родила грбава сестра цара Душана, са грбавим слугом, када је са двора у Срем прогнана. Цар Душан ове дјечакe (сестриће) поведе у своју царевину, учинивши их великашима.

Предање о владаревој тајни *Благај и Дервиш-кула* је вишеепизодична прича. Послије уводног описа положаја варошице Благај и поријекла његова назива, слиједи легенда о патњама кулучара при градњи куле, о Дервишу и његовом наказном сину, „без обличави људске“. На основу чудотворног средства, мајчиним млијеком закуваног хљепчића, између бабиног унука-бријача и Дервиша успоставља се побратимство. Тајна о младићевом животињском изгледу ипак се прочује, јер на земљи ништа се сакрити не може (интернационални мотив). Бријач, међутим, не страда, него се Дервиш с породицом тајно исели у некакву „мрачну земљу“. У овом случају, мајчино млијeko, као митско свемоћно средство, укроћује окрутну власт једног феудалца, а у народној поезији оно је посебно дјелотворно у заклетвама.

А локално мјесно предање (легенда), са зрнцима историјске истине, *Како је пошало Кнешпоље*, веже настанак овога имена за кнеза Вука са Змијања. Он се, наводно, под Козару доселио бјежећи од зулума и освете турске, када су хајдучи Мијат-харамбаше погубили пашу и његову дружину на Змијању. Па по кнезу Вуку – Кнешпоље. Је ли то био тај кнез или неки други, остаје да историја утврди, али да је масовног насељавања Кнешпоља живљем из „Врховине“ и са Змијања било – било је.

Прича о животињама по самом термину је јасна – главни јунаци у њој су животиње. Прастарог је поријекла и обавезно духовито смишљене садржине. Као носиоце радње, људе замјењују животиње, наравно, на основу уочавања животињских особина које се подударају с људским особинама.

Главна особина вука – прождрљивост – не користи му ништа, јер је лаковјеран и глуп, па га паметније животиње намагарчују, као у причи *Вук и његов хаџилук*. Кад је полазио на хаџилук, зареда да се опрости од кобиле, крмаче, овна, ороза. Чељад га кољем отјера. При поновљеним сусретима с тим истим животињама вук грдно страда, буде од свих преварен. Најзад га спази и убије шумар. Радња се развија по старој, верижној композицији, а алегорија на људски род је више него очигледна.

С друге стране, *народна басна* је алегорична прича, али у њој се највише потенцира поука, наравоученије. Јунаци су редовно животиње чија су понашања идентична с људским поступцима у одређеним животним ситуацијама. Тенденциозност и поучност басне су у функцији моралног разобличавања негативних људских особина. Формулисано искуство помаже да се објасне „животни односи“ и различита друштвена збивања, а на крају, често и експлицитно исказана, слиједи најбитнија мисао као поента испричане радње. У сажетој композицији (ипак, обавезно с експозицијом, заплетом и расплетом) износи се обично по једна особина: хвалисавост, лијеност (*Муха и обаг*), штеточинство (*Лисица и лишичаг*), мудрост и разборитост (*Паметиан ороз*) итд. О томе да басна, као и мит, припада прастарим усменим врстама говоре, прије свега, анимистичке слике живота у њој, а и, конкретно,

спомињање „кадијиних“ па „беговских времена“ и још давније прошлости.

Питање је сада можемо ли ми, на основу реконструисане протине збирке српске народне прозе, да доносимо бар основне закључке о крајишком усменом прозном стваралаштву и о даровитости крајишког човјека за причања. Свакако да можемо. Већ смо на више мјеста истицали да крајишко усмено приповиједање одликује богата изражajност, упечатљивост слика и љепота народног језика. У приповијеткама са фантастичним, као и у онима које су лишене чудесног, слика свијета, приказ исјечка из живота, опис карактера – некада се остварује течном, питком усменом нарацијом, некада детаљним описом, некада живим и динамичним дијалогом, а често је довољно и само неколико реченица па да се дадне скица лика, да се наговјести ток и заплет радње итд. Мада почени прича знају да буду стереотипни, као у свој другој народној прози, мада има општих мјеста, па понегдје и штурих пасуса, крајишки народни умјетник-натор увијек је на достојној висини свога приповједачког умијећа.

Да то и потврдимо примјерима.

Способност запажања детаља и живописне дескрипције велика су стваралачка врлина многих казивача:

Кириције му рекоше, да се ништа не боји неће му ништа бити од њихове вајре, ња насуше оног жара три прегрити у хаљине и дадоше му два три комада дрва: „Носи, браће“, рекоше му, „носи, ња сати на огњиште и огриј своју дјечицу. Бог ће дати све ће добро бити“. Он им лијепо захвали и пође кући. Кад донесе дрва и вајру у колибу, сасу све на огњиште.

Ушли час од једног дијела те ватре зажегоше се његова дрва на огњишту а друџа се два дијела одвојише и претворише у злато. Одједном се сагради двор, каквог није било на далеко.

Када се то чудо сврши, пробуди човек дјечицу, па поче разгледати нову кућу. У једном крају злато, у другом све коњи бијели, а у трећем одијело и друџа роба. Помолише се богу, захвалише на дару, те спремише софру за Божић.

(Како сијеш онако ћеш и пожњети)

Исто тако, могло би се наводити доста живих, спонтаних и занимљивих дијалога, врло ефикасних поступака у усменој нарацији и обликовању ликова:

Није прошло много времена, кад ли иде његова жена, лијепо умивена, обучена, накићена. Кад дође назва Бога, па рече:

- Свече, ја сам дошла да се теби исповједим.

Рећи ће јој светица:

- Кажи, жено, шта си згријешила и за што зријешии.

На то ће рећи жена:

- Највише се зријешим, са свој човјека ког не волим, јер ми прекрађује моје послове па завичем на њега, и у том се огријешим.

По том ће јој рећи светица:

- Да га прије придобијеш, што год боље може мрснија јела спремај му, то ће за те бити боље, а за њега зоре, јер ће он иако једући добра јела а ојети мрсна, врло брзо ослијетити, па ти неће твоје послове кварити, које ти иако мудра по својој вољи почнеш радити. Кад је будала и не треба да ти смета.

Послије овијех ријечи дође жена кући, али све идући смијала се сама себи, јер јој је било драго,

што је светица казо да је мудрија од свој чојека и како ће моћи радити шта хоће а да он не види.

(Невјерна жена)

Без значаја није ни приповједачево мајсторство у сажимању грађе, у „економисању ријечима“, а ипак на основу чега проистичу богате скице ликова, увјерљиво и живописно дочаране ситуације:

Послије неколико година роди се томе Дервишу син наказан, без обличави људске; иако да је имао главу међеђу, уши коњске, нос мачији, очи зечије, брке и браду људско имађаше, на глави је имао сваковрсне плаке, т. ј. од сваке животиње, и који би год од његових кметова дошао, да му сина обрије, није га пуштао кући жива, него би га одмах пољубио, јер се плашио, да неби онај, бријући га видео и разгласио свијету какав му је син, и иако их је много и много плашило главом.

(Благај и Дервиш-кула)

Стилски бриљантне слике усмени приповједач остварује, између осталог, и повезивањем асоцијација визуелног и акустичног карактера, избором посебног рјечника, народне лексике, и конструкцијом реченица у складу са законитостима усменог казивања:

Тако наиђе на крмачу ће пасе. Вук јој рекне, „ходи, да се опростимо на ново, идем на хабу и ово је задњи пуш“. Крмача му рекне: „ухвати ме за уво, да ти неколико одсвирам, па смо гоштови“. Вук је ухвати, а крмача почне скичати, на што долеће облизњии крмци, учине јуриш на вука, те ти се он одашлен једва извуче и ушече.

(Вук и његов хаџилук)

Права литерарна савршенства јесу управо остварења живо, увјерљиво и сажето испричана, из којих истовремено просвјетљавају универзални искази и логика народног колектива (*Судбина, Мудра дјевојка* и др.).

А крајишки народни хумор, који прожима све усмене прозне врсте, захтијевао би далеко шири приказ од пуке констатације да је он грађен, обично, на комици ријечи и на комици ситуације (*Два рсуза, Домишљан, Досјетљив ајсеник*), да је врцав, здрав, чисто оплемењујући. Приповједач се од срца смије (и уједно подругује) лудоријама једнога умишљеног мудраца, бабином страху од смрти иако се најивјела, Циганину који по сваку цијену жели да постане царев зет и слично. И хуморним својим тоналитетима, као и бујном фантастиком и реалистичношћу – народна проза је слика тешког, мучног живота бројних покољења, слика непрестане борбе са свакаким недаћама, али и химничка повјесница о човјеку с вјером у бољу сутрашњицу, с вјером у живот уопште.

Мада се на крајишком простору није формирао шири репертоар тема о једном изразитом типу (као у Херцеговини о Ери), прото Стојановић је за саговорнике – казиваче и ствараоце прича – имао заиста истинске народне умјетнике, какав је и сам био (ште-та што ни о једном своме приповједачу није оставио биљешку – ко су били ти људи, из којих села и друштвених слојева, како су примали и чували народну традицију, шта је који попу приповиједао итд.).

Нама се, ипак, не чини пресмионом ни оцјена да све већ познате умјетничко-стилске, изражајне, тематско-мотивационе вриједности народне прозе – које су запажене за Караџићеву класичну збирку и Чајкановићеву антологију – не мањају ни народ-

ној прози записаној руком проте Симе Стојановића и руком његове кћери Георгине. Да ли су њих двоје и сами пробирали шта ће записати и шта слати на објављивање, а шта одбацити, данас, са толике временске дистанце, тешко је закључити. Али, по свој прилици, приједорски сарадници сарајевских часописа мора да су имали (посебно прото) препуне свеске, исписане народним умотворинама и других штокаквим записима, од чега је само оно највредније објављивано. Чини нам се да ту претпоставку потврђује и ова збирка народне прозе солидног умјетничког дмета и репутације.

ЕТНОГРАФСКИ СПИСИ

Неколико чланака етнографске/етнолошке садржине резултирало је живим интересовањем проте Стојановића за све облике народног живота, за крајишку прошлост и традицију. Свака национална заједница, па тако и српска крајишка, преко предања била је повезана са својом прошлошћу. Ту старину, оно негдашње патријархално живљење, што је одлика српског идентитета, требало је колико-толико разјаснити, освијетлити коријене свога народа, његове обреде, обичаје, вјеровања – укратко речено, народна предања и историју, чијега ширег друштвено-културолошког значаја људи обично постају свјесни доцкан, када се трагови прошлости и патријархалности почну да отиру сами од себе, под „зубом времена“ и навалом нових друштвених промјена.

Младог амбициозног свештеника из Маринске парохије повукла је, дакле, усмена баштина, о којој, у исто вријеме, пишу низ занимљивих чланака и Васо Кондић, Петар Ст. Иванчевић, Петар Мирковић, Ко-

ста Ковачевић и други из Крајине, дјелујући самостално, самоиницијативно, без међусобне сарадње и не ангажујући сараднике на том важном послу (сјетимо се дугачког списка Вукових помагача).

Макар се радило и о малом опусу протиних етнографских списа, у којима се легенда и историја испреплићу, они су значајни јер је приједорски свештеник, први из те средине, проговорио о постанку појединих мјеста, њиховој прошлости, поријеклу становништва и другим темама. Док поједина његова причања прекрива дебели вео легенди (чланак *На оном свијетју о злочестом и грешном парохијану који је био замро, па оживио, те затим по други пут умро; предање о води Светињи у селу Балтама*), друга су вјеродостојнија, па их и историја прихвата. Протина *Дојуна опису манастира Моштанице*, писана као додаток чланку г. Костића у „Босанској Вили“ за 1889, број 10, и опет „по народном приповиједању“, захватила је битније историјске чињенице. Њему су били познати раније публиковани описи тога светилишта – један из пера Илариона Руварца, 1878,³⁸ други из шематизма за 1882. годину.³⁹ Зато је ова „допуна“ заиста бацила више свјетла на историју постојања и борбу манастира да опстане у Поткозарју „кроз буру вијекова“. И спис *Посџанак Приједора*, по ријечима протиним писан као „прилог историји Босне поносне“, ослања се на историјску истину коју је знатичељном свештенику испри-

³⁸ Иларион Руварац: *Нешто о Босни дабарској и дабро-босанској епископији и о српским манастирима у Босни*, *Годишњице Николе Ђупића*, II/1878, стр. 240-261.

³⁹ *Православни манастири Сарајевске архидијецезе*, Шематизам православне митрополије и архидијецезе дабро-босанске за годину 1882, у Сарајеву, 1882, стр. 9-14. Под бр.16 опис Моштанице.

чао блиски потомак оснивача града, досељеника из Лике, Пашо. „Кад су тако са крвавијем знојем подјармљене раје озидали шанчеве и топове намјестили, онда се почне све то више Турака насељавати око куће Аџи Пашине и његове браће. Тако је постао Приједор.“ Етимологија самих назива правилно је објашњена (када је Сана *продрла* себи још једно корито – по томе име *Приједор*, а рукавац *Берек* – по хајдуку *Беро*, који се ту купао).

Амбициозније, са обиљем грађе коју му је сакупио отац Гавро, парох козарачки, писан је етнографски рад *Козарац с околином*. Прото се ту шире дотакао живота и прилика у варошици која броји око хиљаду мухамеданских кућа - „и све су то околели фанатици у својој вјери“, у јунаштву се надмећу, али бише поражени од Омер-паше 1851. и доста их изгину у бунама. Проту одушевљава овај вођарски крај, са здравим поднебљем и природним феноменима као што је Козарачки камен. Друштвене прилике су, међутим, неповољне и међунационални односи стално напет. Српско-православни вјерници морали су да откупе кулу, сазидану од камена срушене српске цркве, па да подигну нову. Раја страда од обијесних феудалаца, а мученичка смрт овдје је снашла неколико православних свештеника. То су за проту биле приоритетне теме, док се мање бавио описивањима обрета и вјеровања, народних весела, пјесме, игара, ношње...

Поријекло крајишких породица, њихова кретања и досељавања на подручје гдје ће се за стално настанити прото Симо је врло пажљиво испитивао неколико година. Од стараца, осамдесетгодишњака и старијих, слушао је породичну „биографију“ и правно биљешке о томе. Наилазио је на поуздане познаваоце који су вољели и добро памтили приче

својих предака о извориштима сеоба, правцима кретања породица, краћем или дужем задржавању на испутним стаништима; укратко, у то вријеме знало се доста о томе гдје су били коријени српског живља насељеног на просторе сјеверозападне Босне.

Најпомније је прото испитао велику Маринску парохију, тј. седам села западног Поткозарја, установивши поријекло за сваки род и кољено засебно. Тако је настао обиман демографски/етнолошки спис *Би(ј)ографија житиљства парохије Маринске*, писан и сређен у Приједору, 1894. године. Необјављен је остао из непознатих разлога. Спис је био доступан етнологу Милану Карановићу док је, радећи у сарајевском Земаљском музеју, писао своју знамениту студију *Поуње у Босанској Крајини*⁴⁰, гдје цитира подужи одломак, уз оцјену да су протини наводи подударни с другим подацима, што ће рећи и вјеродостојни, јер потичу из, у оно вријеме, добро очуваног усменог предања.

Са књигом *Закиси протином* руком остајемо, нажалост, ускраћени за то можда и најзначајније дјело, чија је судбина засад још увијек неизвјесна.⁴¹

Др Миливој Родић

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ

ПРИБИЉЕЖИЛИ: СИМО СТОЈАНОВИЋ
И ГЕОРГИНА СТОЈАНОВИЋЕВА

⁴⁰ Милан Карановић: *Поуње у Босанској Крајини*, Српски етнографски зборник, Књ. 35, Београд, 1925, стр. 277-656.

⁴¹ Ниједна културно-научна установа у Приједору, Бањој Луци, Сарајеву, Београду, Загребу нема у своме посједу ни тај ни друге рукописе Симе Стојановића, а *Би(ј)ографија*... се не налази ни у књижевно-научној заоставштини Милана Карановића.

Благај и Дервиш-кула.

На жељезничкој прузи између Новог и Приједора нахо­ди се једна мала турска варошица. Кад се путује у Но­ви она је преко ријеке Сане на лијевој страни. Још од ста­рине је позната и зове се Благај, у ком стаје жељезница само 1 минут. Житељи су му сад само једини Турци (Му­хамедовци). Мало их има који се баве трговином, него ве­ћином пољодјелством. Од Приједора је Благај удаљен че­тири сахата, а од Новог један сахат и по. У њему нема од знаности каквих старина, које би радозналцу могле прени­јети мисли у минуле вијекове, до ли једно то, што наш на­род приповиједа: да је у њему постојала благајна неког ба­на босанског, не зна се ког је и које је године. Па отуда је и дошло име Благај. Под њим утиче у Сану ријека Јапра, која пролази испод старинског града Ова­на у селу Агићи­ма, који се сад налази у развалинама. У њему су се саи­јевали новци за вријеме банова босанских, а ријека Јапра добила је име од јаспре (паре, новци).

Према Благају, преко Сане на сјеверној страни, у вели­кој шуми, коју су још одавно оближњи сељаци узели као забран, нахо­ди се још од старина у рушевинама некаква „Д е р в и ш к у л а“, као што је овдашњи сељаци нази­вају „кулина“. Она се нахо­ди далеко од Благаја три четвр­ти сахата, на једном одвећ узвишеном, стрмовитом и шумом обраслом брду, и имаде око себе нешто; рекао би, као да је био градић, а сад се то налази у рушевинама. Те се руше­вине и сад находе околу куле у квадрат за 158 метара.

Око тога брда теку двије мале рјечице, које се опет у дну брда на једном мјесту спајају, тако да су тадашњи житељи куле принуђени били извлачити воду из оних ри-

јека на какве било справе, јер код куле нема никаквих знакова, да би могао посматрач или испитач казати, да је било ма каквих бунара. Од куле па до у подножје брда у воду, имаде више од 100 метара. То је таква висина, да је страшиво озго доље у воду гледати.

Њу окружавају стрмовита брда и од истока и од запада, од сјеверне стране није толико брдо стрмо, с јужне стране види се у оној шуми само један ћошак од куле, а три су готово сасвим срушена; и тај једини ћошак што се налази цдио, изгледа изјутра кад га сунце обасја како какав торањ црквени.

Од Благаја т. ј. с јужне стране, кад се иде кули, мора се путник с великом муком пењати уз друго брдо, стрмовито и преко стране просјечено за пјешака каменовитим путем. Тешко је док се на врх истог брда не изађе, а кад се изађе на висину, онда се може доћи кулини без труда. Само се може к њој доћи од сјеверне стране с колима. Околни сељани по ћошку познају какво ће бити онај дан вријеме и говоре: да, кад се изјутра чисто бијели онај ћошак куле, да ће онај дан бити лијеп и угодан за обрађивање пољских послова.

Ево шта народ приповиједа о тој „Дервиш Кули“.

Био је неки човјек именован Дервиш који је при грађењу те куле, присилио све оне сељане, који су му били потчињени, да раде али без наднице; само, да му се што прије кула озиди. Какав им је био терет као подајницима, при његовом владању и зидању те куле, види се отуд: кад су људи сами себе клели говорећи: „Еј! Да, Бог да, ове године имам нешто волова и коња, а до године не имао ништа, па био прост;“ — тако им је већ био додијао зулум дервишев и зидање куле његове. И тако му његови потчињени сељани озидаше кулу, данашњу „кулину;“ и то с великом клетвом. Послије неколико година роди се томе Дервишу син наказан, без обличави људске; тако да је имао главу међећу, уши коњске, нос мачји, очи зечје, бр-

ке и браде људско имађаше, на глави је имао сваковрсне длаке, т. ј. од сваке животиње, и који би год од његових кметова дошао, да му сина обрије, није га пуштао кући жива, него би га одмах погубио, јер се плашио, да неби онај, бријући га видио и приказао свијету какав му је син, и тако их је много и много платило главом.

Док се једна стара бака досјети, како ће се томе злу стати на пут. Та стара бака имала је једног сина, који је био ожењен; и тај њезин син имао својих синова, који су баби западали унуци. Кад дође реда да унук бакин иде, да брије сина Дервишева, тада је баш најмлађе бабино унуче сало сису материну; те кад ће поћи тај најстарији унук бабин онда ће рећи баба својој снахи: „снахо умузи из своје сисе млијека, како можеш закухати један мали пшенични хљеб, па, кад мој унук, а твој син пође бријати сина дервишева, може га са собом понијети. Кад дође тамо нека замоли Дервиша да он с њиме тај хлеб поједе и да му каже да га је и бака од своје стране поздравила, да тако учини.“ — Затим настави бака: „ја сам се досјетила, да кад Дервиш онај хљеб с њим поједе, неће му онда ништа учинити, него ће га само запитати: с чим си закух'о овај хљеб кад је овако сладак?; на то нек му унук одговори, да је закухан с материним млијеком; по том одговору Дервиш ће устати и с њим се пољубити и рећи му: „сад смо браћа, јер сам окусио млијека од твоје матере.“ Кад је дошло вријеме, да се полази на пут, бабин унук узне погачицу и метне је у торбу и још бритву и све друго што је потребно берберу, и најпосле штап у руке. Таман да ће поћи, а баба га увати за руку па рече: „немој се нипошто препадати, кад га угледаш, јер нам неби ваљало, него чим ступиш преко прага одмах ће те запитати: „што си дошао, је ли да бријеш?“ — Најприје се поздрави, па уз одговор „ј е с а м“ почни одмах водити из торбе погачицу и рећи му: „чекај мало молим те, док изијем мало овог хљеба;“ кад мало попоједеш онда пружи и њему један комад и кажи му, да сам га и ја мо-

лила и још више поздравила, да тог хљеба мало поједе. Кад син Дервишев мало попоједе, он ће тебе запитати: „кажи ти мени с чим је закухат овај хљеб кад је овако сладак, ако нећеш лијепо казати, хоћеш на срамоту.“ На то му ти одговори, да је закухат с млијеком твоје матере. Он ће по том устати и с тобом се пољубити и рећи: „сад смо браћа, јер смо једне матере млијеко окусили“ — и онда ћете пуштити овамо здрава и весела.“ Кад га овако баба насјетовала, онда му рече: „иди мој драги унуче с богом, а здрав ми и весео овамо дошао.“ Тако ти се крене на пут унук бабин, па идући с многим мислима у глави, дође у кулу Дервишеву и све учини онако, како му је баба казала. Послије ријечи: „с а д с м о б р а ћ а“ и других, како му је баба казала, рећи ће му син Дервишев: „од сад нити ћеш ме бријати, нити ћу те ја звати, да ме бријеш, нити те сад могу погубити, јер смо браћа; него сад хајде одмах кући својој па не казуј никоме ништа, ни шта си видио ни шта си са мном чинио!“ Послије кратког времена рашчује се какав је тај син Дервишев. Чим је Дервиш дознао да се говори о његовом сину какав је, одмах се спремио и с цијелом породицом отишао је у мрачну земљу; омрк'о а не освануо. Које је вјере био исти Дервиш не зна се. И како је та Дервиш-кула или кулина тада остала пуста, тако се и данас налази пуста и у рушевинама, те народу причају они пусти зидови о Дервишу и сину му, о баби и њезину унуку.

По приповиједању прибиљежио
Приједорчанин.

Невјерна жена.

Био један човјек, и имао је жену, па је спазио да она води некакав тајни разговор с његовим младим комшијом, и још више како он кришом долази к њој у кућу, и то кад опази да нема њезина човјека код куће, — те се он досјети како би томе злу стао на пут и њих двоје раставио, те ће једном њојзи рећи: „Жено! Прије два дана кад сам отишао у шуму ради дрва, опазим у једној шупљој букветини нешто живо гдје кашље и помиче се, те ти ја приђем ближе. Кад сам дош'о пред букву угледам у њојзи човјека гдје стоји, — те ја њега запитам: шта си ти кад у овој букветини ћутиш, ал си привид, али си пјан, ал си будала, а он ми на то одговори: „ја то ништа нијесам, већ сам светац, — па овде у овој букветини дочекујем људе и исповиједам, па ко год хоће да је прост од гријехова, нек дође к мени па се исповједи, и одмах ће од оног часа срећа му поћи брду а жеље се испуњавати.“ Еле кад то чу жена она ни пет ни шест, него сјутра рано подрани и у спремању каже човјеку да ће ићи свецу, да се исповједи. А он ти онај час одлети пречим путем, те се увуче у ону шупљу букву, тако, да га није могла видјети, а ни по гласу познати, јер га је био преокренуо.

Није прошло много времена, кад ли иде његова жена, лијепо умивена, обучена, накинђурена. Кад дође назва Бога, па рече: — „свече; ја сам дошла да се теби исповједим.“ Рећи ће јој светац: „кажи жено, шта си згријешила и за што гријешиш.“ На то ће рећи жена: „највише се гријешим, са свог човјека ког не волим, јер ми прекраћује моје послове, па завичем на њега, и у том се огријешим.“ По том ће јој рећи светац: „да га прије придоби-

јеш, што год боље може мрснија јела спремај му, то ће за те бити боље, а за њега горе, јер ће он тако једући добра јела а опет мрсна, врло брзо ослијепити, па ти неће твоје послове кварити, које ти тако мудра по својој вољи почнеш радити. Кад је будала и не треба да ти смета.“ Послије ових ријечи пође жена кући, али све идући смијала се сама себи, јер јој је било драго, што је светац казо да је мудрија од свог човјека и како ће моћи радити шта хоће а да он не види.

Док се жена одмакла од букве, човјек ти се онај час извуче из букве, те пречим путем окрене и дође прије жене кући.

Чим је жена ушла у кућу, као да је невјешт њезину разговор и свечеву, одмах је почео питати: „нађе ли свеца у букви и шта ти каза? — а жена „добро. Да се слажемо у раду, волимо, и у свачем једно друго да питамо, ал покрај тога да не будемо сувотни, код оволиког добра нашег, — него да спремамо што боља јела и што боље ранимо се, јер каза, да ће све добро наше другом припасти“.

Послије овог говора рече она њему, „ајде доведи једно јуне које је најбоље па закољи, да имамо меса за јело.“ Тако он учини. Кад су прошла неколика дана почне он склапати очи пред њом и говорити: „богме жено мени се некаква невид навлачи на очи, ово није добро.“ Жена ће: „мучи човјече, како ће то бити. То је ружно.“ Кад жена чу ове ријечи, још већма навала љепшим и мрснијим јелима у намјери не би ли што прије ослијепио. Опет кад је прошло неколико дана, рећи ће човјек: „жено, бе сад ја право обневиђех, тако да баш ништа не видим пред собом, од данас ћеш ме морати које — куда изводити, јер сам слијеп.“ Кад жена чу ове ријечи одмах отрчи у комшилук и поручи младићу да вечерас дође на вечеру, јер је човјек већ слијеп, па не види ништа. Човјек је сазн'о за њезино поручивање по младића, — па кад је био пред вечеру онда нареди да жена свари пуре за вечеру, јер је се

зажелио, тако рече жени. И тако жена учини. Кад је било вријеме вечере помоли се млади комшија на кућна врата; по називу Бога, одмах сједе уза слијепог комшију.

Док су се мало поразговорили, дотле је жена зготовила вечеру и унијела у собу пред њих, да вечерају. Кад су мало појели пуре рећи ће човјек: „жено! ајде тамо у кућу, па још штогод нађи за вечеру.“ Док је жена отишла из собе, дотле је слијепац проглед'о, столац наш'о и оног младог комшију на смрт убио, тако, да није имао кад ни јакнути и у исти час пуна му уста пуре натрп'о, па опет склопио очи, и учинио се као да је слијеп. Кад је жена ушла у собу, да види једу ли, имала је шта и видјети; момак лежи покрај софре мртав, а пуна му уста пуре. У том одмах поче јакати за њим а кроз јакане питати шта је било њему? На то јој човјек одговори да не зна већ ако се није пуром удавио, јер се фалио да је пура слатка. И тако то жена прими за истину.

„Е, шта ћемо сад с њим“ упита слијепац. Послије другог мишљења рече он: „знаш шта ћемо и како ћемо: упрти ти њега мени на леђа, па ћу ја њега носити до оне велике механе, само ме ти до ње води за руку,“ — и тако учине. Кад је прошло по ноћи онда човјек упрти мртваца и тако донесе га до пред механу. Кад су дошли пред механу, онда завиче слијепац: „механција дај ми улиј крајцар ракије.“ Механција му одговори: „одлази лудо једна, зар да ја теби туј за крајцар ноћас устајем и ракију љевам.“ На то ће одговорити слијепац: „ако се нећеш дигнути и ракије ми за крајцар улити, ја ћу се сад објесити.“ Механција му одговори „мени је право вјешај се одмах, ако ти није жао.“ И тако слијепи свеже личином за врат убијеног и објеси пред механским вратима. Кад је механција уст'о и отворио врата порано, углед'о је човјека објешена пред вратима, и сјетио се да је то онај ноћашњи, што се заклин'о, да ће се објесити. Богме ти онда он њега брже боље скине и посади у кола оних људи, што су

ту ноћ ноћили у његовој механи. Кад су устали путници и почели се спремати за пут, угледају убијеног у колима, и стану викати да изађе из кола, кад су видјели, да неће да изађе и мислећи да им пркоси, један од њих разљути се те га ошине лопатом по врх главе, а убијени се одмах преврне у колима. Остали притрчаше колима, угледају човјека мртва мислећи, да је био жив, па да су га они убили. Стану се мислити шта ће од њега и договоре се, да га метну у кола ноћас, па потрпају сјеном и сламом, само да не зна нитко. Тако и учине. Кад су подалеко одмакли од оног мјеста, дођу до пред једну турску кућу, пред којом је био један бунар и по договору прислоне га уз један дирек код бунара и оду. Кад је була изашла рано из куће да донесе воде, спази човјека, па се одмах поче бацати на њега камењем и викати „о д л а з и о д а т л е ђ а ф и р е!“ — јер је знала да није Турчин, а опет је мислила да је жив, па дош'о овдје, да њу види. У том бацању погоди га каменом и обори на земљу. Препане се була, отрчи у кућу и каже „богме ја једног ђафира убила каменом код бунара“, — „е па ништа за то“ одговори јој човјек. „Ја ћу њега сад довући у кућу и сутра рано метнути у чамац као жива и послати низ воду а што имаде новца узећу му.“

Кад је било у свануће: спопане Турчин убијеног, те носи, носи, све до ријеке. Кад је наш'о чамац онда га скине и постави у чамац сједећи и тури му весло у руку, тако, да је свако мор'о помислити, да је то неки млинар, па сједећи гони чамац. Како су опет на оној страни ријеке у тај мах ловци ловили патке дивље, то они чим су га спазили одмах су почели викати на њега, да остави чамац и не плаши патака; кад се њима досадило викати, а они ти опале на њега из пушака погоде и њега и чамац пробију а мртвац ти преко чамца на дно. Кад су ловци видјели да убијени утону, препану се и стану бјежати кроз село, бојећи се да их неће ко спазити, па његову роду казати и тако побјегну.

Послије тога није прошло неколико дана, рећи ће човјек жени: „жено! ја сам остарио, ослијебио и са свим изнемог'о, и више не могу радити, него да ти ја само није-сам на сметњи отићи ћу ја на обалу ријеке па чучнути, а ти се затрчи из далека, па ме турни у воду, кад више не могу радити.“ Жена га стане од тог одвраћати с ријечима: „мучи жалостан, како би ја то од тебе могла учинити, боже сачувај; шта би ја онда без тебе?“ Кад је већ човјек облад'о да учини, а она ти узме њега за руку онако слијепа по њезином мишљењу, те вод, вод, до воде. Кад су дошли на обалу, онда се она по његовој жељи затрче од радости колико је више могла. Таман да га турне — а човјек се уклони њојзи с пута, а она ти се у оној брзини није могла уставити, те мјесто свога човјека сама скочи у воду и утопи се.

Кад је то видио човјек, онда је рек'о: „ајде, рђо у воду, као што је и несрећа отишла.“ „Рђа за несрећом.“ И тако се он врати кући својој, весео без жене.

Прибиљежио:

Приједорчанин.

ДОМИШЉАН.

Приповиједају како је у племену т р м о ш љ а н с к о м у старо доба био један човјек, који се звао Д о м и ш љ а н, — па би њега сви ти племенштаци питали шта би год радили т. ј. што би се год он домислио за рад, па им реко да раде, то би и радили — а другојачије никако.

Било им је адет (обичај) бузу киселити од кукурузова круха. Те ће они једном рећи: „ајдемо ми сви питати Домишљана, како би заједно ту бузу могли киселити.“ Било је у њихову мјесту једно језеро доста дубоко. Кад су га запитали он им је реко: „ајдмо сви, покувати крухове и однијети језеру, па ћемо ондје смрвити и бацити их у језеро да се кисели буза, па кад се укисели, онда ћемо сви отален носити својим кућама и јести.“

И тако учине како им је он каз'о. Кад је прошло десет дана, онда ће им рећи Домишљан: „ајдемо сви, да видимо је ли кисела.“ Кад су дошли језеру, онда Домишљан први окуси па и сви други, ал није кисела, те ће рећи Домишљан једном од оних ондје, „свуци се и скочи у језеро, па је промијешај све до дна.“ И тако човјек скочи, но како је скочио у језеро одмах се утопио — и није више горе на врх изашао. Онда ће други рећи: „Домишљане, пушти мене, да скочим у језеро, па да видим шта онај доље на дну језера ради, заиста се забавио једући, кад га горе нема.“ И други што је скочио није изаш'о. Тако прође и трећи све до једног Домишљана. А он као њихов старјешина остане крај језера, чудећи се како сви поскакаше у језеро, али ни један жив из њега не изађе да каже како је у језеру и каква је буза.

Опет се једном Домишљан домисли, како ће ићи у шуму сјећи гредељ, јер му је затреб'о за плуг. Пође он у планину и поведе са собом шест људи својих, да му помогну сјећи. Кад су дошли на мјесто гдје су гредељ изабрали, да сијеку, он ти каза, да су сјекиру заборавили. Они му одговоре: „е, па, како ћемо сад?“ — а он им каже: „пустите ви мене на миру, да се домислим.“ Кад се домислио онда ће рећи једном од њих: „Ајде ти горе, пењи се на дрво, па се ухвати рукама за гредељ“; — тако ће рећи другом: погни се и ти горе, па се ухвати за његове ноге, — тако рече трећем, да се и он ухвати за ноге оног другог, па онда четвртом, петом па и шестом. Кад су се тако повезали онда ће он рећи: „тај горе најгорњи нек припљуне у руке, а ви тада сви њега повуците па ће се гредељ отргнути.“ Онај горе најгорњи није имао кад припљунути већ како се пуштио од гредеља одмах су се сви с њим заједно стрпоштали на земљу и вратове поломили, јер је била врло велика висина. Сам се Домишљан чудило, како ти људи вратове поломише а гредељ не одломише.

Опет и трећи пут дигне се Домишљан са својим племенштацима и пође на Божић у лов. Тако идући, наиђе у путу на међеда и окупе га а он им се сакрије у јаму. Онда Домишљана запитају, како ће га извући. Домишљан се домисли и рекне: „једноме од вас свезаћемо уже за ногу, па нек иде за међедом у јаму, па кад он међеда у јами за уши ухвати, нек он макне тад ногом, а ми ћемо вући оба два натраг.“ Тако и учине. Чим је човјек свез'о уже за ногу, одмах је отиш'о у јаму. Кад је уш'о и састо се с међедом одмах је задрмо ужетом други су га тај час вукли, к' себи, док га нијесу извукли. Кад су га извукли, имали су шта и виђети. — Човјек без главе. Тада ће Домишљан рећи осталим: „јунаци, је ли на том човјеку глава била, кад смо га у јаму слали?“ На то су му други одговорили: „Богме ми не знамо!“ Онда ће рећи Домишљан „ајте кући, па његове жене запитајте је ли на њему била глава!“ Спreme се и пођу. Кад су дошли, запитају жену

— онако како им је Домишљан каз'о — а жена им одговори ово: „Само, знам да је лани на њему била, кад на Божић у њу вино љеваше а из ње пјеваше.“

Једном ти његови људи у свом путовању, нађу рака, те не могући се домислити шта би то било, рећи ће један од њих: „ајдемо Домишљану, па ћемо га запитати, он ће знати!“ Кад су дошли и запитали, он им је одговорио: „то ништа друго није, до ли огањ пушчани,“ и тако то приме за истину.

Опет се једном договоре, да начине млин, и тако учине. Кад су га направили спазе, да им је бадањ кратак, те што ће сад? Један од њих рече: „ајдемо Домишљану, он ће знати казати.“ Кад су дошли, он на питање им одговори: „ухватите шест волова низ брдо, а четири уз брдо, па ће се тако тај ваш бадањ моћи натегнути, а нећете морати у шуму ићи и други сјећи.“ Тако су и радили. Један пут им се додијало куповати со. Опазивши то Домишљан рече: „немојте ви више тако чинити, него узмите соли, па посијте, па ћете онда моћи сабирати, као и остало жито, кад донесе плод свој — и тако учине.“

Кад је прошло петнајест дана, спреме се и пођу да виде, је ли изникла и колика је израсла. Кад су дошли на њиву, на којој су посијали со одмах су спазили, да нема соли и да није изникла. Тако идући преко њиве и прегледајући опазе једног скакавца, гдје се миче, а један од њих: „Богме је тај појео нашу со, па за то није изникла.“ Сви приме за истину. Скакавац у свом скакању скочи на прси једног од њих, а други ни ријечи, него за пушку, натегне и пукне. Како се превалио човјек тако и скакавац на његовим прсима. Мислећи, да су убили сама скакавца приђу и опипају човјека, кад ли леден (мртав). Они се сами тада стану чудити, како ће моћи један брабоњак козји убити човјека и по том чуђењу оног мртваг однесу и закопају.

Прибиљежио:

Приједорчанин.

Отац и мати Вукашина краља.

О приповиједању била је у цара Стефана (ваља Душана?) грбава сестра, па је није могао од срамоте код себе држати, него јој један пут рекне: „иди од мене куд ти год драго, ће год за те чујем, добро знај, да ћу те погубити!“ Док јој је тако брат каз'о, одмах је отишла у свијет, и то у Сријем некаквом грофу, само да преживи. Кад је она почела спремати јело у кући, допало им се. Кад је прошло неко вријеме дође томе грофу још једно мушко и то грбаво као и она, и замоли се исто као и она, да за неко вријеме код њих преживи — и приме га. Кад је прошло неколико година допане се грофици, да су обоје добри и запита их, да ли би се они вјенчали и остали у двору док су год живи. Они пристану. Грофица то каже грофу, те он пристане и одмах их вјенчају. Кад је прошла једна година, роди се у њих дијете и дадну му име В у к а ш и н. Опет се друго роди: У г љ е ш и најпослије: Г о ј к о. У томе ће цар Стефан путујући једном кроз своју царевину управ доћи на конак томе грофу у Сријему. Одмах се поче грофица бринути како ће му вечеру спремити и дати. Та грбава жена одговори јој: „ја ћу се за вечеру побринути, али само да му ти износиш, јер ја не могу пред њега излазити.“ Кад је цар вечер'о рекне: „од како сам од двора свог пош'о, боље и слађе вечере није нијесам имао! Баш госпоја, умилеш лијепо вечеру спремати.“ Она одговори: „Богме ја нијесам вечеру готовила, него има у мене једна слушкиња грбава, која има толико и толико година да је у нас, и увијек јело готови, то је она вечерас готовила! — Па је опет дошло једно онако грбаво мушко те смо их вјенчали, па су родили троје мушке дјеце. Драги господару, у Сри-

јему их равном онаких нема, у лицу су и очима исти ти!“
Онда цар замоли, да их у јутро рано пред њега изведе.
Кад је свануло, она их изведе пред цара све троје. Тада
цар рекне: „дјецо, би ли ви са мном ишли?“ Кад су дје-
ца матере упитала, она им допусти — и одведе их. Кад је
отац дјетињи дош’о кући и дозно да су дјеца одведена по-
ђе у поћеру, стигне их, па стане говорити, да се врате.
Цар га стане одвраћати, да се окани дјеце и да иде кући,
— кад није ћео (хтео) послушати, цар заповједи слугама,
да га погубе, као што тако и учине. По том цар оде свом
двору и све троје дјеце да на науке и постану великаши.

Приближежио:

Приједорчанин.

Досјетљив апсеник.

Један пут догоди се и то да, уапсе једног великог ла-
жљивца, али ће су га уапсили, било је туј врло много
њих, па богме и потијесно. Он не могаше себи доби-
ти мјеста, већ се некако само мало углави међу њих и до-
сјети се како ће себе распространити па се стане што већ-
ма чешати које-куда по тијелу. Они други апсеници, ви-
дећи како се чеше, запитају га, што му је те се тако пла-
хо чеше. Он им одговори, да је врло сврабљив, па не мо-
же више да трпи, него се мора чешати, само да му је што-
гођ лакше — и тако се с обје стране апсеници поодмакну
од њега бојећи се прионуће свраб — те лажљивцу буде
најпространије онђе у апсу.

Приједор.

Симо Стојановић,
свештеник.

Два рсуза.

Био оно у оца један син, те ће отац њега једном повести у чаршију, да бира који ће занат учити. Доведе га терзији, он не хтједне. Доведе пекару, опет не хтједне. Доведе ковачу, исто тако не хтједне. Тако ходајући и бирајући занат, угледа једног човјека на дућану ће је пребацио ногу преко ноге па с њом маше. Рекне оцу: „бабо! ја ћу овај занат учити, што ногом маше“. Оцу му не буде по вољи, јер види и сам да из махања ногом нема ништа, али опет пристане како је син одабро и отиде. Кад су прошла неколика дана, договори се тај мајстор и шегрт и пођу у крађу. Привуку се двору царском и некако уђу у двор, пограбе новце из касе и побјегну. Кад је прошло неко вријеме подигну се опет и новце по други пут покраду. Цар спази да се новци краду већ по други пут, те ће рећи онијем својим слугама, „да узму катрана и налију пуну ону кацу, што су у њој новци били, па ћемо лупеже пофатати.“ Слуге испуне заповијед. Опет кад је прошло неко вријеме, подигну се они у крађу на оно исто мјесто. Мајстор рекне шегрту да уђе у кацу, а шегрт не хтједне него рекне: „Хајде ти сад, мени је доста било два пута“. Кад је видио мајстор да шегрт неће, уђе он у кацу; али гледај чуда, ухватио катран па не може да изађе. Док је то видио шегрт, нагне бјезати а мајстор остане у катрану. Чим је свануло цар пошаље слуге, да виде је ли се лупеж ухватио. Слуге отиду и виде да има човјек у катрану у каци. Цар нареди да се извади и онако катрањав однесе на чаршију, намјести на једном ћошку и да пазе ко би то био и би ли га ико ожалио. Шегрт мајсторов чувши за то, домисли се како би га ожалио а да се нико не досјети. — Зовне своју мајсторицу и рекне јој:

да се обуче у најпрњавије хаљине, па узме један кабо млијека, метне себи на главу, па кад буде поред њега, нек посрне тако, да кабо одмах спане с главе на земљу и пролије се и да онда стане плакати, себе у прса бубати и јаукати као бајаги за млијеком — и тако ћеш га ожалити. Ако те ко запита што плачеш, а ти реци за млијеком, тако је лијепо насвјетује. Жена се одмах обуче у најпрњавије хаљине а метне кабо млијека на главу. Кад је била поред свога човјека посрне, кабо пане, млијеко се пролије, а она зајауче. У том они који су из краја пазили, кад им је додијало јаукање женино, приђу јој и запитају што плаче, она одговори за млијеком. Они се вате у џеп те јој плате колико је вриједило млијеко и тако она оде. Кад су прошла већ неколика дана, слуге отиду цару и кажу да нема нико да га жали. Цар нареди да се двије деве с новцима натоваре и проведу кроз чаршију, не би ли се који рсуз уфатио да краде. Слуге цареве тако се спреме и пођу кроз чаршију, а онај млади рсуз док је чуо да ће они с новцима кроз чаршију проћи, рекне својој мајсторици, да се спреми што љепше може па да оне цареве слуге замани, док он утече с девама и новцима. Кад се мајсторица спремила, пође и сретне их у чаршији, те се стане с њима шалити и замотавати, док их није у крај умамила. Они се с њом мало забаве, а онај из краја па с девама бјежи. Кад су изашли да обиђу деве, кад ли нема их. Они тражи тамо амо, али што нема, нема. Отиду цару и кажу како им је некакав рсуз укро само што су мало били отишли у крај. Онај крадљивац стане новце трошити, а деве одмах закоље, изуди и објеси, да се суши. Да би се тој крађи ушло у траг, нареди цар једну бабу — да пође по вароши питати: има ли ико од деве меса за лијек. И тако баба ходајући и питајући за месо од деве, дође и у кућу тога крадљивца, али не нађе њега него жену. Баба запита: били би-

ло од деве меса за лијек? А жена одговори да има и скине јој. Баба једва дочека понесе месо а врата од куће забиљежи катраном. Тако идући дође цару, каже за месо и какву је биљешку метнула на врата. Цару то буде драго. Док је крадљивац дошао кући, запита мајсторицу: „је ли ико овђе данас био?“ Она му одговори: да јест баба, и дала јој је месо од деве за лијек. Рсуз плане: „како ће то бити, хоће ли те Бог убити?“ Не буди ти он тада лијен, него одмах оне ноћи зађе од врата до врата и исту онакву биљешку метне на сва врата. Цар нареди да се по оној бабиној биљешци потражи она кућа, али како су слуге видиле да су једнаке биљешке на свима вратима у оном сокаку, отиду цару и кажу да не могу потрефити оне куће. Онда ти се окану тражити. Да би се тај крадљивац како било дозно, нареди цар да све заначије морају изаћи са својим алатом на једно поље и да ради сваки свој занат. Заначије све изађу, а рсуз изнесе своју тамбурицу и почне тамбурати. Како су се пијући и веселећи се пред вече мало накитили, а уморни и јесу, радећи те ноћи, заспу ко мртви. Онај ти рсуз дође до цара, осијече му браду, неком великашу брк, а неком пола, неком обрву а заначијама поквари алат, па најпослије своју тамбурицу пребије и себи тури у г... и легне спавати. Кад је свануло цар се зачуди: да у њега нема него пола браде, у великаша у неког пола брка, у неког никако а у неког и обрва. Пусти телала, да се пријави, ко је тај рсуз, да му неће ништа учинити, него ће му опростити све што је до сад починио, још више, да му никад неће пореза искати док је год жив. Рсуз се пријави, а цар му све опрости, те онда сви разиђу се, кад су сазнали ко је тај рсуз.

Приједор.

Прибиљежио
Симо Стојановић
с. свештеник

Вук и његов хаџилук.

Дође вук једном на хаџилук и зарече се да неће ни у кога дирати. Еле, тако идући, сrete кобилу ње пасе. С њом се лијепо упита опрости и пође даље. У путу наиђе на крмачу — и она пасе. Тако учини и с њом. Путујући даље наиђе на овна. Не хтједне ни њему ништа него му јави за свој пут и опрости се и с њим. Идући тако мало даље — наиђе на ороза. И њему приповједи куд иде док је у том дошо до пред кућу. Кад су чељад опазила за њег, подигну се с кољем, те га испред куће оћерају. Бјежећи тако, рекне сам у себи: „гле ти мене будале, ја пошо на ћабу па хоћу да се са сваким опростим, а они мене опет ћерају као и прије и као да се нијесам оканио ћорава посла! Е, богами, ја идем на ново опростити се са сваким“. Тако идући сретне пијетла, те му рекне: „ходи, да се пољубимо и опростимо на ново! Пијетао се досјети лукавости његовој и рекне му: „дођи ти под ово дрво, па зини а ја ћу се попети на грану, па ћу ти с ње скочити сам у уста“. Вук послуша, а пијетао скочи на прву грану, па на другу, и тако отиде на врх дрвета и зацјева. Кад је видио вук да је преварен, жао му буде. Идући даље, мислио је да га други неће преварити. У том наиђе на оног истог овна и рекне му: „Ходи, овне, да се опростимо на ново и пољубимо!“ Ован му рекне: „само ти зини а зажмири, ја ћу ти сам улетити у уста“. Вук зажмири а ован се затрче и груне га у главу. Вук се преврне и док је усто, ован је побјегао. Кад је видио вук шта би, буде му врло жао што га ован превари. Пође ода- тлен даље, мислећи сам у себи: е више ме нитко неће преварити! Тако наиђе опет на крмачу ње пасе. Вук јој рек-

не „ходи, да се опростимо на ново, идем на ћабу и ово је задњи пут“. Крмача му рекне: „ухвати ме за уво, да ти неколико одсвирам, па смо готови“. Вук је ухвати, а крмача почне скичати, на што долете оближњи крмци, учине јуриш на вука, те ти се он одатлен једва извуче и утече. Путујући даље и говорећи како га неће преварити кобила, наиђе и на њу и рекне јој: „Ходи, кобо још овај задњи пут да се поздравимо!“ А кобила му рече: „погледај ми у стражњи потков како стоји, па смо готови“. Вук пристане, а кобила подигне обје ноге, те свог вују чивтом погоди у главу. Вук се преврне, а она утече. Кад се мало пошље тога вук разабро и усто рекне: „Сад да има тко, да ме ухвати за репину и омлати о букветину, кад ме сватко могаше преварити, а ја никог — баш би право имао“. А како је шумар био близу њега у шуми, пукне из пушке и убије га, те ухвати за реп и омлати о букву, кожу садере па прода. Ето тако се вуков хаџилук сврши.

Прибиљежио
Симо Стојановић

Како је постао међед?

У оно вријеме, кад је Христос ходао по земљи, живио је и богати Гаван, који, и ако је био врло богат, али је био и одвећ тврд. Један пут се Христос упути његовој кући; али преобучен као просјак. Како су његове слуге стригле овце, Гаван док је спазио да му просјак иде кући побоја се да ће од њега искати вуне, те што ће, куд ће не знаде, него навуче оно руно вуне на се и сакрије се. А Христос знајући, да је он у вуни, док је дошао њима, запита за Гавана и запроси вуне, а момци одговоре да не знају ће је а вуне не могу дати без њега. Гаван је мислио, да просјак не зна да је он у вуни. Но Христос, као Бог, знајући све, па и то да је Гаван сакривен у вуну, прокуне га говорећи: „Што је год у вуни сакривено да се претвори у међеда“, и од тога времена постане међед и побјегне у шуму. Зато су му табани и прсти као руке инсанске.

Како је постала жаба?

Подигне се кум да обиђе кума. Овај како је пеко кокош са женом, док је опазио да му кум иде кући, побоја се да му не види кокош, јер би га онда морао њом почастити, те на хитњи, не знајући ће ће је сакрити, метне је у здјелу и поклопи сачом. У том и кум на врата: „Помоз Бог, куме!“ — „Бог ти помогао, драги куме!“ „Шта радиш?“ „Вала ништа“. Еле кад су се наразговарали, опази кум да му мирише печена кокош, па кад га кум не ћеде понудити,

подигне се и отиде. Идући путем, прокуне га: „е, куме ли, куме, што ти је год под сачом да Бог да ти се у жабу претворило!“ — и тога часа претвори се кокош у жабу. Домаћин кад је подигао сач, имао је шта видјети: мјесто печене коке, жаба се расплоштила у здјели. Ето тако је постала жаба.

Чуо од Вучена Миљинковића из Цоне Долине у Крајини.

Приближежио :
Симо Стојановић
парох марински.

Како је св. Јован добио име Иван?

Приповиједа се, да су у оно вријеме, кад су Чифути Христа тражили и његове апостоле разгонили. Идући тако, Чифути сретну св. Јована, те један од другова чифутских рекне: „и ово је Марић“ а св. Јован, бојећи се да ће га ухватити, рекне им: ја нијесам Марић, мени је име Иван — и од тада остане му име Иван. Христа су звали Марић, зато што је рођен од дјево Марије.

Како је постала кртина?

Била су два брата, па при диоби не могу подијелити луке. Један је говорио овуд је право половина, а други није пристао на то, чинило му се неправо. Еле, договоре се, да ће сјутра заједно доћи на луку и упитати је т. ј. земље, куд је међа од половине. Онај што је био неправичан имао је сина Луку, те му нареди да отиде прије зоре у луку и закопа се на оном мјесту где он хоће да буде међа половине; још му рекне: „кад те зовнем именом, Лука, куд је право половина, а ти се одазови и кажи „овуд“, и тако ће остати туда међа“.

Кад је било пред зору, Лука отиде те се закопа, а он се подигне с братом — и кад је дошао на мјесто, почне викати: „ето брата, куд је право, сама ће земља казати и на сав глас окрене питати: „о луко, кажи нам куд је међа од половине — и тако неколика пута упита, а све хода, да чује глас свога сина. Али син је све пред њима ишао кроз

земљу и није говорио ништа, јер се божијим чудом претворио у кртину, те тако од тога постане кртина, која је слична човјеку.

Приближежио:
Симо Стојановић,
свештеник.

Како умире грјешник а како праведник?

У оно вријеме, кад је Христос одо по земљи, састане се на путу пред вечер с једним човјеком и рекне му: „ајде туј у ту кућу, па ћеш ноћити, ту има један болесник, који ће пред зору умријети и чељад су врло немилостива, зато кад ступиш на врата кућна а ти одмах гледај гдје ћеш сјести и тако се растану.“ Кад је човјек дошо пред врата, одмах је отворио и сио као што је Христос казо. Болесник у крају лежи и јечи; а чељад, једно по једно како улази на врата, нити ко виче (говори) ко си ни одаклен си, само један дјечак рече: подајте томе човјеку нек што год поједе, јер је може бити гладан. А жена ће одмах: „лако ће појести, што му ја даднем“. Тако је зоре дочеко нити је што ио ни пио него кад је било у зору, почне се болесник већма мучити и у тој муци умре. Кад је свануло а он ти настави своје путовање и у том путовању, опет сретне Христоса. Христос га стане питати како је било, а он одговори: „све како си Господе казо. Христос му одговори, оно је вражји човјек. У том разговору, он му рекне: „ајде опет туј у ту кућу па ћеш ноћити и у њој има болесник, који је врло немилостив, као и чељад му. Болесник ће умријети око пола ноћи и пред смрт ће се узмучити.“ Тако се растану. Кад је путник ушо у кућу и сио, болесник га је одмах попривијеко погледа. Чељад су нека говорила: „одлази отален, што си дошо сметати“; неки опет: „који те враг овамо донесе, кад немаш шта јести“; и тако ти он до по ноћи буде с болесником без јела, а све гледајући шта ће од њега бити,

и како ће се мучити. Кад је било око по ноћи, врата се отворише, човјек, сав у црно, руњав, уђе и двоје вижљади за њим уђоше, а болесник се још већма узмучи. Кад му онај стаде на прса, па разглави вилице, одмах му извуче срце, цигерицу и душник те баци вижљадма за врата. Они поједоше, а он ти, у том мучењу, умрије. Кад је свануло, он изиђе из куће, па опет настави своје путовање. Кад је било у једној шуми пред вечер сретне га опет Христос, и стане питати: „како му је било у тој кући.“ Он одговори, „ђе сам сио, ту сам и ноћио, болесник ме попреријеко погледа, чељад ме хтједоше истјерати, али без вечере. Кад је било око по ноћи, врата се отворише, човјек сав у црно, руњав уђе и за њим двоје вижљади. У тај мах болесник се већма узмучи, јер му стаде на прса и вилице разглави, извади срце, цигерицу, с душником те баци вижљадма за врата. Док су се најели, они су изишли и он онда умрије, а ја једва жив од глади дочека, да сване, само да им идем из куће. Кад је свануло, одмах сам се кренуо на пут, и ево се опет с тобом састадох“. Христос му на то речер: „оно су вражији људи (чељад) паклени дирјеци; него сад кад изиђеш из ове шуме, наићи ћеш на једну кућу, и то прву, тако исто и у њој има болесник, који ће сјутра, у сунчано рађање, умријети“, и тако се растану. Христос оде једним путем, а он другим. Кад је изашо из шуме, спази ону кућу и пође управ к њојзи. Док је дошо пред кућу, чељад одмах изађу пред њега, те га уведу у кућу и посаде покрај болесника. Болесник га погледа и рекне: „баш ми је драго што си дошао, и чини ми се биће ми лакше“. Стану га питати: да ли је гладан, а он им одговори, да има већ два реда како ништа окусио није. У тај час спреме вечеру за њега и вечера, простру му лијепо, крај болесника, је ће спавати и тако легне и заспи. Таман у сунчево рађање пробуди се, да види како ће болесник умријети; али болесник само рече: „дајте, свијећу запалите и подајте је овом брату нек је он

привати, јер ћу сад умријети, — а ви остали дођте да се с вама опростим и да вас благословим.“ Док се опрости, одмах је у мирноћи умро, као да је заспо. Он се почне опремати на пут, али они му не дадну никако ићи, него га уставе те остане онај дан код њих, па им помогне окупати мртвог и обући, сахранити, још је морао с њима ручати, вечерати, па најпослије и ноћити. Сјутра, у сунчано рађање, устане он, почне се опремати на пут, али га опет почасте и дадну му што ће за пут понијети. Поздрави се и оде. Тако путујући сретне опет Христоса и одмах га запита како је било. Он му одговори све по истини. У том ће Христос рећи: „Ти си био добро примљен, зато, што је оно божји дом а тако исто и оно су божја чељад, нашљедници царства божјег“ и тако се растану.

Прибиљежио:

С. С.

Човјек и ђаво.

Отвори се један пут ђаво у човјека, па облијетајући око другог човјека и ласкајући му све док га је навео на свој пут — поведе га у крађу. Кад су украли оно што су хтјели, извуку се обадва вјешто и отиду. Опет други пут дође ђаво пораз њега и позове га у крађу. Отиду да што украду као прије, али их опази и ухвати домаћин и ђавољског друга лијепо на мјесту истуче што већма могне. Ђаво како је стражарио и очекивао док му друг донесе оно што украде, тако је одмах побјегао док је чуо јаук свог друга. Иза тога опет се састану и договоре се, те отиду и попале имање и чељад једног човјека. Чим су то дочули укућани ђавољег друга, стану га одвраћати од његовог друга, и тог посла, рекавши му: мора бити да је он ђаво кад си ти могао толико с њих зла и напасти учинити свијету. Али ако хоћеш да се кутаришеш њега и да дознаш је ли ђаво: „узми његову руку па је опипај, ако у њој нема никако кости, него је мехка као ампамук, онда је заиста ђаво а не човјек. Домаћим их послуша, па кад су се касније састали, он одмах тако учини и увјери се да је заиста ђаво. Кад је дошо кући каже све укућанима како је, али ето муке и љуте невоље како ћу га се кутарисати: ја бих њега оставио да он хоће мене“. Онда му укућани рекну како ће га се опростити: „узми, веле, пуну мјешину крви па се њом сав окрвави и оно мјесто ђе ћеш лећи, па ћеш чути шта ће ти казати кад те нађе, али ти се немој за живу главу јављати њему“. Мало вријеме, што је прошло дигне се ђаво тражити друга свога и тако тражећи нађе га на путу ђе лежи сав крвав. Ђаво стане виш њега викати и звати га:

друзе, друже! Али све му би узалуд, јер се он толико притајао, да је ђаво мислио е је баш мртав. Кад га није могао дозвати, на пошљетку ће рећи: „О, друже ли, друже, како ли сâм лудо главу изгуби, а баш још за мало времена да си са мном ходо, био сам те намислио објесити“. Тако ђаво отиде од њега а он се дигне и отиде својој кући и чељади и за навијеки се опрости ђавола. Од тада је живио сретно и мирно са својом чељади.

Приједор.

Прибиљежио
Симо Стојановић, свештеник.

14.

Муха и обад.

Преговарали се муха и обад, те ће рећи муха: „Ја и ако сам овако малена, да се не засмијем кад потечем на говече, па да га убодем онако како бих ја хтјела, оно би, чини ми се, узлећело уз кућу: али не могу од смија, па и ако га мало убодем, оно опет брзо лети и хоће да врат сломи“. За тим рече обаду: „а ти се увучеш у чупу, па како си лијен, за те се и не зна“.

15.

Лисица и лисичад.

Лисица окотила четверо лисичади, па кад су велики поодрасли изведе их на раскршће и рекне им: да свако својим путем иде у свијет. Тако учини троје, а најмлађе, четврто, застане па упита матере: „ђе ћемо се опет видјети и састати?“ Мати му одговор: „видјети се нећемо, а састати се хоћемо на дућану хаџијину“.

Прибиљежио:
Симо Стојановић

16.

Баба и смрт.

Била једна баба, па јој досадило живити, те би више пута говорила: „еј, смрти, ђе си“. Досади се дјеци то, те нађу некаку тичурину у шуми, донесу у кућу и метну на полицу у врху собе. Птица се почне јављати из буцака, а баба како добро није видјела, упита дјеце шта је оно? Дјеца јој кажу: „бако, дошла смрт по тебе!“ Баба је имала двоје унучади, па лежећи на постељи рекне: „Еј, смрти, немој ти мене, јер ево унучади крај мене, ово је млађе, а ово је слађе“. По том се знаде, да је и стару жао умријети.

17.

Циганин и царева кћи.

Чуо Циганин, да је царева кћи многе просце одбила, те се дигне и он, да чује шта говори о њему. Кад се враћао, питали су га људи: „како тамо би“, а он им одговори: „Богме добро, пола посла готово, ја је хоћу а она ме неће, док ме она хтједне, онда ће сав посо бити готов“.

Прибиљежио:
Симо Стојановић

Што су терзије погурене.

Пође један сељак у чаршију. Хођајући по њој, допане му се занат терзијски. Чим је дошао кући, каже браћи, да ће бити терзија, јер то није тешко, узети иглу, па бости чову а у суху сједити. Еле, кад га браћа не могуше одвратити, дадну му његов дио. Он отиде у варош и отвори дућан. Један хаџија пролазећи кроз чаршију, набаса на његов дућан и упита га, би ли му могао сашити доламу. Он се прими и исијече је на комаде. Кад је прошло неко вријеме, дође хаџија да види је ли готова долама, али од доламе ни спомена, него сашео торбе, па му покаже руком, да је то долама. Хаџија онда љут, узме дрво, па ти свог мајстора окрене тући по дућану, и кад га се натукао, отиде. Кад је послвије пролазио с људима кроз чаршију, говорио је: „видите, људи, оне терзије, сваки је он испребијат, да не се може исправити, зато онако скврчени сједе“.

Забилъ. С. Стојановић

Судбина.

Пошао један 'ришћанин путем у село и тако идући нађе једну врећу и у њој бијаше нешто, јер је врећа била завезана. Он узе ту врећу, не дријешећи је, брзо је упрти на леђа и пође. Тако идући, наиђе и на другу врећу; друга је била завезана као и прва. Он упрти и ту другу врећу. — Кад је мало даље одмакао, наиђе и на трећу, па и њу баца на леђа по врх оније' двију.

Истом он одмакну од тог мјеста, угледа га Арнаутин и повика: „Пафире, бацај ту врећу, сад ћу те убити!“ Кад је то 'ришћанин чуо, почне бјежати и у бјежању спадне му с леђа она најгорња, трећа врећа. Док је он умакао с онијем двјема, дође Арнаут до оне вреће на земљи, подиже је, упрти на леђа и понесе својој кући.

Кад је код куће дријешео, мишљаше, да је унутра велики шићар, али се грдно преварио. Кад је дријешећи, питао завежањ, шта је, он му је одговорио, да је „потреба“ (сиротиња) и од тога дана је Турцима запала потреба.

Кад је 'ришћанин код своје куће питао, шта је, завирујући у вреће, из једне му је одговорено, да је „мука“, а из друге „жалост“, и тако је 'ришћанима допала „мука“ и „жалост“.

Скупила: Георгина Стојановићева.

Мудра дјевојка.

Путујући неки човјек с товаром жита, спази дјевојку, гдје чува мало оваца, те ће јој рећи: „Помоз Бог, дјевојко!“, а она му одговори: „Бог ти помого“.

На то он њојзи: „Видим, да ти је тор од четири љесе“, а она му одврати: „Баш и у тебе је хамбар (житница) на кобили“ и тако се растану.

Газда у рају.

Покаже се помор у неком мјесту, те помрије многа сиротиња, а међу њима и један газда, који бијаше велики себичњак, циција.

Кад су били у рају, угледа св. Петар и газду међу сиротињом, те му рече: „Изађи, драги газда, нијеси раја заслужио“. Газда не хтједе изаћи. Свети Петар се потужи Богу на њега. Бог, као премудар, рекне св. Петру, да изађе пред рајска врата, па нека заповједи, да се удари у бубањ.

„Газда ће — вели — потећи, да види, шта је, а ти брзо затвори врата“. Тако је и било. Чим је газда чуо за бубањ, упита св. Петра: „Шта је ово?“ а св. Петар рече: „Продају се некакви кмети!“ Чим је то газда чуо, излети из раја, а св. Петар закључа врата и тако на лијеп начин истјера из раја газду-себичњака.

Скупила: **Георгина Стојановићева.**

Ширет хоџа.

Био у једном џемату неки стари хоџа, који бијаше врло омиљен код својих џематлија (сељана), због своје побожности.

Он је и ходајући увијек шаптао неке стихове из корана. У том времену дође у џемат неки млади хоџа који је учио у Стамболу, па и ако бијаше учевнији од старог ипак га џематлије не хтједоше примити на мјесто старог хоџе. А како се трудио млади хоџа да задобије њихову љубав, дајући неколико пута у џамији ваз својим лијепим гласом и ништа не може помоћи.

Ко јадан, ко жалостан потужи се он неком шаљивчини на своју судбину.

Шаљивчина му рече ово: „Иди ти опет у Стамбол и буди неко вријеме у „ширет школи“ а кад дођеш опет у џемат ти се нама пријави и кажи овако:

„Људи браћо, нијесам прије изучио право књиге а сад сам свршио и ширет школу па могу бити добар хоџа.

У књигама сам нашао да овај наш стари хоџа има свету браду: који год Турчин ишчупа неколике длаке и буде носио зашивене у амајлији увијек уза се биће срећан и јуначан. Видјећеш шта ће бити!“

Ко сретнији од младог хоџе. Оде одмах у Стамбол и пошље неког времена врати се у џемат и поче људима говорити како га је онај досјетљивац научио. Бијаше једном светац и Турци управо изишли из џамије. Млади хоџа им говораше како је био у „ширет школи“ и како је у књигама нашао да је у старог хоџе света брада. Како треба, ко жели себи срећу, почупати и носити длаке узасе и т. д.

Кад је свршио свој говор, мој брате, навалише Турци на старог хоџу и почеше чупати браду. За љубав светиње, стари хоџа нити писну нити зубима шкрину, већ зовући у помоћ Алаха и шапћући стихове из корана преселио се мислима у џенет а ни примијетио није јадан да

му ни цигла длака не оста. Млади хоџа све видио радујући се, што ће брзо видјети леђа старом хоџи.

Кад стари хоџа дође кући а угледа га хоџиница зачуди се што је без браде и рече: „Камо брада налетниче један!“

„Шути жено! Дошао нови хоџа из Стамбола па нашао у ширет књигама да ми је света брада и ко буде носио ма и циглу длачицу у амајлији биће срећан. Данас навалише људи и почупаше сву моју свету браду.“

Досјети се хоџиница јаду па ће још онаком занесеном хоџи:

„Богме не можемо овдје остати од срамоте да нам се џематлије ругају, још ноћас тражи кола да се прије зоре бјежи!“

Сутра дан старог хоџе не бијаше нигдје у џемату а нови ширет хоџа дође на његово мјесто.

У Међувођу

Скупила: **Георгина Стојановићева.**

Паметан ороз (пијевад).

Звали су ороза комшијски орозови:

„Хајдмо оре у сватове нашем комшији па ће нам бити до врата проје и кукуруза“, а он им одговори:

„Можете ви ићи а ја нећу данас одавде. Тући ће се беговски курузи па знам да ће ми бити боље овђе него с вама.“

У Међувођу

Скупила: **Георгина Стојановићева.**

Ђаво и његов побратим.

Претвори се једном ђаво у човјека и пође по свијету. Идући тако сретне једног младића и рече му: „Ево, нигдје никог немам; би ли ти хтио бити мени, сирوماху, побратим?“ Младић пристане, не знајући да је то ђаво и они се побратише. Онда му ђаво рече: „Кад год дођем по те и звизнем у глуво доба ноћи, ти изиђи и знај да сам ја“.

Једне ноћи, послије тога, чу онај младић звиждук. Знајући да ће то бити његов побратим, изиђе полако, нађе побратима и пођу заједно. Идући тако дођу на једно раскршће, гдје затекну још много људи, који су ту играли коло. Кад се сити наиграше, стадеше се договарати куда ће који. Једни су ишли да пале сијена, други да море стоку, трећи у крчме, да завађају људе и све друго што им је старјешина наређивао. Тако су радили по сву ноћ, а чим зора, сви се разилазе куд који. Тако буде неколико ноћи, а онај човјек једнако с њима. Опази то његов отац, да му син сваке ноћи некуд тумара па у зору дође кући. Једанпут га запита отац: „Куда идеш по сву ноћ па у зору кући долазиш? Зар не видиш да те једе помрчина па си већ дошао као мртац“. Син му све по истини каже што је и како је и још рече, да се никако не може отрести свога побратима. Оцу то бијаше жао, промисли се па му рече: „Не бој се, сине, и томе ћемо наћи лијека. Кад пане ноћ, закољи вола и сву његову крв успи у једну мјешину, па се сав намажи крвљу. У глуво доба не чекај побратима, него му сам изиђи на раскршће. Одријеши ону мјешину, па проспи сву крв око себе и лези усред оне крви. Кад дође побратим не одзивај се кад те буде звао, па ћеш видјети колики ти је пријатељ“. Син учини све како му је отац казао. У глуво доба ноћи ето ти ђавола, звизну два-три пута и кад видје да се нико не одазива оде на раскршће. Одједном угази у крв и видје побратима гдје је сав огрезао у крви. Поче га звати, гурати, вући,

али све узалуд, побратим мртав те мртав. Кад виђе ђаво, мишљаше да је побратим доиста мртав, па рече:

„Е, мој побро, доста сам опанака подерао док сам те дотле дотјерао — да те видим у твојој крви“. Онда се окрену и оде.

Тако се јадни човјек отресе душманина.

Прибиљежила у Међувођу Георгина Стојановићева.

Није свак до краја будала.

Била три брата. Старија двојица држаху оног најмлађег за будалу. Увијек им је он носио воду са бунара, а они су се изговарали да не знају гдје је бунар.

Осјетио он терет, а богме и додијало му, те се сјети како ће се опростити невоље. Један пут оде он тако, на воду па завиче из свега грла: „Помагај, помагај!...“ На ту вику дотрчаше браћа питајући га уплашено шта му је? Он им рече:

„Није ништа, него хоћу да видим, знате ли гдје је вода!...“

Браћа му ништа не учинише, него га чешће одмјењиваху, јер су видјели да и он зна што је мука.

Прибиљежила у Међувођу Георгина Стојановићева.

Како сијеш онако ћеш и пожњети.

Кад је Господ чинио чудеса, живјело је заједно пет браће. Најстарији је брат радио па хранио браћу. У њега је било највише дјеце. Остала браћа у којих је било мање дјеце, дођу до себе и почну најстаријем говорити: „Одијели се од нас кад ништа немаш ван то дјечурлије. Нијеси ништа ни радио, а видиш како смо ми сваки себи заособинили и за се имања стекли. Да си и ти радио и особинио и ти би имао“. Најстарији ће брат рећи: „Драга моја браћо, ја сам увијек за све нас радио са оцом па вас хранио, а ја сад вас молим да и ви мене дохраните!“

Браћа не хтједоше ни чути, ништа му не дадоше и истјераше га са дјецом из куће у очи Божића. Кад се човек видје у невољи оде до првог комшије заиска сикиру и коња, насијече прућа те са женом и нејаком дјецом на рпу довуче и колибу саплете. Ту на мокрој земљи некако наложе ватру, па уморни и гладни заспаше на студеној земљи.

Кад се послвије по ноћи свијет по селу диже ватре ложити и за Божић се спремати, пробуди се и овај сиромаш. Ватра на мокрини бијаше се угасила. Онда он пробуди жену и рече јој: „Ајде мојој браћи, Божић је данас, нек ти даду ватре са нашег огњишта“.

Жена га послуша и оде браћи, да тражи мало ватре, али јој браћа не дадоше ватре. Кад се отуда враћала, видје у пољу ватру, па не каза човјеку ништа за браћу, него рече: „Ни у њих нема ватре. Него те молим, мушка си глава, ено ватре у пољу иди па нам оданде донеси“.

Онда се он диже и пође ватри. Кад приђе ватри, а кириције сједе, коње стоварили. Он им назва Бога и поздравих их: „Христос се роди, браћо драга“. Они му прихватише поздрав и рекоше: „Ваистину се роди. Шта би хтио брате?“

Онда им каза, да је дошао да узме мало ватре. А кириције га упиташе: „Јеси ли искб у браће ватре?“ Он им каза, да му је жена ишла и тражила, али ни они немају.

„Истина је, брате, и ми смо гледали, кад је она њима одлазила, али јој они не хтједоше дати ватре. Ми ћемо ти дати, него дај skut да ти ватре дамо“, — рекоше му они. „Изгореће ми skut, браћо“, каже он.

Кириције му рекоше, да се ништа не боји неће му ништа бити од њихове ватре, па насуше оног жара три прегришти у хаљине и дадоше му два-три комада дрва: „Носи, брате“, рекоше му, „носи, па саспи на огњиште и огриј своју дјечицу. Бог ће дати све ће добро бити“.

Он им лијепо захвали и пође кући. Кад донесе дрва и ватру у колибу, сасу све на огњиште. У тили час од једног дијела те ватре зажегоше се његова дрва на огњишту а друга се два дијела одвојише и претворише у злато. Одједном се сагради двор, каквог није било на далеко.

Кад се то чудо сврши, пробуди човјек дјечицу, па почне разгледати нову кућу. У једном крају злато, у другом све коњи бијели, а у трећем одијело и друга роба. Помолише се богу, захвалише на дару, те спремише софру за Божић. Кад би све уређено, домаћин заплака и поче спомињати браћу, па рече жени: „Ја ћу отићи мало браћи, ако они мене мрзе, не мрзим ја њих, него их волим јадан као очи своје“. Кад је дошао у стару очинску кућу, поздрави браћу: „Добро јутро, браћо моја, и Христос вам се роди...“ Браћа му не одговорише, нити га позваше да сједне за софру.

У то почеше дјеца излазити пред кућу, па кад опазише велику кућу на оном мјесту, гдје је јуче стрико оплео колибу, нададоше дреку и грају. Онда се диже један од браће да види шта је дјеци, па кад видје шта је, врати се и рече осталима. Онда им најстарији брат исприча све како је било.

Кад је било пред други Божић, договоре се браћа, да један оде и потражи ватре, онако како је најстарији радио прошле године. Кад је било око пола ноћи дигне се други брат у поље, да тражи ватру. На сред поља опази, да се нешто свијетли, па пође тамо. Кад дође до ватре, а оно

два просјака сједи и грију се. Он им не рече ништа, него узе ватре колико је могао више и понесе кући. Кад је дошао кући, сручи ватру на огњиште. Али, види чуда, цијела кућа плану од оне ватре и чељад једва изнесоше живу главу. Тако за тили час остадоше сва браћа без игдје ичега.

На то се сажали најстарији брат и узе их све себи. Више му нијесу браћа завидила, него су лијепо живјели.

Забилъ. Г. Стојановићева.

Како је постало Кнежпоље.

(По народном причању).

Потегло је то чак од Змијања у вријеме кад је Змијање имало своју праћу. Био тако на Змијању као главар некакав кнез Вук, крупан човјек, поносан, виђен и чувен. Њему су долазили чак и паше и везири.

Један пут доби он поруку и поздравље од паше из Травника, да ће у суботу, која прва дође, стићи на Змијање са тридесет другова; него, вели, да му спреми вечеру и изабере тридесет најбољих дјевојака а њему, паши, Анђелију, Вукову јединицу.

Када Вук видје, шта му паша поручује, скамени се од чуда и заплака се као дијете, не знајући, како ће дочекати пашу. Видје то Анђелија, његова јединица, па обрлати оца, да јој каже какви су то гласови, што га растужише. Онда јој отац најпослије каза, шта му паша поручује.

А Анђа, не казујући ником ништа, одмах посла абер своје побратиму, Мијату харамбаши, у планину Просору, да дође у прву суботу са 30 голобрадих хајдука кнежевој кући на Змијање. Не би за дуго, стиже Анђи абер од Мијата да нема младих хајдука, али ће доћи са дружином хајдука Саве из Посавља.

Тако и би. Кад у суботу паде први мрак, почеше хајдуци промицати кнежевој кући. Тамо су се пекли јањци и спремале остале ђаконије за пашу и његову дружину. У то стигоше и Турци. Здрависти се с кнезом понајљепше, посједаше, па и вечераше.

Кад би вријеме путовања, кнез Вук изведе Анђу и за њом тридесет другарица, али то све бијаху преобучени хајдуци са Мијат-харамбашом. Паша се лијепо здрави са кнезом, поведе Анђу и другарице јој и пође с дружином пјевајући и мећући из пушака.

Не би за дуго, а чу се цеврдар Мијат-харамбаше, а

за њим загрокташе и други — хори се Змијање. Узбуни се све, не знајући шта је. Док неко завика: Изгибоше Турци, побише их хајдуци.

Слеже се читаво Змијање око кнеза и он им каза шта је било. Препадоше се Змијањци, да ће због пашине погибије ударити на њих аскер, да свети пашу и његову дружину, па сколише кнеза да бјежи, јер на њему неће остати главе, ако аскер дође, а овако ће бити мање крви.

Стари кнез Вук кад виђе што је и како је, стиште срце и пође. Пређе планину Козару, виђе пусто поље и ту стаде. Начини стање и уреди све, па је лијепо живио. Мало по мало, па и други, бјежећи од зулума, пређоше кнезу и населише то његово поље, које сви прозваше кнежево поље, Кнеж-поље.

Приближежила од Саве Билбије Георгина Стојановићева.

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ
И ИЗРЕКЕ

Прикупио Младен В. Стојановић

Да је прошло Симо Стојановић имао шеф-шер (ноћес) у који је записивао зајажња, изреке, као и властита зрнца мудрости неоспорно је. Гдје се исти заубио велика је непознаница, али сјећања у фамилији на њега и његове ријечи остала су, па сам се потрудио да их прикућим. У том циљу обратио сам се Недимовићима, Старовићима, Игњатијевићима, те Стојановићима, да ми помогну у прикућвању свега што би освјетлило како његов лик, тако и његовог оца Гавре и мога оца Велимира, па их сада и наводим:

- ❖ Ако си се у божијем храму надахнуо пошћењем, искреном кајању и поштовању, онда ће на излазу неће сачекати мржња и завист.
- ❖ Ако окренеш леђа богу, оћећ ћеш се наћи пред њим.
- ❖ Бог је свима дао ђамећ, али је она код неких сишла у ђлемениће дијелобе шјела, па на њој сједе.
- ❖ Руке се моју оћраћи, али гуша ничим.
- ❖ Када се наћио и ћао, видио је све звијезде. Своћа боћа ће видјети када дође кући жени.
- ❖ Ако си ђућ на ћоћа, не ћљуј на цркву.

- ❖ Ако је неком "одзвонило", не мора се одмах пој зваши.
- ❖ У раку се сахрањује шијело, а душу исцраћамо.
- ❖ Ко љује на боја, љује по себи.
- ❖ Уз чашицу се људи зближавају, а у пијансџбу разрачунавају.
- ❖ Одјело не чини човјека, али улива поштовање.
- ❖ Не прешјеруј у пријатељсџбу. Ако имаш једној пријатеља, буди срећан.
- ❖ Ако се побукао од свијетља, не значи да је остјао сам.
- ❖ Није црква пијаца. У њој нема појађања.
- ❖ Псовка је поштивалица примитивца, а образован човјек има друго бојатсџво ријечи.
- ❖ Сити човјек може бити љадан свеја, као што и љадан човјек може бити сити свеја.
- ❖ Ко мисли да је прејамејан, закорачио је у обласи ван љамеји.
- ❖ У истјеривању љавде сви појеле да најкрајко им се да власи, како би на њој вјечно остјали.
- ❖ Ако је шачна она народна, да се низбрго и љовно ваља, онда је разумљиво зашто смраг убијек долази "одозло".

- ❖ Млад човјек сањари о будућности, а старца љребире по љрошлости.
- ❖ У младости се бојао и бјежао од шатаја, а у старости се не одбаја од њеја.
- ❖ Сиромашнима љавда најчешће исклизне из руку.
- ❖ Йуиња је као снијеј, код пошвена човјека уз мало љојлине брзо се ошои.
- ❖ У далековидан човјек може бити крајковидан.
- ❖ У великој љави не мора бити много љамеји.
- ❖ Једна влас женске косе снажнија је од чејворојеја.
- ❖ Тром може зајалити једну кућу, а женски језик цијело село.
- ❖ Нема бојате будале.
- ❖ У кући без дјеце, љјесма и смијех су ријетки љости.
- ❖ Ко расија новац и љамеј, брзо се ојамеји, али се више никада не обојати.
- ❖ Ако је љас човјеков најбољи пријатељ, зашто ја држи на ланцу?
- ❖ Пљуните у шаке и љрихваитије се обичној љосла. Није бој дао свима љамеј да од ње живе.

- ❖ *Поси́лао је ашеисџа, јер су "убили" боја у њему.*
- ❖ *Бој је сџи борио малој, обичној човјека, али су неки поси́тали велики и познаџи.*
- ❖ *Ко не пошџује џуђу бјеру не пошџује ни своју.*
- ❖ *И људе џлиџка ума џреба слушаџи, ако немаш џџа џамеџније да радиш.*
- ❖ *Најџора болесџ за младе је умор од нерага (љеносџ).*
- ❖ *Људска џамеџ и људска заљуйљеносџ немају џраница. Кад будеш схваџио своју маленкосџ, џосџаћеш велики.*
- ❖ *Божја воља је да џрођемо кроз мноја искушења. Види бој неџравду, али ће и неџравда видџеџи боја.*
- ❖ *Скромносџ је велика врлина, ако не џређе у шкрџосџ.*
- ❖ *Бојаџа је сирџиња. Од ње се увијек нешџо џражи и узима.*
- ❖ *Межак је срџски језик. Људи се све џеже између себе разумџу.*
- ❖ *Увијек неко обере кајмак, а неко босџан.*
- ❖ *Похлеја је када џуној сџомака завирујеш у џуђи џањир.*
- ❖ *Нисам ја уморан од слушања, нејо од џразних џрича.*

- ❖ *Једино мјесџо џђе се овај народ може уозбилџиџи су цркве и џробља.*
- ❖ *Пђе сви мудрују џоју мјесџа нема.*
- ❖ *Свима је бој дао џамеџ, само шџо су је неки изџубили, џа сада џсују боја.*
- ❖ *Човјек без бјере је као биљка без воде. Пђе нема бјере, нема ни људи.*
- ❖ *Да нисам ово школа изучио, не бих данас народ разумио, ниџи би ме ико ишџа џиџао.*
- ❖ *Преје ће слијеџац џрољедаџи, нејо шџо ће ислам крџи џошџоваџи.*
- ❖ *Мушка ријеч каја, а женска бујица ријечи дави.*
- ❖ *Дује џираде се слабо џамџе, заџо сџаби џачку иза зајеџе.*
- ❖ *Чиџај џолако. Мудросџ је између регоба.*
- ❖ *Ко се удаљи од бјере и цркве, залуџао је као и овца од сџага.*
- ❖ *Није џој никоја у рај одвео, али је мнојима џуџи указао.*
- ❖ *Није чудо да Србин војује, кад народ робује.*
- ❖ *Добар човјек свуџје џодеће леђа, а џамеџан џамо џђе џреба.*
- ❖ *Прво џресуше сузе, а када косе џосиједе и сјећања избљиеде.*

- ❖ Кроз шаренило живоћа видио сам ја многа лица и налицја. Мало је њих заслужило да их се присјећим.
- ❖ Љубав је кад вољену особу видиш и заш борених очију.
- ❖ Дјецињски во је пуно родитељских савјета, а понекад и башина.
- ❖ Нисам ја прошио Алахова сјемена, нешто прошио кукоља у њему.
- ❖ Мајка Русија нас је погојила бјером у Христиа. Једина земља је то у којој сунце никада не залази, а бјера у крсти са сунцем излази.
- ❖ Кад уз Србе сјану Руси, мнојима се кожа срси (јежи).
- ❖ Мешко поју гдје болесни, биједа и буна маха узимају.
- ❖ Не знам да ли смо шврголави, али свако ради по свом, једино ја ујорно радим по мом.
- ❖ Нисмо далеко од канибализма. Људи се сјално између себе тризу.
- ❖ На државним јаслама нико од лади никада није умро.
- ❖ Вријеме нема крила као ни изговорене ријечи, али брзо лети.
- ❖ Борба за власни је исто што и борба прошио власни за власни.

- ❖ Људске слабости су осиромашиле ово пог-небље. Зашо су мноји и оштили.
- ❖ Тек када је добио ноју у сиражњицу, брашила му се памеш у лабу.
- ❖ Пуно ме пишаће, а одговор сами знаће. Није вам лаба само за украс.
- ❖ Пошћујте моју загну "Волиће се, дјецо!" Мени је доста да сјећање ошћа.
- ❖ Тамо гдје се људи не крсти, ђабо је умјешао прсти, а ко не пошћује бога, окренуо се и од рода свога.
- ❖ Ко не може друјима да прашића, далеко је од бјере и божје воље.
- ❖ Чудан је свијет пошћао. Када би их црква учила мржњи, више би се вољели и цијенили.
- ❖ У разумна човјека свака љушња има краја.
- ❖ За свађу се увијек нађе разлој.
- ❖ Некад ријечи болнице пеку од најјачих удараца бичем.
- ❖ Мудра и учена човјека познаћеш по писању, говору, али и ћушању.
- ❖ Ко ће гвајути пребари, будалом ће заубијек најраби.
- ❖ Брзо богаћење је мојуће само кроз наследствено, иру на срећу или љачку. Рагом се нико није брзо обојатио.

- ❖ Ако си ошворен и све о теби знају, пошљао си прочишана књића и више те не бендају.
- ❖ Нишпи је књића за слијейца, нишпи школа за мајарца.
- ❖ Што си ласнији, боље те чују, али мање слушају.
- ❖ Теже је сакуишпи и водшпи људе нећо сшоку.
- ❖ Ко ме је дошао судњи дан, осшало је мало времена за кајање.
- ❖ Ко крије пошлед нема чистшх намјера.
- ❖ У људе шешке нараби шреба "огвајашпи".
- ❖ Добар шршовац шупи мајазу врећама, а учен човјек ллабу књићама (знањем).
- ❖ Сви смо се ми толи родили, али боћ није свима дао исшпи шамешпи.
- ❖ Није брага свакоме за носишпи, нишпи је свачије пошовашпи.
- ❖ Када би сви слушали и пошшобали боћа, ђаво би осшало без посла.
- ❖ У свешом Пешпру је дојацило бишпи врашар.
- ❖ У међу људима пошшожје зечеви, лисице и вукови.
- ❖ Ако шпи једном прошледају кроз шрсше, шази да те друшпи шуш не прошусше кроз шаке.

- ❖ Ако некоме позајмиш или си од некоћа позајмио, сшекао си нешријашеља. Радије поклони или шришшеди.
- ❖ Само онај који је побиједио забистш, а штаквих је мало, може шричашпи о пошшешу.
- ❖ Побјерење је као чаша. Ако се једном разбије, никад и ничим се више не сасшави.
- ❖ Буди срећан ако имаш шријашеље. Сирошшња је и бошпи шешка.
- ❖ Ко нема мјере у ићу и шшћу, нема мјере ни у шамешпи.
- ❖ Да нема сирошшње, не би било ни бошшшх.
- ❖ Шужна је шш о шјесма, када су шшшце у кабезима, а људи у зашворима.
- ❖ Досадан човјек је као чеша (свраб). Нишдје им краја.
- ❖ У сунце и лијеја жена мош да заслијеје.
- ❖ Брак се чува шамешу, а не снашом.
- ❖ Божја воља је да умремо на људској руци, а не од људске руке.
- ❖ Шубав је слијеја, али уз шразан сшшмак брзо прошледа.
- ❖ Нису све шчеле радлицие, нишпи све жене кућаницие.
- ❖ Срећна је кућа у којој се шјечији шлач зачује.

- ❖ *У младоси и старији су најлепши угвоје. Хвала боју никад нисмо сами.*
- ❖ *Ни најдубљи коријен не може сјасији породично сјабло, ако му листове најавне "бијела кућа".*
- ❖ *У љубави све мириши, а у свађи све смрди.*
- ❖ *У најдужа прича има свој крај, као и старији, само што се старији увијек шужно завршава.*
- ❖ *Нормално је да дјеца сахрањују родитеље, али када родитељи сахрањују дјецу, те ране у души никада не моју зацелиши.*
- ❖ *Родитељски савјети никада нису злонамјерни. Лијепо је кад млад човјек мисли да све зна, али не треба да заборави да је што њамеи наслиједио од старијих.*
- ❖ *Разумном човјеку свијет је увијек добро дошао.*
- ❖ *Добро је да ме некада ни не послушаије, јер на грешкама се брже учи.*
- ❖ *Није шачно да је све у божјим рукама. Од некога је и бој дијао руке.*
- ❖ *У мрачну просјорију може се унијети свјетло, али помраченом уму свјетло је највећи нејријашељ.*
- ❖ *Нема лоше књије. Чак из књије коју си прочишао и мислиш да је лоша, избукао си неку поуку.*

- ❖ *Пустиије ме да ћушим, можда нешто њамеино и оћушимо.*
- ❖ *Мисао је најбржа на свијету, а узде и кочице су у божјим рукама.*
- ❖ *Свето писмо (Библија) је сјеме мудрости, њосијано од свештеника, а коријен је њусило у народу.*
- ❖ *Није мудрости њамеи за себе сачуваши, нећо друје њодучиши или надмудриши.*
- ❖ *Божја воља је да се људи множе, али како видим све је више сијних душа.*
- ❖ *Када би свако узео оно што мисли да му њријада, њохлеиа би њроушала разум.*
- ❖ *Сиромаштво није само материјално или интелектуално, нећо и духовно, што значи бити без морала и вјере.*
- ❖ *Близу је суија, али је далеко сазнање шта оно доноси.*
- ❖ *Људи мрачне прошлости далеко су од свијетле (блистаје) будућности.*

Прикупио и за ово издање
уступио унук
проте Симе Стојановића,
марљиви *Младен В. Стојановић*

ЕТНОГРАФСКИ СПИСИ

СИМО СТОЈАНОВИЋ

Допуна опису манастиру Моштанице.

Читајући 10. број цјењеног листа „Босанске виле“ од прошле године и у читању најбох г. уреднице, на опис манастира Моштанице, па ми се чини да тај опис није баш тачно изведен. Сад пошто ћу ја по приповједању старих људи доставити овдје, оно што није учињено, то нек ми првашњи описивач г. Костић, за то не замјери, а ви г. уреднице молим да ову допуну у ваш цјењени лист „Б.-Х. Источник“ уврстити изволите.

По народном приповједању, на истом мјесту гдје је сад манастир, спаљено је тијело св. Великомученика Теодора Тирона, од ког је сама рука остала као мошти, и од тог добио име је ман. Моштанице, као год и ријека, што тече испод њега и утиче у Уну. Да су га зидали Немањићи, то су до данас многи потврдили и којекаквим наводима доказали, зато мислим да баш није о том нужно говорити. По свој прилици биће заиста, да су за вријеме Лаудонова војевања по босанској Крајини, калуђери из њег побегли преко Уне у Хрватску и настанили се више Костајнице у селу Комоговини. На молбу њихову допусти им тадашњи ћесар и начине себи манастир којег прозову Моштаницом, јер су одмах у њег смјестили руку св. Теодора, а неки га послје прозову „Комоговином“, и претворе га неки други послје њих у мирску цркву, у ком се и данас та света рука налази. Од ствари што је остало иза калуђера, то неки Турци однесу, и манастир поробе са свијем, па најпослије га и запале, да су само голе зидине остале.

На неколико десетине година пред долазак серашћер-Омерпашина у Крајину босанску, да мало укроти бијесне аге и бегове, козари чувајући благо по шуми у том крају,

опазе да некакве зидине виде у шуми, отиду и докажу својим старијим, а ови опет свом бегу. Бег им допусти да отиду и виде. Кад су дошли к њему, кад ли све по њему и око њега букве и јелићи, као какве каце порасле. Кад су се заиста увјерили, да је зидина манастирска, то отиду капетану дубичком, јер се он налазио у његовој капетанији и кажу му. Капетан јави везиру а везир владици тадашњем — на које добију заповјед, да се има око њег искрчити и до њега добар пут направити, као што и учине. По заповједи тадашњег босанског митрополита отвори га тада најпрви калуђер именов Влајинић, родом из села Градине спрам Јасеновцем, и још један свештеник именов Котур, тако прозван по селу Котурови, које се находи више манастира. Они га на брзу руку оправе и доготове док је тадашњи митрополит у то вријеме своје путовање по Крајини довршио и до њег дош'о одмах га посвети, а Влајинића произведе за игумана да управља манастиром; а он отиде у Сарајево. Кад је по том прошло неколико година Влајинић умре а Котур остане за мало у њему, јер га Турци код капетана приједорског окриве и по жељи њиховој посијеку га више Приједора у селу Гаревцима крај пута, гдје му се и данас гроб познаје и зове „попов гроб“. Послије Влајинића и Котура дође у њега неки Ђурађ Гоић који је у монаштву добио име Герасим и као игуман управљао манастиром. Родом је био из села Свињухе од Новог. Он и браћа му протосингел Гаврил и јеромонах Стојан били су тад једини који су свршили богословске науке у Пакрацу (Славонији) од оновремених свештеника. Они га прекрију и боље украсе, али Педијина буна учини те изгори и опусте, „ког је сам цар турски кашње дао оправити,“ као што г. Костић у „Вили“ наводи. По смрти Герасима Гоића, долазили су иза њег' ови калуђери редом: игуман Григорије Џвијић био је родом из села Ашетоваца, јеромонах Ђурађ Трмошљанин родом из Баусоваца, игуман Агапија Вујаси-

новић из села не зна се ког тачно, игуман Ђурађ Лукач родом из Драксенића, јеромонах Гаврил Качавенда родом из села Јеловца, јеромонах Никифор Мајкић родом из Јапре Мајкића, архимандрит Кирила Ацић и игуман Паисије Филиповић.

Сад по окупацији, кад је манастир поправљен с лијеве стране у зиду ниже пјевнице а више појаса нашли су зидари шупаљ зид од два метра дуљине и изгледа као димњак окрутао, у ком је нађено ребро као да је од средњег чељадета на ком се познаје да је резато и по ком се резању мора судити да то мора бити од некакве светиње, кад се у тој шупљини нашло. То исто ребро опет је на исто мјесто ставито и онијем истим каменом затворено с којим је отворено. При врху у зиду нашли су у олтару два велика лонца са заклопцем на њима од босанске рукотворине, тако исто у средини храма више пјевнице по два и на сваком заклопац, па и ако се чине малени може у сваки од прилике стати до 15 ока, воде ови лонци опет су узидати на истом мјесту. Ја мислим да бољи и миловучнији глас читање и пјевање издају. При земљотресу 1861. године испао је један из кубета камен, ког су једва два човјека могли подигнути, — те су га опет зидари на оно исто мјесто уметнули.

Још ћу и то навест, да више манастира источно има једна природна пештера у којој су се неки од монаха испаштали, као што се у њој недавно испаштао неки Пајо (Павле) Грујић пустињак и то родом из села Бабића, парохије Козарачке. Кад му је било 20 година научи правити пушке, али то остави те једном ровели и копајући ископа из земље нешто новаца и однесе их у шуму да сакрије од других. Послије кратког времена пође да их ископа али не могне погодити оно мјесто гдје их је оставио те од муке полуди. Џијелу годину дана живио је у шуми и по њој одајући он никад кући не би долазио и још по цијелу седмицу да ништа не би јео. Његови

рођаци не могавши више то трпити, него га ухвате и са собом одведу манастиру Моштаници да га лијече. Чим је дошао одмах отиде опет у шуму и нађе ту пештару, те се у њој настани. Неки стари Али-бег Џинић одајући по кметима дође манастиру, који је тада био као и данас што је својина Џинића, да види манастир, и у разговору кажу му калуђери за тог Пају, он им одговори: „Ово је трећи пустињак, што се у овој пештери испашта, како моји стари памте, него не дирајте у њег, већ му подајте заиру (јело и пиће), ако ви не ћете ја ћу то учинити.“ Он је живио у њој до 20 година и живећи у самоћи све је бјежао од свијета а највише од женских, на које не би никад хотио погледати, докле год не би отишле од његове пештере. Пред смрт пресели се у једну мању пештеру и умре, из које кашње калуђери изнесу га и код манастира сахране. Од како је тај Пајо пустињак умро има до близу 30 година. Сад само толико о том манастиру док други пут што више не дознам.

Прибиљежио :
Симо Стојановић,
свештеник.

На оном свијету.

(Истинити догађај).

Назад неколике године живио је један добри и побожни старац у мојој парохији у селу А ..... који је много којешта у свом животу преко своје главе премето.

Један пут му се пред саму његову смрт догоди случај овај: Некако пред зимски Никољдан сјеђаше он с тројицом сељана у кући свога зета и разговараше се о које-чему. Кад наједанпут у том разговору, како сјеђаше на кревету, тако се и превали, очи заклопи, преста говорити, па и дисати. У том часу добије отвор сасвим чудновато. — Тог часа неки од присутни пипа, гледа, неки се препо, и трећи најпосље завиче дајте свијећу јер је умро не видим да дише. Тако није дуго потрајало мало више од пола сата, а он се пробуди и сједе, као што је и прије сједио само бијаше поблиједио што но кажу као крпа. Ова се сад тројица зачуде њему и његову лежању па готово и смрти, и почну га питати, он им одговори: „да се он сам чуди“, — те почне им приповједати, како је на оном свијету за то кратко вријеме провео и видио, и настави причати: „браћо! Кад сам био замро овдје, тај сам се исти час трефио (догодио) на оном свијету. Тако идући рају угледам велику свјетлост, која неда у се гледати и одмах у близини те свјетлости дочекаше ме пет стожина сјенских и у наглости ме ћедоше пробости, док не завика неко из оне свјетлости: „немичи даље у ову свјетлост, јер си велики грешник, пет си стожина сјенских упалио свог комшије, па не можеш овамо прићи ближе“. Кад тако изговори, ја се онда сјетих да сам још у младости попалио сламе и сијена комшије свог у истом селу, јер сам и ја до тада три пут

паљен био од тога истог; те најпослије и ја одлучим да оног упалим на кога ми је сумња, што и учиним те у том буде кад ли у мојој и његовој палитби.

Стојећи ја пред свјетлости зачух ђе неко говори: „били желио видити свог оца“? Ја одговорим би, и на то ми рече: „Ајде тамо доље па ћеш видити.“ Кад приђох оној мјесту отвори ми врата једне собе, кад ли у њој спазих свог оца ђе сједи и мрак му до појаса. Отвори ми другу собу, кад ли у њој мој брат и сав се блиста у оној свјетлости, у коју ми није дала ући. Отвори трећу, кад ли у њој велика свјетлост и мала се дјечица по њој играју. — Мени једно приђе и проговори, „Ја сам дијете твоје кћери“, и туј га ја одбих и рекох какве моје кћери, кад ја знам да моја кћи није дијете никад ни имала. Отвори ми четврту, кад ли у њој спазих једну врачарицу из мог села именом Милицу, која се увијек преврће преко једне греде у тој соби, само је туј велика помрчина. „Ја запитах зашто се та жена тако преко главне греде као коло преврће“? Одговори ми : „зато што се утварала и у божје знање стављала, со тим свијет варала, и тако ће се она до страшног суда превртати“. Туј сам у једној мрачној соби видио из нашег села у једно и ону жену што хоће да је најљепша и најпаветнија. У том ја пођох ближе оној свјетлости кад ли из ње изађе човјек и стаде предаме бијеле браде с голом сабљом у руци и рече: „Не помичи даље него се враћеј натраг јер ће мало времена проћи па ћеш и ти овамо доћи кад други пут умреш“. „Ја се на то разљутих и у љутњи нешто гријешно рекох: како се може двапут мријети и вратих се натраг, али се за ону ријеч брзо покаја, и ево ме браћо опет међу вама“. Живио је тај старац од Никољдана само до Јовандана по Божићу. Разболе се тај старац у очи Јовандана а никад се више није насмио због оне ријечи на оној свјетлу. Тужан и невесео увјек бијаше до смрти. Пред смрт своју помоли се Богу сузним очима заплака и леже. Само три пут

погледа на врата, увати га дрктање и у том поче покривач на себе навлачити и скупљати се у мјесту, мислећи да се може од смрти побјећи или сакрити, коју је можда угледо ђе на собна врата улази. Очима још неколико преврну, покривач до пола довуче, три пут зјевну и умрије тај старац. Овај је старац прије мог доласка на парохију Маринску умро. По казивању његових синова и сељана стар је био 82 год. и био је врло побожан. Овај догађај слушао сам не само од синова његових него и од других, баш да је ово била права истина и да су се други злочести људи чувши то од њега мало поправили.

Приближежио :
Симо Стојановић,
свештеник.

Постанак Приједора

Приједор није каква старинска варош, за коју би писац морао своју главу разбијати и тачне податке изнајзвити да их при описивању износи. Па и ако је он од новијих вароши, опет се мало што зна о његовом постанку. Не зна се такође ни ради чега се он овдје засновао, кад су онда друге варошице, као Љубија и Стари Мајдан па и Козарац биле на највећем гласу, како у трговини тако и у вађењу руда. Обје те чувене старе вароши данас су у великом мртвилу.

Да би, кад било, ово могло послужити као прилог историји Босне, ја сам распитивао и разбирао свуда о Приједору, док најпотље наиђем на једног старца, још оснивачева потомка. Он ми исприча све по истини, како је још он од својих старијих чуо и запамтио. То његово занимљиво причање ја сам забиљежио — и ево га, да и други чују и знају:

Приповиједаше ми, именом аџи Али-бег Пашагић, који је одселио из Приједора у Руменију, да су његови прастари још доселили из Лике у Босну и то онда, кад је Лика отета од Турака. Тада су вели, многи иселили овамо у Босну, који не хтједоше изневјерити ислам и покрстити се — те се населили у Босанску Крајину. Овдје су одмах добили по неколико кмета сваки за себе.

Једном од тих исељеника било је име Пашо. Он је имао са собом још три брата, а Пашо је био најстарији од њих. Пашо је свукуд на позиве ишао, па је често долазио на разговор и кмету Србину. У вријеме вршидбе стигао би и на арман, па би гледо како се врше, а по свршетку односио би свој дио жита. Један пут Пашо нареди да

начини три армана, па ће вршидба ићи брже, јер је било силно жито. Кмет га послуша и ожуља све три армана. Кад је ударио два стожера у два армана, па почео и у трећи, а овај се некако не даде ударити. Кмет то каже своме Паши. Пашо му рекне „да ископа одвећ дубоку рупу, па ће онда стожер моћи стајати чврсто“. Док је кмет неколико поископао, укаже му се као некакав капак. Он прионе мало побоље. Кад откопа, увјери се да је то капак на котлу. Удари још неколико трнокопа и извуче котаа пун новаца, све сама дуката.

Туј се деси и кметова жена, која је била трудна.

Еле оне новце Пашо подијели на њих троје, и док се жито оврло, свако од њих понесе и новце и жито.

Мало је времена иза тог прошло, кад ли Пашо опет дође кмету, и почне му приповиједати, како су се његови новци претворили у тресканице. Кмет се стане чудити, али Пашо му каже, да је требало подијелити и на дијете, јер је жена била трудна, па се и дјетету хоћаше један дио. Ја сам љуто згријешио, за то ми се то и десило.

Тако кмет добије дио и на дијете своје.

Пашо се одатлен крене кући, па дошавши одмах завири ондје гдје су новци, кад ли се дукати сјаје! Он се обрадује новцима, те одмах учини енијет т. ј. обећа да ће ићи на ћабу у Меку, да се поклати гробу великог пророка.

Што је обећао, то је и учинио. Није прошло много времена, а Пашо ти се крене на ћабу, те ће се уз пут свратити своме кмету. С њим се поздрави и рекне му: „Кметел ја одох на ћабу, а Бог зна када ћу се вратити натраг, него ти само могу казати да одмах бјежиш у Кауре (Аустрију), јер ако околни Турци дочују, да си новце нашао — скочиће на те, па те поробити, попалити, па још ти могу и чељад исјећи, него одмах бјежи немој туј ни часа више почасити“.

Пашо се поздрави и отиде, а кмет одмах се спреми и побјегне некуд у Аустрију.

Оног времена, готово сваки Турчин, а особито тир-јанин и силеџија, гдје год замисли један добар комад земље, само с коња с чибуком или штапом покаже границе, па је његова. То је и кајмекан морао потврдити ако му макар што год пружи од новаца или мјесто тога каве и шећера.

Тако је и Пашо идући мислио док није у тој мисли стигао баш на садашње мјесто, на коме се налази Приједор. У том је дошао до великог гаја, који се тада звао Свињарице, (јер су се онда по њему жирили крмци.) Ту су околни сељаци својим чобанима и станове поградили.

Пашо одмах стане разгледати какво је то мјесто и има ли прилике, да би се могло туј какав стан начинити и живјети. Одмах сазове све ондашње чобане и заповједи им, да усијеку растића што год могу више. Туј ће вели, градити кућу, у Отоци данашњој, гдје је сад град турски, и то кад се врати с ђабе из Меке. — То нареди и оде.

Чобани су одмах почели сјећи шуму и усјекли су кроз кратко вријеме сву јапију.

Ади Пашо, кад се врати из Меке, не смједо се свратити, да прегледа јапију, јер је чуо да у том гају има хајдука.

Кад се код куће поздравио са чељадма и поодморио; напише неколика писама на велике турске поглавице, као: у Бањулуку, Нови, Љубију, Стари Мајдан и Козарац, да сваки сакупи што гођ више може Турака, па да дочекају хајдуке на Свињарици.

Поглавице одмах покупе Турке, опреме их што брже и састану се у гају на Свињарици. Али ту не нађу хајдука, него дочују да су отишли у Козару планину. У том се и они брзо крену у поћеру те их сустигну и побију се. Хајдуци су чешће ишли у Козару, да бију нишан и затекну их неспремне. Али ипак се хајдуци добро борише са својим харамбашама, међу којима је био најстарији неки

Тубица, родом са Тубића брда, из села Стригове. Још су били Гугун и Копун, обојица родом из села Волара, Вилендер, родом из Тимара и Бери, не зна се откуд је.

Страшна је туј била изгибија, како њихова тако и турска. Прича се, како се у тој битци Тубица показао као други Обилић.

По битци се Тубица измакне, да би побјегао са оно још мало живих друга, али га Турци опет дочекају у селу Драгогињи, на брду Лупљи и побију се с њим.

Причали су Турци да је Тубица могао тако далеко скакати, да му нико није могао доскочити. У боју би скочио и трећег да посијече, а ни први, кога је посјекао још није био пао. С тога је оног времена било унишло у пословицу: „да би још Тубица, било би још крвавих г...а“.

Тукући се ту с Турцима, једва се Тубица некако измакне и побјегне у Србију, а Вилендер са мноштвом свог друштва погине у Козари. Остали се хајдуци разбјегну које-куда, а Гугун и Копун дођу својим кућама у Волар. Турци дочују за њих па се по ноћи прикраду, ухвате их обојицу и посијеку. Гроб им се и данас познаје, у тако званом Закопинама.

Једини Бери остане жив и утече некако у Србију.

Бери се често пута купао на оном другом краку Сана, што дијели српску варош од турског града, па се по њему то мјесто назове „Берек“. Он је некад био тако мали, да се преко њега с коцем могла прескочити вода, а данас се испоредио са Саном. Приповиједају да је Сана продрла себи још једно корито, па се с тога цијело ово мјесто назва Приједор. Казују још и то да је старо корито санско било друго, мало даље од овог, јер ово садашње Сана је послуже начинила.

И ако је Ади Пашо рашћеро хајдуке с Турцима, опет се није смио усудити, да сам у овом гају буде с кућом, него призове још неколико Турака што-отклен, да себи куће граде покрај његове, земље ће бити бадава колико год који хоће.

Турци се на позив Аџи Пашин скупе и договорно почну најприје правити шанчеве као бедеме за обрану од непријатеља. При копању шанчева најприје су ископали крмећу главу — и онда им је Аџи Пашо рекао, да ће у овом мјесту људи живјети крмски. Кад су тако са крвавијем знојем подјармљене раје озидали шанчеве и топове намјестили, онда се почне све то више Турака насељавати око куће Аџи Пашине и његове браће. Тако је постао Приједор.

Слушао сам од старих људи да је у оно вријеме, кад је куга морила, било у граду само три дућана с врло мало кућа — и да је онда ока кафе продавата по 6 гроша и то носажући у торби по путу а није је било у дућанима.

Што је год већи зулум бивао по селима, тако се и наш српско-православни народ све већма са села уклоњао у градове. Тако се населе и у Приједор, па почну според градом и куће себи градити и дућане отварати. И Приједор је све по мало растао, док није постао читава варош. До великог пожара био је као и друге вароши у Босни, сав по турски начињен, а од пожара почео се оправљати и градити попут другијех европскијех градова, бива и он се модернирао.

Још да узград споменем како су се српски хајдуци у Босни носили: Имали су криваче капе (Душанке) од чове дрвене и на свакој по седамдесет кита од свиле. Носили су ђечерму, џемадан, копоран, па онда фермен. Неки су још поврх тога имали и доламу до кољена, од чове дрвене и на долами токе са иликама и сребреним пуцама, колик јаја гушчија. Чакшире су носили неки дрвене неки дрне с великим туром, љети од мафеза а зими од чове, а све по њима извезене гране. Појасеве су имали уплетене од девет струка и онда по сваком педљу дуљине, били су им жицом увијени, да се не расплећу. Поткољенице су биле ишивене све и ишаране костером. Чарапе су носили шарене, оплетене лијепо, а

по том опанке од пријесне коже овчије. Косу су само мало потсијецали а нијесу се са свим бријали, ма да су је и дјевојке морале оног времена бријати — само на врх главе остављати косе колико чеп.

У Приједору, 1891.

Симо Стојановић,
свештеник

Опис села Балта и воде Светиње.

Село Балте налази се у парохији козарачкој, а у котару приједорском. Оно се простире испод планине Козаре, а изнад града Козарца, у врло романтичном положају, са плодним земљиштем, које просијецају многи потоци из многих врела, што по врх села у шуми извиру; а такођер и по средини села по неко се нађе, те тако састајући се чине повелики поток, или као какву малу рјечицу, на којима како уз велике суше љетне тако и зимске студени, сви налазећи се млини могу мљети, и народу околном велику олакшицу чинити, да се непате за млине; јер су многа врела, па је увијек вода млака зими, а љети ледена. Та вода што народ за пиће употребљује врло је здрава; приповједају, сељани, да се не знам колико попије, неће нашкодити. Што се тиче зрака, врло је здраво у томе селу живити, особито онима, који пате од сушице; чини ми се да би им боље за здравље пријао, него у Глајхенбергу у Штајерској; — зато су становници тога села здрави, крупни, снажни, и изгледају како какви јунаци из доба косовског, особито онда, кад се обуку у своје старо народно одијело. Српско-православни житељи челични су, и угледнији од мухамеданаца, премда су с њиме у истом селу измијешани. Они су мирни, а у тежаклуку вриједни, а опет највише их одликује то, што су побожни; а што се тиче врачања и неких празновјерица, у то слабо вјерују.

Као што сам одмах у почетку споменуо, да то село изобилује у врелима, тако има једно врело у томе селу, за које је вриједно неколико, колико сам могао дознати, како стари људи приповједају, изнијети пред читалачку публику, зашто народ то врело воду назива светињом. — Овако приповиједају:

Уз рат (то ће бити мислим војевање Лаудоново по босанској крајини 1690 г.) у овом селу живио је некакав човјек христјанин, врло побожан, и кад би путем ишао, молио би се Богу; еле идући с послом кроз село, дочека га неки зликовац, турчин Аса Алић из оних џемата (села) код Козарца, и посијече. Тај посјечени човјек носио је своју главу за десет минута даљине, док га була (турска жена) није видила, и у чуђењу викнула: а, види ђаурина ђе иде без главе; у тај мах он пане, а вода избије оданде, ђе му је глава пала. Чобани докажу својим старијим, а ови одмах отиду и сахране га далеко од врела 150 корачаја. Турци потље дођу, па му гроб окрену на подне као што се турци копају; а христјани, ако је и у страху, небуду лијени, него му гроб поправе; еле, кад су по трећи пут дошли Турци, божијим чудом једном од њих испану очи, и на мјесту остане слијеп, у том се узбуне и побјегну, а гроб остане као што су наши направили све до данас. Одмах иза тога догађаја, почне се народ околни по мало скупљати на ту воду, те кад опазише да им помаже т. ј. болесним од главобоље, краста, очне болести, и других, то се почеше још у већим гомилама скупљати неђељом младом, онда у том изабери дан одређени, као што и дан дани зборе и Богу се моле са својим свештеником у неђељу младу по спасову дне код тога гроба и воде светиње. Од како је та вода од народа прозвата светињом, па све док гођ није начинита црква у Козарцу, увјек се народ у неђељу младу по спасовудне скупљао у што већем броју, и туј са свештеником свршавали масла (јелоосвећења) ако се догоди још који свештеник, па водоосвећење за усјеве парохијалних села; по том би народ који је здрав посједао за трпезе пуне сваке ђаконије, а опет, који су болесни, ти би се умивали водом, а опет по неки и окупали мало подаље у шуми, и потље тога, сваки би тај болесник три пута око гроба прошао, и по неки новац на гроб метнули (бацали) или на земљу крај

извора светиње. Од како се почну частити, до мркле ноћи тако траје, а млађарија највише игра и пјева, а више пута би и слијепи гуслар дошао на тај дан, па по неку јуначку пјесму отпјево уз гусле србадији, храбрећи их и улијевајући у њих наду на бољу будућност.

Како гођ похађа ту светињу наш српско-православни околни народ, тако и мухамеданци са својим женама долазе, те се купају, умивају, новац бацају, и око гроба три пута пролазе, и велику моћ приписују, да им може помоћи као и наш народ, зато је до данас многи болесник отишао својој кући здрав.

Ја сам још као дијете к њој долазио на збор са својим оцем свештеником, а био сам и прије 2 године и расматрајући је, једва сам могао наћи гроб оног погинулог мученика* јер се изравно са земљом, а и травом нешто обрасто.

Оволико изнесо на јавност, само да се неби замало времена бацило у заборав, као што би то и било, кад би стари помрли, а млађи нараштај неби знао што о овој светињи приповиједати.

Приједор

Приближежио :
Симо Стојановић,
свештеник.

*) Наредите да се гроб очисти, побуси и огради. Ур.

Козарац с околином.

То вам драги читаоци није Бог зна какав познати градић из прошлости у нашој љутој босанској крајини, да су се око њега кржавили стари народи, или да је из њега што знаменито произашло, што би засијецало у научну расправу, тако да би и велики научењаци морали своју мудрост показати и доказати у чему би истина била а у чему неби; али ипак што ћу овђе поштованим читаоцима у кратким потезима о томе граду и његовој околини изнијети, то се надам да ће их у неколико и занимати а при том у будућност моћи послужити као грађа историји Босне поносне.

Козарац није од већ стари град али постојао је заиста прије Приједора а може бити да је онда кад су Љубија и Стари Мејдан те двије варошице које су данас опале биле, оног времена у највећем цвијету свог рада и трговине а биће по прилици и прије неког гласовитог Таћул бега, који је како кажу у њему становао а кроз томруке (чункове) из села Бастаји вареника Шло мало више Приједора, ће му станови марвени били. Њему у Козарац долазила. Земље данашње око Козарца далеко од неколика сахата то је све његово било. Иза тога Таћул бега постану капетани оног времена они, који су највише земље имали, да им раја беглучи (бадава раде кад капетан зажели), по градовима који су из њих потчињеном народу по свом ћеифу дјелили правду, само су у томе били равнодушни што би ма које вјере био човек а побјегне из друге капетаније у његову због каква злочинства, не би му капетан тај ништа учинио па макар да је православни убио мухамеданца, он је постао слободним.

Има и сад кула капетана козарачког која се налази у граду у потпуној цијелости, јер у њој станује породица посљедњег капетана.

Мухамеданских кућа што у граду и изван њега расутих по брдима, што се пружају испод планине Козаре, има око хиљаду и све су то окорели фанатици у својој вјери а осо-

бито хоће да се у јунаштву одликују супрот непријатељу — а то се види по томе што су у Камичанима више Козарца 1851 год. у прољеће дочекали султанову војску састављену све од самих дивљих Арнаута под предвођењем Омер пашиним, ње су пораз велики претрпили а још више куће су им тада многе попаљене. Кога су год жива ухватили Арнаути, тога су и посјекли а нарочито мртвима уши одсјецали — као што је био случај са Синаном Куртовићом из Пухарске, који се у тој битки догодио и да би главу спасао, од страха пао међу мртве, те кад су војници почели да уши мртвима одсјецају каже: „нијесам се смио ни макнути а он се раскорачи надамном па и мени одсјече те их остави у торбу ње у осталих [који је војник Омер пашин донио више одсјечени ушију, добиво би већу награду] и би ми тешко као да ме муха уједе [срећа догодила се оштра сабља]. Кад се Арнаут одмакао подалеко а ја ти се подигнем те некако четвероноге привучем се до међе а од међе се по исправим, и тако кући рањав побјегнем“. Овај Куртовић све до смрти остатак од ушију замотавао је (носио подбрадач) само да народ не зна да је чуласт, јер зна да би га свјетина изсмијавала. Опет уз ову задњу буну од 1875— 8 год. много их је изгнуло у биткама са усташима особито на Брезовом пољу а такође у Козари држећи се свог проклетог фанатизма.

Што Ненадовић српски путописац и велики књижевник описује лијепо романтичне предјеле Швајцарске, то би више занијело таквог или другог путника научењака романтичнији положај Козарца и његове дивне околине, која много болесницима помаже и у здравствено се стање поврате, који се не би покорио не само у Босни него и изван ње у другим мјестима. Тешко је наћи још које мјесто у поносној Босни да у њему има сваковрсног воћа које роди сваке године особито шљиве, које неће ни једне године преметнути да их ма колико било не буде а кад год добро роде, онда их мјестни народ суши у

сушанама и за њих лијепу суму новаца прими — Што се тиче бостана, то је управ за њега земља створена, кад може бити у једној лубеници по 10 ока а по множину кола што доведу на пијацу приједорску и приједорцима по приличну цијену продају да своје тјело раскладе од велике љетне жеге.

Жито сваковрсно одликује се од других околи жита а кукуруз им је жући и слађи, а при том познато је да је и скупљи. Још је вриједно и то што ћу овђе опоменути да су пјетлови (звани гигови) козарачки на гласу због свог чистог, јаког и одушевљеног пјевања, којих се глас може ћути одвећ далеко, а то се по том може свак увјерити, што су се добри гигани козарачки могли у српском Биограду по златан цесарски дукат продавати све на јагму. И данас тих чувених пјетлова (гигана) козарачки народ имаде у Козарцу и околини по нешто, али их нема као до сад тако добрих и много.

Кад оно 15 породица србско-православних у том чаробном мјесту уживају, а како неће нешто више уживати мухамеданци и изван града, кад су им куће свака у своме воћу по брежуљцима расуте, те у свако доба године а по највише љети уживају удишући свјежи планински ваздух опет кроз разноврсну воћку из својих кућа гледајући како је недогледна равница пукла пред очима засијата разним житом а по неђе око кућа у питомим воћкама засађено. Кад тај целатлија баца поглед сјеверу, то му у очи упада горостасна стијена а једна од тих звања козарачки камен, који је многог радозналца као што је и мене и моју породицу с тешком муком хватајући се за коријење од дрвећа и жиле што из тог камена провирују, извела на ту узвишену висораван, која је пространа колик арман (гувно). На њој се и данас много финих јела и пића с тешким напором и муком извукло а по том изјело и попило највише уживајући и посматрајући равнице, које се до Приједора протежу и ако има по неђе који брежуљчић.

Премда од Козарца до Приједора добром цестом имаде 2 сахата а до Бањалуке од 8—10 сахата рачунају, па се опет Приједор с тог камена добро невиди, него изгледа као да се магла по њему превукле, тај путник кад с тог камена сиђе и ако му је тешко он не осјећа ни за какав труд ни муку, док се сјети тог уживања на том камену.

Ако ли пак погледаш драги читаоче с тога званог камена козарачког с те висоравни источно, запиње ти за око горостасно на врху заошљено стрменита стијена о којој се приповиједа, а то је истина, да је одатлен све до пред окупацију неки Илија Жабић сељак из Бастаја из тих грдних рупетина некако са висине доље се спуштаво низ некакве гужве, које је он сам собом плео, са котлом на глави замотаних руку вадио из тих рупа соколове и по Приједору их по златан дукат продавао, али како он погину од усташа уз ову задњу буну, још се до данас нитко не изнађе, да би се смио усудити низ своје оплетене гужве спуштити до тих рупетина да из њих соколове повади, јер плашнву се кожа најези, срце од страха за мало да не престане куцати уз помућену свијест, гледајући са оне грдне стрменито заошљене висине у неизмјерну провалију, из које нитко жив неби могао изаћи, него би онђе морао остати да га кљују орли и гавранови.

Од окупације до данас није се могло за сигурно дознати имали тих соколова још у тим рупама или не.

Ако пођеш са тих стијена низ брдо западу, добро знај читаоче, да ће те пут довести у ријеку звану Маџарушу, ђе су некад шокци, прозвани маџари, живили, који се и данас у овијем крајевима наше љуте крајине воле звати тијем именом, неголи којим другим. Тако пролазећи наићи ћеш опет на источни пут с којим се улази у село Балте, у којима измијешано живе срби православни са мухамеданцима те се у тежаклуку добро слажу, иначе су здрави и крупни.

Ако ли те жеља повуче, љубопитљиви читаоче, с камена козарачког управ граду, то те опет лијепи пут доводи на ријеку козарушу, која навире у планини Козари и пролази кроз Козарац испред мухамеданских кућа и џамија на којој се неколико млина налазе и у том велику им олакшицу чине, што могу у свако доба године мљети разно жито.

Путујући низ ту ријеку недалеко од моста њезиног уз цесту, налазе се трагови од старинске куле турске, која је озидата каменом србске-православне цркве старинске из села Балта, још док је обијест турска владала и тирјанство проводила над мукотрпним србско-православним народом; али гле! По божијем промислу и наредби наступише боља времена и да се изврши оно по србској народној пјесми: „што је некад било наше, опет мора бити наше“, те добротом високе владе, слогом србско-православног парохијалног народа уз то прилогом добровољним житеља парохије и житеља поносне Босне и кршне Херцеговине, купи одбор црквени исту кулу, коју развалише, са придодатим материјалом доста лијепу са два звоника цркву озидаше уз настојање никад незаборављеног садањег владиног савјетника Микулија и садањег свештеника Гавре Стојановића, пароха исте цркве, на пространом земљишту покрај главног пута ниже града Козарца, која је украшена и с нужним утварима снабђевена, а 31. маја, 1887 год. освешћена од митрополита Николајевића. На том земљишту на ком је црква озидата, налази се једва познајући старински затрпани бунар, у ком су већ иструнуле кости давно изгинулих мученика калуђера, пролазећи кроз Козарац купећи милостињу за манастир од старог капетана козарачког. Божија милост, допирући до њега молитве кроз сузе србинове и тешки вапај србског народа, изли се на народ и допушти да се опет оно камење црквено што је у кулу било узидато, окади миомирним тамјаном, појући дивне свете

православне божанске пјесме, одајући свемогућем хвалу за лијепу утјеху молећи се за бољу наду свима православним србима.

Е, да ли може то нијемо камење што је узидато у цркву проговорити, пошто је било свједок једном и чемерном животу што га јуначки срби оновремени у проклетој кули поднесоше од велики заулумћара и крвожедних тирјана капетана козарачки, патећи их свакојаким мукама, само да се одрекну своје свете вјере прађедовске, али они вољедоше и иструнути у кули него то учинити, па да их потомство проклиње.

Кад би пак окренуо путем јужно од цркве, то би дошао у село Ацимекић малу, у којој је све до задње буне постојала дрвена црквица, ђе се народ околни само неколика пута у години скупљао на молитву, па ни то народу није било слободно, дочим су њихове куће већином измјешане са мухамеданским, у својој варварској јарости, изилазили би пред србе и дочекивали тукући их. Та дрвена црква била је начињена од брвана, које је с кољем и гужвама увезано а покривач од широке, дугачке у шљеме урезате даске био, само је на саставцима морала бити по једна а поврх тога преко свију уз дуж дебело отесато дрво клинима приковато, да неби вјетрови поскидали. Врата од просте даске, багламе дрвене, така израда да оног времена није се смијело од турака употребити ни у цркви ни споља изван цркве ништа гвожђено, јер који би се то усудио учинити, био би објешен. Ето таква је била оног времена црква нашег чемерног народа у Босни већином, а можда то по неђе и у Херцеговини.

Премда је онда било чемерно стање, не само народа србско-православног, већ још више свештенства, које је у том најопаснијем времену свој живот улагало одазивајући се својој дужности, утврђујући га да не клоне духом, трпећи од зликоваца велике и неописане биједи и невоље, а у том да неостане народ без пастира неки су од

свештеника на парохији данашњој козарачкој у колико сам могао дознати, од свог оца свештеника пароха исте парохије, и мученички свој живот окончали, осим биједа и зулума. Зато ћу овђе овом приликом и ако у кратко живот описати, како су свој живот свршили борећи се с крвопијама србским, а то су: I. Поп Стево Вазмић, становао је у селу Ацимекић малој таман оног времена кад је француз Наполеон освоио већи дио свијета а уз то неки дио Босне-Поуње и дошавши до освајајући патрије у г. Јеловцу и пола Козаре планине, које има су данас осим историје, свједок и његови шанчеви. Овај свештеник изучивши у манастиру Моштаници часловац и псалтир по рукоположењу свом дође на данашњу парохију козарачку. Неколике године иза рата Наполеонова послуживао је, али зли удес као многим србину спријечи даље живити, јер једном путујући кроз Козару на врх Мраковице, одаклен се види Бос. Градишка и Дубица, дочека га неки звани Вилен хоца и посјече а коња му привеже за јелу зелену. Његова родбина тражећи једва га нађе пети дан на истом мјесту ђе је и посјечен. Туј га сахране на неком мјесту, ђе му се и данас гроб познаје, а коња одријеше и одведу. Родбина — пошто је више пута напада, од турака, одсели преко Козаре у неко село. Ово се догодило некако оног времена, кад је поп Милетић побјегао с народом у Славонију од више Козарца са многим народом и свештенством, као што наводи Мане Грбић у свом карловачком владичанству.

Иза попа Стеве дође из ман. Моштанице и рукоположи се Стојан Панић родом из села Бабића више Козарца, мислећи да је боље среће него његов предходник, али се у том надању превари, јер га у вршењу свештеничке дужности ухвати неки Дервиш ага Мамуљин из Козарца и тукући једва га жива на молбу парохијана оставио, који је кроз неколика дана у тешким мукама своју патеничку али племениту душу испустио. Овај поп

Стојан укупат је у селу Бабићи, ђе се и његова родбина копа, којих и данас има живих у том селу.

Иза попа Панића дошао је из ман. Моштанице и рукоположио се неки Миладин Алексић родом из села Бабића више Козарца, али није дуго живио, јер га зла судба задеси те га уби неки човјек од племена Панића¹⁾. Зашто је убијен није познато. Сахрањен је и он у Бабићско гробље.

Кад је чуо у ман. Моштаница Никола Лукић, да је поп Миладин умро, он се онда рукоположи и заузме исту парохију, а то је било некако иза куће. Он је родом из села Бабића био. Служећи и вршећи дужности свештеничке преко 50 година, ухвате га зликовци турци козарачки 1858 год. и одсјеку му браду, који је потље тога још неколике године живио трпећи зулуме турске, по том умре у својој кући селу Ацимекић м. у којој и данас унутри му постоје — живе. Он је сахрањен код горе поменуће цркве у Ацимекић малој, код које је за његова поповања два пута нападато на народ у збору код исте цркве. Исти народ на збору једном и другом одупирући се зулуму турском за част, вјеру и поштење, изгнуо је у великој множини од сеиза арапина слуге капетанова и његове дружине који је многе још и у бихаћку тавницу послао, да тамо још веће муке подносе.

Док се чуло да је поп Никола умро, то наступи на парохију поп Лука Милошевић из Пискавица, које се налази на путу из Козарца у Бањулуку, али и он не оста дуго на данашњој парохији козарачкој. По свршетку једне године свог службовања ухвате га зликовци турци Јукуповићи, тако га наопако истуку и испребијају само што душу у њему оставе, али поп Лука одмах остави парохију и отиде својој кући у Пискавице парохију. Ова парохија козарачка по одласку попа Луке била је без

¹⁾ У томе племену увијек има или падавицу или које будаласто чељаде.

свештеника пола године, јер које гођ познавао козарачке турке, није се хтјео примити због зулума турског. Тако оставши народ без свога свештеника, по препоруци митрополита тадашњег Дионисија заузме данашњу парохију мој отац Гавро Стојановић свештеник и парох козарачки на којој има већ 28 година како попује, све трпећи некад веће некад мање зулуме турске, особити уз ову задњу буну, кад је остао с народом немогавши парохијани од турака пребјегнути преко границе, тако и он остане вршећи свештеничку дужност све митећи зликовце којечим, само да у њег мирују, али некад то нијесу припажавали него и из пушака пуцали за њим, али његова срећа га послужи те промаши зрно а некад и аљинку му на тјелу пробије. Тако се то до окупације трпило и чемерало молећи се Богу за слободу, коју окупација донесе, па је свак миран свагђе како на путу тако и у кући, под заштитом Ђесара Фрање Јосифа I. Много је народа оставши због неких неприлика без молитве и причешћа само собом засвједочавало и потврђивало своју вјеру као н. пр. мом оцу Гаври Стојановићу приповједао неки Васо Росић старац од 80 година слуга Бејде Софтића мухамеданца у Козарцу, родом из Смољане, да је због глади дошао у Козарца у службу ђе је служио преко 30 год. Кад је мој отац једном уз часни пост дјецу причешћивао, дође му тај старац Васо да се и он причести, али на питање јеси ли се лани причешћивао, одговори да има неколике године да није, него преклани; па ко те исповједи и причести? Он одговори да се исповједо лијесци и пуп њезин поједем као причешће, а то сам чуо од оца и матере у врховини. Отац му рекне: кажи ми све по реду? а он настави казивати овако: Сушим у очи Ускрса, скинем капу метанишем код лијеске и кажем све лијесци што сам сгријешио ухвативши се за њу руком и казујући, по том кажем опрости ми лијеско, отргнем пуп с ње и изијем, те то ми је било причешће. На измаку

године дођем тој лијесци и прегледам ју, ако се буде осушила, онда нијесам се право исповидио, ако ли није, онда сам се право исповидио и пријатно причешће примио. За то смо тако чинили, што нијесмо могли доћи ни цркви ни попу уз часни пост због даљине нешто а опет нешто због нападања турског по путу на нас и на свештеника.

Оној лијесци што се осушила неидем до године већ другој, ама добро се смислим шта сам сгријешо, па оној што се осушила нијесам казао, те овој другој оно што је остало кажем.

Приједор

Прибиљежио :
Симо Стојановић,
парох марински

6.

Крсна слава (из Босанске Крајине)

Ва славу иже ва Троицје воскресшему истинному Господу Богу и Спасу нашему Иесу Христу; ва премногија молви на умоленије пресвјатјей чистјей преблагословенеј славније владичице нашеј Богородици присно дјеви Марије; силоју чеснаго и животворјашчаго креста господња; чест и заступленије чесних и небесних ангел бесплотних архистратига Михаила и Гаврила, Урила и Рафаила и прочих сил бесплотних. Ва славу и похвалу чеснаго и славнаго пророка и предтечи и креститеља Јована. Ва славу и чест свјатих славних и васе-xвалних апостол Петра и Павла и дванадесјат и седамнајест (можда седамдесет) и прочих свјатих апостол. Ва славу и похвалу свјатих 4 јевангелиста Матеја, Марка, Луку и Јоана. Ва славу и чест свјатителеј васеленских Василија великаго, Григорија богослова и Јоана златоустаго и Јована милостиваго, и свјатаго Николаја чудотворца Мириликискаго, Кирила философа словенскаго и прочих свјатих јерајхов; свјатаго Климента папи римскаго и Петра александрискаго. Ва славу и чест свјатих славних и добропобједних мученик, све-свјатаго апостола первомученика архиђакона Стефана, Георгија, Димитрија, Нестора, Проконија, Пантелеимона, Меркурија, Киријака

и Јулита, Теодора тирона, Теодора стратилата и свјатих петозарних мученик иже во Петки пројазик; Евстратија, Мардарија, Аксентија и Евгенија и Ореста славнаго; свјатих 40 мученик иже во свјатих петозарних мученик Макавеј и свјатих бесеребрених и чудотворец Козми и Дамјана, Кирила и Јоана. Ва славу и чест и свјатих 318 богоносних отец иже во Никеи собор собраше и вјеру утврдише и нам закон предаше и ми вјеровахом. Ва славу и чест и свјатих преподобних и богоносних отец наших иже во преосвјаштих Антонија, Евтимије, Сави и Ануфрија, Атанасија атонског и Симеона сербског мироточца, и Теодосија общтежитоначалника, свјатих богоносних отец наших. Ва славу и похвалу иже во царје мученик Стефана Дечанског и свјатих новопросјавших сербских деспотов во подкриље фрушкије гори Михаила архијереја, Стевана деспота, Јоана деспота и свјатије матере Анђеље, и свјатаго цара Уроша младог, и свјатага Стевана Штиљановића. Ва славу и чест и свјатих равноапостоли цара Константина и царице Јелене. Ва славу и похвалу иже во Бугарској земљи просјавших првовјенчаног краља Стефана и свјатих кралеј сербских Милутина, Драгутина, Владислава и сватаго мученика кнеза Лазара сербског. Ва славу и чест свјатих 4 звезде просјавших во Бугарској земљи Јоана рильског, Прокора пишског, Гаврила лесноског, Јоакима и Анни сарадопольског, Иларијона анешког. Ва чест и похвалу свјатих праведних бого-отец Јоаки-

ма и Анни, Захарија и Јелисавети, Аврама же и Сари и вес свјатих. Ва славу и чест просвјетитељи и свјатих сербских и поморских Сави прваго архијепскопа сербског, Арсенија и во всјех многољетних живот и спасеније господње домаћину, и оњех и всјех сабравшим се запрешченија и странаја чудеса к вама доносит повсегда, о свјаке злобе избавлен будет, запрешчајут ђаволе лукави Богом веседржителем господином саваотом, Христом сином Бога живаго, и преславним чудеси иже Христом чесних мучителством ђаволе разорив тридневним јего воскресенијем; ада пљениви, гроби испразнив, мртвија воздвигнуви, чермноје море жезлом раздјелив, маном синове јудине наситив, закон Моисеов неопалиме купине огнем, во пустини људи преведе о пламена, мисирског од руки не прежден сохрани, от јегипта же давни час в људеј од страстију утјешај пророка, славу својего божества учеником на таворје показа, от господнија језики духа свјатаго анђелом раздјели дарова, од сјазанијем чеснаго Тому у ребра увјери, Лазара четверодневнаго из гроба воздвиже, хвалами хљебими многа. Амин.

Из збирке:
С. Стојановића,
српског свештеника.

О БОГУ, ВЈЕРИ И МОРАЛУ

1.

За попа Гавру се причало да је био врло пријеке нарави и оштра језика.

Једном у Козарцу угледа он старог погуреног хоџу како иде улицом. Сјаха он с коња, поздрави хоџу с поштовањем и приупита га за здравље.

„Е попе, лако је теби“, заједљиво ће хоџа, „твоју главу и памет носе ћетири ноге“ (алудирајући на коња), „а ја ево са три“ (показујући штап са којим се подбачао) „некако батргам“, рече шкиљећи на једно око. Осјети Гавро „жаоку“, па ће: „Алах ти је, хоџа, змијски језик дао, а памет осунетио, па биједном црву ноге ни не требају.“

2.

Позвали проту Симу код неког старца који се тешко разболио. Водили су га траварима и докторима, али без успјеха, па брижна фамилија, молећи се богу, салети проту питањима. Види прота да је овоме још мало остало, па ће: „Лоше је кад те травар шаље доктору, а још горе кад те доктор шаље попу.“

3.

У неком пожару у Козарцу изгорјела кућа неке сиротиње, те прота Симо сакупи нешто новца и организова акцију да им се подигне нова кућа. На усељењу окупи се народ, а неки упиташе проту: „Зашто, попе, бог уништи овој сиротињи кров над главом, кад никоме зла није учинила?“ Прота им одговори: „Стара и трошна је то кућа била и могла им се на главу срушити, а бог нам је ево указао да је ова нова кућа наша и његова награда.“

4.

Упитали нека двојица након литургије проту: „Ако не можемо бога видјети, можемо ли га, прото, макар чути?“ „Како да не!“ одговори им прота Симо: „Попните се на онај звоник и скочите одозго на главу.“ „Побогу, попе, нисмо полудјели да изгинемо!“ гракнуше они у глас. „Ето, бог вам је пришапнуо да не чините глупости, а мене подучио како да га чујемо“ одговори им прота Симо.

5.

„Видите ли, дјецо, ову нит конца?“ упита прота окупљену дјецу око себе. „Ја је лако као и ви могу прекинути“, рече прота и прекиде нит. „Видите ли, дјецо, овај конопац? То су те исте кончане нити, али заједно уплетене, њега не можемо прекинути. Размислите о слози.“

Овако је на сликовит начин прота Симо говорио о слози и моћи која је тешко саломљива.

6.

Када се једном приликом прота Симо вратио уморан кући, видећи га изнуреног, сјатише се ћерке око њега. Једна му принесе лавор са водом и пешкир да се умије, друга донесе папуче, пападија пристави супу да се подгрије, а он ће: „Знам ја да нисам више млад, али немојте сви толико бринути о мени. Не слути ми то на добро.“ Насмијаше се сви и оставише га на миру да одмори.

7.

Добацио неки богати газда проти Сими, како су му се дјеца расула по свијету, јер им није било уз

родитеље добро. Насмија се прота па ће: „Имам ја паметну дјецу, која су се бољем окренула. И Николи Тесли се „упалила сијалица“ кад се у свијет отиснуо.“

8.

Једном у Цикотама, након службе у сеоској цркви, приђе проти Сими неки парохијан и, шапућући му на уво, упита да ли би могао сљедећих дана да донесе новорођенче на крштење у цркву.

Прота Симо, коме су се парохијани често у повјерењу исповиједали, нагну се према њему и, зачуђен, одговори му такођер шапатам:

„Како да не! Него зашто то кријеш од народа и шапћеш ми на уво?“

Овај одговори проти шапатам:

„Није, попе, никаква тајна, него сам промукао славећи са друштвом, па не могу гласно да говорим!“

9.

Попадији су често долазиле жене на разговор, савјете, а било је и случајева када би се и пожалиле. Једном се једна жена потужила да јој муж долази кући пијан и све новце потроши у кафани.

Испричала је то попадија проти Сими и он стварно затече тога човјека пијаног како тетура улицом. Нападе га прото и изружи што не брине о оној ситној чељади код куће и жени, него се вуцара по кафанама. Збуњен и посрамљен, обећа овај проти да неће више пити и запути се кући.

Након неколико дана понови се иста слика. Опет угледа прота онога како иде пијан, па му рече: „Добро, мајка му стара! Ти си ми обећао прије неколи-

ко дана да нећеш више пити, а ево, како видим, опет те ђаво узо под своје.“

„Опрости, попе, али ја те нисам слагао и држим до своје ријечи. Обећао сам да нећу више пити и не пијем више, него исто као и прије“ одговори му овај.

10.

Једном у Кнежици зауставили жандари проту и траже му документа. Извадио прото путни лист од Фрање Јосипа I којим му се одобрава кретање, али то не би довољно жандарима, него га почеше провоцирати, те куда си кренуо, зашто се не обријеш, шта ће ти та брадурина и сл.

Пути прото, па ће смиреним гласом: „Ја идем господњим путевима, а ви боље водите рачуна о свом образу, а не о мом.“

Видећи његову смиреност и одрешитост, жандари му вратише документа и са поштовањем уз наклон испратише.

11.

Прото је сву своју дјецу дао на школовање, а којим ће путем ићи, то нека сами одлуче. рекао им је: „Људска памет, као и људска заглупљеност, немају граница. Када схватиш своју маленкост постаћеш велики!“

12.

Узречица „И будалу треба саслушати, само ако немаш шта паметније да радиш“, била је омиљена мисао проте Симе, а и ова: „И људе плитка ума треба саслушати, само ако немаш шта паметније да радиш.“

Прото је често стрпљиво слушао своје саговорнике, никада их није прекидао, а када би га упита-

ли како има живаца да свакога слуша, одговарао је горњом узречицом.

Никога није желио да увриједи и људи су га зато поштовали.

13.

Прото Симо увијек је устајао рано и будио дјецу. Није волио, како он каже, излежавања, па би говорио: „Устајте, ко рано рани двије среће граби.“

Син Младен му је гунђајући добацио: „Ко рано рани цијели дан зијева.“

„Најгора болест за младе је умор од нерада“ тврдио је прота.

14.

Прото Симо је често критиковао своје парохијане, што иду у кафану и тамо троше новац. Сам никада није ушао у кафану и то је жестоко осуђивао. Једном приликом сrete двојицу својих парохијана, како управо излазе из биртије и нападе их.

„Зар вас није срамота да ту у кафани расипате новце на те пјевачице и алкохол, а када дођете у цркву дајете биједну црквицу као прилог!“

Збуњени и затечени посрамише се, али један од њих мало „накресан“ рече: „Знаш, попе, мени у кафани пјевачица сједи у крилу и пјева, па јој ја добро платим. Ако ћеш ми ти пјевати и теби ћу платити.“

Прота ће на то: „Буди сретан да ти ја не пјевам. Онај коме поп пјева далеко је од овога свијета.“

15.

Поп Гавро, који у почетку није уживао поштовање босанских муслимана, полако је стицао њихово пов-

јерење, да би му касније читава породица имала велики углед и симпатије мјештана. Знао је рећи: „Ко не поштује туђу вјеру, не поштује ни своју.“

Био је поносан на свога сина Симу, а његово опредјељење за свештенички позив и више образовање посебно га је радовало.

16.

Прото Симо је једно вече окупљеној дјечи испричао једну догодовштину везану за његовог оца попа Гавру. Наиме, на једном збору, који се прослављао пред црквом, приђе попу Гаври неки парохијан са младом ћерком и замоли га за савјет:

„Ево, оче, дођосмо код тебе, да те упитамо и да нас посавјетујеш. Ово ми је ћер и радо бих је удао. Салећу је момци, као што видиш лијепа је и здрава, али она се ломи (неодлучна је).“

Поп Гавро гледа дјевојку, која скрушено, оборених очију, стоји поред оца, па рече:

„Драги моји, има она народна, да дјевојка са 20 година пита охоло, ма ко је он? Дјевојка са 25 пита: шта је он (мислећи на занимање, трговац, занатлија, и сл.), а дјевојка са 30 година пита: гдје је он?“

„Мислим да сте ме обоје разумјели. На теби као оцу је да настојиш да ти ћер оде у добру и поштену кућу, а не за неког распикуну и безбожника. Ти, драго дијете“, рече обраћајући се ћерки, „не заборави на ону народну да пробирач често нађе отирач.“

Син Велимир је сматрао да је ова прича из живота попа Гавре, коју је прота Симо испричао својој дјечи, имала преносно поучну поруку за протине ћерке, које су биле сазреле за удају, и он ју је на један фини родитељски начин њима и пренио.

17.

Прото Симо и попадија Јованка су јако вољели своју дјецу. Када би за ручак била пилетина, ми дјеца смо добијали бијело месо и батаке, а наши родитељи јели су шију (врат), леђа и тртицу. Када је син Велимир упитао зашто само то воле да једу, прото Симо је одговорио: „Знаш, сине, има једна стара мудра пословица: 'Кад одрастеш и разумијеш, кашће ти се само'. Имаћеш једнога дана и ти дјецу, па ће ти све бити јасно.“

18.

Вријеме чини своје

Пожалио се неки човјек попу, како се о њему врло ружно прича и да не зна како да заустави те гласине.

Поп му рече: „Узми један јастук и попни се на звоник. Расјечи га и пусти да се перје разлети на све стране као и приче о теби. Чекај да се перје као и ружне гласине о теби слегну. Вријеме чини своје.“

19.

Грешна сиротиња

На некој свадби салетјели проту разним питањима, а један ће: „Кад ће, попе, доћи боља времена и нестати ове сиротиње?“

Прота се замисли и одговори: „Никада није касно да се покајемо и промијенимо, али ако ништа не чинимо, ништа се у нама и око нас неће ни промијенити. Искрено кајање води божјој милости.“

А онда уз осмијех додаде: „Сиротињи је увијек омогућено да извуче дебљи или тањи крај.“

20.

Свето писмо – божји дар

О проти Сими преношена су и запамћена многа предања у породици и народу, представљајући га као великог педагога и тумача „Светог писма“, најљепше и најузвишеније свете књиге. Прото би често говорио како „Свето писмо“ „представља божји дар и лијек за душу, давајући освјежење и снагу нашем сиромашном уму.“

21.

Посна вечера

Један младић је, и поред родитељских савјета, често каснио на вечеру. Родитељи му запријете да ће га због таквог понашања казнити.

И стварно, једно вече, када је по обичају закаснио, затече родитеље за столом, а испред њега на столу нађе се само врч са водом и тањир са комадом сува хљеба. Збуњен, примаче тањир, али тад устаде отац и пружи му свој пуни тањир, а ћутке узе онај његов са сувим хљебом.

Схвативши посрамљен родитељску поруку, од тада је увијек долазио на вријеме.

22.

Хвалио се проти неки муслиман, како је *ионосан* својом вјером, а прото му одговори:

„Ја сам *захвалан* што припадам хришћанству, као и свима који поштују и придружују се у вјеровању, јер ме моја вјера учи да цвијет познам по мирису, дрво по плоду, а човјека по разуму и захвалности!“

23.

Неки дрвени мудрац упита једном приликом проту докле ће вјеровати у „погрешну религију“.

А прото му одговори:

„Све дотле док ти не будеш схватио своју грешку, а то значи – вјечно!“

24.

Једном приликом неки безбожник рече проти како се људи од Каина до данас стално међусобно убијају и ништа се није промијенило. Прото му одговори:

„Каин је на почетку Светога писма, али ако сте га (Свето писмо) прочитали и разумјели поруке, да се поправимо и уживамо у животу не заставши на пола пута, побјеђујући зло и тешкоће, онда сте отишли испред свога питања.“

25.

Бог је свакоме подарио живот

Једног љета дошао прото Симо у Мирковац, да посјети проту Благоју Шиљеговића. На Мљечаници ријеци тада је радило неколико приватних пила-на. Пиљевине је било толико много да је зајазила све вирове и пунила рибама шкрге, па би се оне праћакале и по нагону живота „искакале“ на обалу.

Као сажалјив човјек прото није могао да гледа помор рибе, па ће онима око себе:

„Дјецо моја, грехота је ово велика што пилане чине. Бог је свакоме подарио живот, па и овим рибама!“

Засуче ногавице и загази на средину ријеке. Хвата рибе, испира им шкрге и једну по једну пушта да

отпливају низ Мљечаницу, у вирове према Уни, гдје те пиљевине није било.

26.

Крсна слава – све по обичају

Божић, Ускрс и крсна слава Стојановића Ђурђевдан, била су три најсвечанија празника у породици.

Припреме за славу трајале су седмицу дана. Кућа је за ту прилику посебно уређивана и спремана је богата гозба.

Гологлав, у свечаној одјећи, прото Симо је своје многобројне госте лично дочекивао добродошлицом, а тако и испраћао. Од раног јутра, све до касно у ноћ, када би посљедњи гости одлазили, он је стајао, не сједајући ни на тренутак да се одмори. Људи су причали и хвалили ту његову издржљивост, оданост прастаром домаћинском обичају.

Мало је ко, међутим, примјећивао да је и попадија Јованка била исто толико пожртвована домаћица. Још прије славе устајала би прва, спремала све ђаконије, а на дан славе послуживала и распремала дугачки сто. То се све понављало и другог дана славе.

Прото никада није испијао здравице до дна, нити се напијао. Говорио је гостима: "Хоћу да вас све бистре и разумне памети дочекам и исто тако испратим."

На славу је долазио шаролик свијет. Биле су то комшије, пријатељи, рођаци, познаници, а доста је долазила и сиротиња да ту напуни празне стомаке

и попу и попадији честитају славу. Сви су били послужени ићем и пићем, и као најрођенији, срдечно, постављани за препуну трпезу. Некима је од те сиротиње попадија замотавала нешто од хране и по дјечи слала њиховим кућама, а није никада заборавила ни оне за које је чула да су болесни.

Забилежио:
Младен В. Стојановић

БИЉЕШКЕ О
ТЕКСТОВИМА

Сажета обавјештења, уз сваки текст, намијењена су читацима да укажу на изворе, годину записивања, објављивања и друге податке.

Текстови су нумерисани и сви задржани у оном језичко-стилском облику у којем су и штампани, без икаквих измјена; поштован је у њима чак и оновремени правопис српскога језика, као и приближно графички изглед, на овом посљедњем дугујем захвалност Милијану Ивановићу.

Иза наслова текста (а и наслови су остали неизмијењени) наводи се у загради извор, часопис гдје је текст публикован, подаци о записивачу и евентуално о казивачу.

У новом пасусу наводи се којој класификационо-типолошкој групи (врсти) запис припада, као и његова варијантност наспрам трима најпознатијим подјелама народних приповиједака и предања:

Вук Караџић: *Српске народне приповијетке* (Беч, 1853),

Веселин Чајкановић: *Српске народне приповијетке*, Књ. 1, Београд, 1927,

А. Аарне – С. Тхомпсон: *Тхе Тјлес оф тхе Фолклор*, Хелсинки, 1961 (Скраћеница: АаТх).

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ

1. **Благај и Дервиш-кула** („Босанска Вила“, II/1887, бр. 4, 16. II, стр. 54-56. По приповиједању прибиљежио Приједорчанин).

Легенда, предање о владаревој тајни.

Варијанта: Караџић, бр. 39, *У цара Тројана козје уши*.

Модификовано АаТх 782.

2. **Невјерна жена** („Босанска Вила“, II/1887, бр. 10, 16. V, стр. 156-158. Прибиљежио: Приједорчанин).
Новела.
Варијанте: Караџић, бр. 37, *Зла жена*; Чајкановић, бр. 53, *Прометшало I*; бр. 54, *Моћна сабљица*, бр. 56. *Златна тинца*.
АаTh 1380, 1537.
3. **Домишљан** („Босанска Вила“, II/1887, бр. 17, 1. IX, стр. 270-271. Прибиљежио: Приједорчанин).
Новела с елементима комике.
АаTh 1260, 1225, 1244, 1200, 1586 А (b).
4. **Отац и мати Вукашина краља** („Босанска Вила“, III/1888, бр. 1, 1. I, стр. 13. Прибиљежио: Приједорчанин).
Културно-историјско предање.
5. **Досјетљив апсеник** („Босанска Вила“ VI/1891, бр. 13, 15. VI, стр. 205. Приједор. Симо Стојановић, свештеник).
Шаљива прича.
6. **Два реуза** („Босанска Вила“, VII/1892, бр. 22-23, 10. и 20. VIII, стр. 360-361. Приједор. Прибиљежио Симо Стојановић, с. свештеник).
Новела.
АаTh 1525.
7. **Вук и његов хаџилук** („Босанска Вила“, VIII/1893, бр. 13, 15. VI, стр. 177-178. Прибиљежио Симо Стојановић).
Прича о животињама.
Варијанта: Чајкановић, бр. 4. *Тешко љревареном*.
АаTh 122 А.
8. **Како је постао међед** („Босанска Вила“, XII/1897, бр. 14. и 15, 1. и 15. VIII, стр. 228-229. Чуо од Вучена Миљковића из Црне Долине у Крајини. Прибиљежио: Симо Стојановић, парох марински).
Етиолошко предање.

9. **Како је постала жаба** (Исто као под 8).
Етиолошко предање.
10. **Како је св. Јован добио име Иван** („Босанска Вила“, XIII/1898, бр. 2, 30. I, стр. 28. Прибиљежио Симо Стојановић, свештеник).
Скаска.
11. **Како је постала кртина** (Исто као под 10).
Етиолошко предање.
12. **Како умире грјешник а како праведник** („Босанска Вила“, XIV/1899, бр. 9. и 10, 15. и 30. V, стр. 133-134. Прибиљежио: С. С.).
Легендарна (религиозна) прича.
АаTh 808.
13. **Човјек и ђаво** („Босанска Вила“, XVI/1901, бр. 11. и 12, 15. и 30. VI, стр. 211. Приједор. Прибиљежио Симо Стојановић, свештеник).
Новела.
14. **Муха и обад** („Босанска Вила“, XVII/1902, бр. 12, 30. VI, стр. 237. Прибиљежио: Симо Стојановић).
Басна.
15. **Лисица и лисичад** (Исто као под 14).
Басна.
16. **Баба и смрт** (Исто као под 14).
Шаљива прича.
АаTh 1354.
17. **Циганин и царева кћи** (Исто као под 14).
Шаљива прича.
18. **Што су терзије погурене** („Босанска Вила“, XVII/1902, бр. 13, 15. VII, стр. 255. Забиљ. С. Стојановић).
Скаска.
19. **Судбина** („Босанска Вила“, XXVII/1912, бр. 1, 15. I, стр. 13. Скупила: Георгина Стојановићева).
Новела.
Варијанта: Чајкановић, бр. 91. *Судбина*.

20. **Мудра дјевојка** (Исто као под 19).
Новела.
Варијанте: Карацић, бр. 25. *Дјевојка цара нагму-дрила*; Чајкановић, бр. 78. *Досјетљива мома*. АаTh 875.
21. **Газда у рају** (Исто као под 19).
Легендарна (религиозна) прича.
22. **Ширет хоца** („Босанска Вила“, XXVII/1912, бр. 5, 15. III, стр. 76-77. У Међувођу. Скупила: Георгина Стојановићева).
Новела, с комичном садржином.
23. **Паметан ороз – пијевац** (Исто као под 22).
Басна.
24. **Ђаво и његов побратим** („Босанска Вила“, XXVII/1912, бр. 13. и 14, 30. VII, стр. 203-204. Прибиљежила у Међувођу Георгина Стојановићева).
Новела.
Варијанта: Чајкановић, бр. 102. *Ђаво и његов побратим*.
25. **Није свак до краја будала** (Исто као под 24).
Новела.
26. **Како сијеш онако ћеш и пожњети** („Босанска Вила“, XXIX/1914, бр. 9, 15. маја, стр. 134-135. Забиљ. Г. Стојановићева).
Бајка.
27. **Како је постало Кнежпоље**. По народном причању („Босанска Вила“, XXIX/1914, бр. 10, 30. маја, стр. 148-149.
Прибиљежила од Саве Билбије Георгина Стојановићева.
Рубрика: *Из народа и о народу*).
Легенда, народно предање.

ЕТНОГРАФСКИ СПИСИ

1. **Допуна опису манастиру Моштанице** („Босанско-херцеговачки Источник“, IV/1890, свеска III, март 1890, стр. 125-127.
Прибиљежио: Симо Стојановић, свештеник).
2. **На оном свијету – Истинити догађај** („Босанско-херцеговачки Источник“, IV/1890, свеска VI, јуни 1890, стр. 260.
Прибиљежио: Симо Стојановић, свештеник.
Рубрика: *Разно*).
3. **Постанак Приједора** („Босанска Вила“, VI/1891, бр. 15, 15. VIII, стр. 230-231; бр. 16, 30. VIII, стр. 249. У Приједору, 1891, Симо Стојановић, свештеник).
4. **Опис села Балта и воде Светиње** („Босанско-херцеговачки Источник“, IX/1895, свеска VIII, стр. 315-316. Приједор.
Прибиљежио: Симо Стојановић, свештеник).
5. **Козарац с околином** („Босанско-херцеговачки Источник“, X/1896, свеска X, стр. 378-382. Приједор.
Прибиљежио: Симо Стојановић, парох марински).
6. **Крсна слава (Из Босанске Крајине)** („Босанско-херцеговачки Источник“, VI/1892, свеска IV и V, април и мај 1892, стр. 156-157. Из збирке: С. Стојановића, српског свештеника).
7. **О богу, вјери и моралу**. По казивању старих људи из народа, ове приче и мисли Симе Стојановића забиљежио је његов унук Младен В. Стојановић.

ПРИЛОЖИ

КАКО СУ НАСТАЛИ ПОРТРЕТИ СИМЕ И ЈОВАНКЕ СТОЈАНОВИЋ

Прве портрете оца Симе и мајке Јованке, у граниту, урадио је 1919. године млади студент вајарства син Сретен.

Недуго затим, у Приједор је 1922. године Стојановићима у госте стигао Мило Милуновић, пред којим се тада истом отварала богата уметничка каријера. Он и Сретен су друговали. Било је жарко лето и време одмора, бистра Сана мамила је купаче.

Гост, уметник, међутим, највише је времена проводио – сликајући. Његову пажњу привукле су Симине и Јованкине црте лица, нарави и карактери. Без ичијег наговора, самоиницијативно, Мило је почео да прави њихове портрете. Радио је дуго, стрпљиво, данима. "Модел" би непомично седели на столицама, крај прозора, а уметник Мило "хватао" карактеристичне појединости ликова и набацивао их на платно. Кад је све било завршено, нескривено одушевљење уметниковим успехом показивали су Сретен, Младен, Велимир, њихове сестре и родитељи.

На првој Милуновићевој изложби у Београду ове портрете ликовна критика вредновала је као успешна остварења, мада су настали у раном периоду његовог уметничког рада. Рађени су у уљу и у природној величини, а краси их у потпуности реализам и импресивност.

Тиме се не завршава историја протиног и падијиног портрета. После београдске изложбе

Прото Симо Стојановић

(рад Мила Милуновића, уље, Приједор, 1922)

слике је уметник поклатио породици Стојановић. У Другом светском рату постојала је опасност да пропадну, нестану. Али, као најдраже светиње склањао их је и брижљиво чувао про-

Попадија Јованка Стојановић

(рад Мила Милуновића, уље, Приједор, 1922)

тин најмлађи син Велимир Стојановић. Захваљујући њему ова вредна уметничка дела су сачувана до данас (сада у власништву Младена В. Стојановића).

Прото Симо Стојановић у Приједору

Small text in top left: Small text in top left corner of the receipt, likely a printer's mark or address.

ИЗВОРНИ СИНГЕРОВИ ШИВАЊИ СТРОЈЕВИ
Г. Weidlinger, доорски набављач

Загреб, дан 11. маја 1894. г.
 222. 23.

Примијено
 Јоане Симо Стојановић
 Приједора

Част ми је овим врху нарученог изврсног сингеровог шивањег строја рачун Вам предložити и бијелити се
 у приложеном

РАЧУН. G. Weidlinger.

N.	Ук претрђање ових новега предлозићка из куповног уговора		160	160
	којијм Вам се Ваш рачун и опаност <i>предлозићка</i>			
	Br. 11069781	Br. уговора 1672		
	11272355			
	2. изворни Сингеров	шиваји stroj		
		шивањена претлозићка	160 -	
		<i>најновија</i>	10 -	
			150 -	
	Platio: <i>по 1. маја 1894. г. приједорског одрецања</i>		10 -	

Ако се уговором предлозићка гди се први шивањег предлозићка и постаје онај дан одмах плати.
 Ути се објави од наше купљених шивањег стројај онајма нашој одрецања дат сабога новца исплати.

Рачун из 1894. године за прву купљену „сингерицу“ у Приједору

Мој отац

... Отац је веровао и волео је цркву и црквено појање. Заједно са мајком постио је све постове, био је велики Србин а православну Русију је замишљао као нешто наше али лепше, веће, православије, ближе Богу и снажније од свега што је швапско и турско. Његово интересовање за све било је невероватно. Скупља народне приповетке и пише у „Босанској вили“. Он још пре Јована Цвијића почиње да испитује насеља по Крајини и упознаје се са померањима Срба у Лици и Крајини. Интересовала су га и презимена. Гради цркве али наговара народ да диже школу ако близу има црква. Помаже друштво „Просвету“ и продаје њена палидрвца и остало. Прима часописе и књиге, чита новине и сав се уноси у руско-јапански рат. Као данас се сећам када он нама прича новости о борбама код Порт-Артура, а ми деца само гутамо и сањамо о Русији. Порт Артур је пао али је он чуо да су Руси у тврђави певали „Возбраноје војеводје“. Тако је било за време рата а остало је и за све време његова живота. Његовој срећи није било краја када би преко ферија дошли кући па после вечерње молитве скрстили руке, окренути истоку, и запевали у десет свежих гласова „Возбраноје“. То је била химна жеље за слободом, чежња за Русијом. Он је тако осећао и био срећан што ми са њим делимо тај осећај...

Када је Аустрија направила парохијске куће по селима и нудила свештеницима да се уселе у те домове где ће имати имања, мој отац који је осећао те-

жак притисак због нашег школовања хтео је да оде у село, а кућу у Приједору да изда под кирију. Бабо је то спречио са неколико речи. Рекао је да нам школовање не вреди ако одемо на село јер ћемо се посељачити и питао је зар су зато стари дошли у град да би млади ишли натраг у село па да опет само Турци буду грађани. Остало је како је бабо рекао.

Отац је причао, једне вечери када се вратио из парохије, како је неки сељак говорио да је био умро и да је дошао пред рајска врата али му свети Петар није дао да уђе. Он се чудио јер је био праведан. Отац је тврдио да је сељак један од најчеститијих људи у парохији. Сељак је приповедао како му је свети Петар наредио да погледа десно – тамо је угледао како гори један плот и стаја. Он се тада присетио да је то горело на имању његовог комшије, а он је био тај који га је упалио, још у младости, само је сада заборавио. Свети Петар му је рекао да се врати на земљу јер сада није време да умре већ на Светог Јована. Сећам се како је отац на Светог Јована са узбуђењем отишао у село, а када се вратио саопштио је да је то јутро умро тај домаћин.

Вера мога оца није имала границе. Он нам је једном саопштио, у поверењу, да је видео када су се отворила небеса. Рекао је да не говоримо јер нам нико не би веровао, али он и мама дуго су у ноћи о том говорили. Ја сам чуо када му је мама рекла да је то њему као великом праведнику могло да се деси и да то њу не чуди. То се још једном догодило и ја сам чуо – јер ја никад нисам спавао када сам чуо причање – како је то било. Уочи Богојављења он је био на ноћишту у некој сеоској кући. Снег је био велики, ноћ хладна, а курјаци су се чули са свих страна. Он је изашао да види небо у поноћ јер то није никад пропуштао. Тада се наједном небо отворило и поја-

вио се Бог окружен анђелима који су појали. Он је угледао чудо и у том моменту небо се опет затворило. Отац је веровао да је то видео, да је то било, и носећи ту тајну у себи, носио је и велику снагу.

Отац је био шаљивчина. Он се са нама шалио као са себи равнима, а жалио је што мајка мора много да ради. Водио ју је у Заграб да поправља зубе, па је водио у Липик, у бању. Куповао је све што је представљало српску славу и уживао је када је Светог Саву славила српска школа која је била преко пута наше куће. Тада би се он и мама свечано обукли и кренули на забаву где су се давали прилози од којих се после школа издржавала.

Када је хор Славјанскога стигао у Приједор они су обукли све најсвечаније и кренули на концерт. То је била манифестација српства, славенства, православлa и моменат презрења према Аустрији...

Сећам се када су прављени велики зборови пред црквама на којима се тражила црквено-школска аутономија. Ја сам са децом отишао на ћуприју одакле је требало да дође мој отац са својим сељацима. С друге стране, и другим путевима, стизали су свештеници са својим парохијанима и ја сам био већ нестрпљив што њега нема, али се наједном појавише облаци прашине из које се појави силуета мога оца на коњу, за њим барјактар на коњу са мотком високом неколико метара и на њој српски барјак. Иза барјактара било је близу стотину коњаника. Иза њих неколико стотина сељака пешака.

Поворка је била невероватно импозантна. Сељаци у празничним оделима испрсили се, спремни на све. Барјактар снажан и висок, на лепом коњу, као да има пред собом визију Бошка Југовића, а мој отац, свечано обучен, са новом камилавком на глави, новим појасом и новом узенгијом на коњу, до-

стојанствено јаше и гледа напред озбиљно. Када је наишао поред нас само се насмешио и наставио пут који води слободи.

Рекло би се да је тада видео Босну слободну и срећну и као да је заборавио на дане бежања у планине. Сећао се сигурно тада како га је бабо стигао у Костајници, када је пошао у Србију у добровољце, па лупајући га новим опанцима по глави и враћајући га кући говорио му да Србију помаже Русија а Босну нема ко да ослободи ако сви оду у добровољце. Сада је сигурно мислио да је, ето, дошао почетак тога ослобођења. Народ креће, барјак српски високо се вије, он у новој одори јаше мирно на коњу а муслимани и Швабе ћуте и посматрају ову снагу и свет. Тако ми је отац остао у сећању као узор човека који верује и иде напред са народом у борбу за добро.

(Одломци из књиге – Сретен Стојановић: *Сећања на младост 1904-1922*, Београд, 1997, стр. 24-27)

Момчило Стивенковић

Симо Стојановић — идеје, интересовања

... Његов отац Симо Стојановић, задарски богослов, био је први школовани пастир у својој лози, а уједно и последњи породични представник тога дедовског позива. Ценили су га као човека дубоко религиозног, пристојно образованог, који прати штампу, нове књиге и часописе, који и сам понешто напише у „Босанској Вили“. У доколици бавио се етнологијом, испитивао насеља у Крајини, миграције и порекла крајишких презимена, а нарочито се показао активним у акцији за црквену аутономију, за подизање школа и пропагирању *Просвејетинних* идеја. Иначе, и он је био један од оних свештеника који су свој позив сматрали „службом Богу и Народу“, своју веру идентификовали са српским национализмом, а спас у дну душе очекивали од идилично замишљене свемоћне православне Русије, покровитељице свег Славјанства.

(Из предговора *Срећен Стојановић – Животи и дело*, Београд, 1963, стр. VII)

СЛАВЕНСКИ АПОСТОЛИ

КИРИЛ И МЕТОДИЈЕ

И

ИСТИНА ПРАВОСЛАВЈА.

*Добих ову књигу "Кирил и
Методија, на дар од Негове Висококолегере
свешти Тобитиши, др. Н. Милаша,
архиепископа и ректора Богословије*

У Загњу 10 Јунија 1883 године

Симо Стојановић

Богослов II год

Др Никодим Милаш: Дар Сими Стојановићу,
богослову II године

Протопротојереј Симо Стојановић

ИЗВОД

вјенчаних код ИСТОЧНО-ПРАВОСЛАВНЕ
СРПСКЕ ЦРКВЕ

св. архиепископа
храма Св. Духа и Кавле у в.с. Зубци књига _____

Страна протокола 3 Број протокола 123

1	Мјесто у ком је црква и храм цркве	у в.с. Зубци, св. арх. Кавле и Кавле
2	Година и месец и дан	1926. године 1. новембра
3	Оглашава и књига	1918. године 14. маја
4	Име, презиме и занимање:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
5	Мјесто рођења:	Зубци
6	Мјесто оцањанња и крсна брoja:	Зубци
7	Мјерокрстојед:	Српско-православна
8	Године жњоты:	25. година
9	Који је брак:	први брак
10	Име, презиме, занимање и отац и мајка његових родитеља:	прв. брат: Симо Стојановић, св. арх. Кавле и мајка: Милана Стојановић, Зубци
11	Име, презиме и занимање:	Јованка Вујановић,
12	Мјесто рођења:	в.с. Зубци, им
13	Мјесто оцањанња и крсна брoja:	в.с. Зубци,
14	Мјерокрстојед:	Српско-православна
15	Године жњоты:	20. година
16	Који је брак:	први брак
17	Име, презиме, занимање и отац и мајка њених родитеља:	прв. брат: Симо Стојановић, св. арх. Кавле и мајка: Јованка Стојановић, в.с. Зубци
18	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
19	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
20	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
21	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
22	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
23	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
24	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
25	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
26	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
27	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
28	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
29	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле
30	Свјетски свјетлостан:	Симо Стојановић, св. арх. Кавле

протојереј СИМО СТОЈАНОВИЋ

Тужни срцем јављам свима сродницима, пријатељима и познаницима, да се је наш мили и непрежаљени сунуру, отац, таст, дјед и т. д.

Јутрој 1. новембра 1926. у 2 сата по пољној у својој 66 тој години-жњоты у мјестост преседа.

Тјјело милог нам покојника брће сунура у уторак 2. новембра у 2 сата после подне у одашњој спр. прав. цркви опојано, а затим матери зсљан на вјечни почнак предамо.

У Прујсору, але 1. новембра 1926.

<p>Сунуру: О Ж А Л О Ш Ћ И Н И:</p> <p>Брат: Стефан</p> <p>Теодил: Десанка и Мика</p> <p>Јованка: Улчува:</p> <p>Дјеца: Јеленико и Јованка</p> <p>Георгина, Перса, Јелансавста, Миланца, Драгиња, Младен, Сретен и Велимир</p>	<p>Зетови: Симо Стојановић</p> <p>Васил. Група: Сестозар Немановић</p> <p>Синовица и синовка и остала родбина.</p>
---	--

Некролог

† јереј Симо Стојановић, парох Љубијски.

Дана 1/XI 1926. преминуо је у Приједору свештеник Симо Стојановић у 66. години живота, а 40. свештеничке службе.

Покојни поп Симо свршио је бившу задарску богословију 1885. год. Он спада у оно најпрво коло школованих богослова иза окупације. На њима је био ред да покажу: да просвјета и знање није празна ријеч и да србовање са гусала пренесу на живи објекат – на народ.

Негдје су успјели и били лијепо примљени, а негдје их је дочекало неповјерење према новотарији и сукоби су искрсавали. Туђинска власт је то потпиривала и потпомагала с девизом: „завади па владај“. Тијех примјера је било много, јер је власт хтјела да раздвоји народ од свештенства, да га обезглави.

Но жалоснија је чињеница што су и позвани и надлежни црквени фактори стављали се о бок реакције из народа и свјесно је потпомагали – по жељи туђина.

То је убрзо осјетио и поп Симо, па разочаран и онемогућен од оних који су га требали бодрити, клонуо је.

Ево како пише у својој автобиографији: „Рођен сам у Приједору 6. августа 1861. г. у старој свештеничкој фамилији у којој су ми отац, дјед и прадјед били свештеници и велики поборници православља и српске народности, особито за вријеме Турака.

Рукоположен сам у старој Српској Цркви у Сарајеву од добродушног и нелицемјерног Митрополита † Ђорђа Николајевића. Најприје сам био помоћник своме оцу попу Гаври, а затим добих Маринску парохију. Завео сам матице, са људима по-

правио цркву, подигао ограду и звоник, засадио сам липе, завео редовно богослужење, научио појце појању и увео књигу црквеног прихода и расхода. Али се нашло људи, којима сам тиме помрсио рачуне, па кад сам их затекао у крађи, умјесто да ја њих предам суду, тужише они мене суду и лажно се присегоше.

Ја морадох с парохије, а мој истражитељ трећи дан излуди и умрије.

На парохији у Козарцу дођох у сукоб са властима јер сам живо протествовао што неће да заштите српску дјecu од Турака, који су их увијек тукли. Али умјесто признања и охрабрења од свога Митрополита Л. и Црквеног Суда, јер заштите нисам ни тражио, ја морадох опет с парохије. Док сам био млађи радио сам. Писао сам у листове у „Бос. Вили“ и „Источнику“. Прибирао сам народне умотворине и податке о насељима. Волио сам цркву и школу, волио сам свој позив.

Али ме поступање црквене власти убило. Видјео сам да бих морао правду куповати, а то ми образ није дозволио.“

Уз ту борбу, имао је поп Симо да издржи бригу и подигне и школује своје деветоро дјеце. Но ако је био зле среће у првој борби, то га је срећа обдарила у овој другој. Риједак је отац који је знао и умјео да у сиромаштву васпита и школује своју дјecu, као што је био поп-Симо.

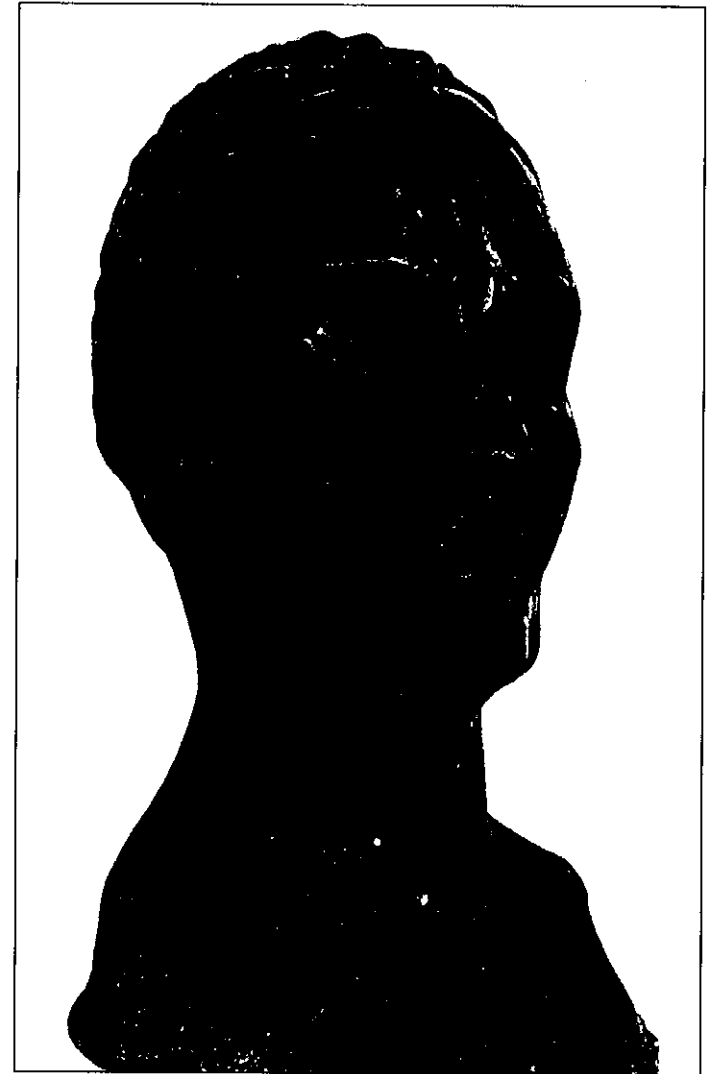
Одјеци Сарајевског атентата лупише по глави и старог свештеника Стојановића. Оба му сина – тадање тузланске гимназијалце – стрпаше у велеиздајнички процес и осудише на робију у Зеници 1916. год. „Е па дотле – а куда ћеш више...!“ Узвикнуо је старац и посрнуо. Нападе га срчана болест којој подлеже ових дана.

У спроводу му бијаше многобројно грађанство Приједорско без разлике вјере, бијаше народа из Љубије и шесторица браће свештеника. Началствовао је окр. протојереј Душан Кеџмановић из Бања Луке, који се с покојним опростио лијепим и поучним говором:

„Јегда мир приобрјашчем –
Тогда во гроб вселимсја“.

Мир и покој доброј и поштеној души оца Симе Стојановића!

„Весник“, недељно црквено-политички лист,
год. VII, број 46, Београд, 27. новембра 1926.

Сретен Стојановић: Моја мајка, гранит, 1919.

† Јованка Стојановић

Приједор, јуна

У Приједору је преминула у 72-ој години живота угледна национална радница Јованка Стојановић, удова проте Симе Стојановића, познатог српског родољуба из Приједора, и мајка вајара г. Сретена Стојановића. Покојница је ћерка познатог проте Тодора Вујасиновића из Босанске Дубице, који је у Пецијиној буни играо значајну улогу и зато био дуго затворен у Бихаћкој кули. Покојна Јованка нарочито је много препатила за време светског рата, кад јој је кућа била под сталним надзором аустријских власти и кад су вршене преметачине. Поред своје деце, које је школовала, покојница се бринула много и за туђу децу, те је четрнаесторо сељачке деце отхранила и школовала у својој кући, од којих су данас многи самостални људи и на истакнутим положајима. Исто тако, приликом глади за време светског рата, Јованки пада у заслугу што су многа деца при пролазу кроз Приједор била нахрањена и угошћена. Покојна Јованка била је добротвор и члан разних хуманих друштава, легатор културног друштва "Просвете" и добротвор Дома слепих у Земуну.

„*Политика*“, 15. јун 1939, стр. 11.

ПОТОМСТВО ПРОТЕ СИМЕ СТОЈАНОВИЋА

ГЕОРГИНА СТОЈАНОВИЋ-ГРЂИЋ

После шест година брачног живота породица Стојановић добила је прво дете – кћерку Георгину, 1891. године. Георгина је у Приједору завршила основну школу и гимназију. Учитељски позив сматран је у то време примереним девојкама, те је прото Симо своје првенче уписао у Учитељску школу у Сарајеву. Георгина је одлично учила све предмете, као свршена учитељица 1911. године постављена је на дужност у српску народну основну школу Међувође, срез босанскодубички, од родитеља удаљена тек двадесетак километара.

Врло напредних схватања, образована, са народом присна, Георгина Стојановићева је у том кнежопољском селу одмах развила богату културно-просветну делатност. Укључена је била у рад напредног Крајинског учитељског удружења у Босанској Дубици и на састанцима са колегама истицала да ниједна акција српске народне учитељице не сме да буде „без примјесе националног обиљежја, што је за мале народе, као што је наш српски, од неопходне потребе... У томе послу наша задаћа и није ништа друго него да ублажавамо зло у свијету“.

Тако је говорила и у том смислу деловала учитељица Георгина.

Одатле, из Међувођа, Георгина Стојановићева почиње своју сарадњу са сарајевским и београдским часописима, јер се онда, за туђинске аустроугарске власти у Босни, од учитеља као јединих интелектуалаца и тражило да бране национална права, традицију, веру и прошлост свога народа. Највише објављује у „Босанској вили“. Отац Симо ју је посаветовао да, уз рад у школи, непосредно прати и

ослушкује народни живот Кнежопољаца, њихова веровања и предања. Тако је од 1912. до 1914. године, тј. до гашења „Босанске виле“ због избијања рата, у том националном часопису објавила десетак усмених творевина, од којих посебну вредност има легенда „Како је постало Кнешпоље“.

Док је Европом тутњао Велики рат, још неко време су радиле српске народне основне школе у босанскодубичком срезу, међу којима и Међувођска, где је Георгина изводила наставу са сва четири разреда (према мемоарима проте Славка Вујасиновића, било је девет тих школа, и отворене су овим редом: у Босанској Дубици 1856/57; у манастиру Моштаници 1904/5; Драксенићу 1907/8; Међувођу 1907/8; Међеђи 1909/10; Пуцарима 1910/11; Дворишту 1911; Доњем Јеловцу 1913; Јохови 1911/12). Прото Вујасиновић је мало побркао чињенице наводећи да је 1907/8. године у Међувође „као први српски народни учитељ дошла Георгина Стојановић-Грђић“, јер са 16 година није могла завршити петогодишњу учитељску школу, нити је била удата. (Види: Прото Славко Вујасиновић, *Срби као ишнице*, "Глас српски", Бања Лука, 1994, стр. 115-122).

Георгина Стојановић, учитељица, удала се 1921. године за Васиља Грђића, националног трибуна, политичког и културног радника. Прогресивне ставове изражавао је још у гимназији, у Сарајеву, те у Бечу и Грацу где је студирао. Био је главни секретар Српског културно-просветног друштва "Просвета", које аустроугарске власти 1915. проглашавају „огњиштем велеиздаје“, а Васиља осуђују на смрт. Уследиле су бројне интервенције, те је помилован; казну је издржавао у злогласном зеничком казамату, где се сусрео са браћом своје будуће супруге, гимназијалцима Младеном и Сретеном Стојановићем.

Сарајевски период Георгине Грђић био је испуњен радом по програму „Просвете“, где је њен супруг био највише ангажован. Објављивала је чланке о просвећивању сеоске жене и о здравствено-хигијенским условима живота. У организацији „Просвете“ руководила је низом домаћичких течајева за жене који су одржавани широм Босне и Херцеговине.

Ускоро по пресељењу Грђића у Београд, остала је Георгина удовица. Исцрпљен робијом, тортуром и прогонима, умро је Васиљ 1934. године у Београду, где је уз велике почести сахрањен као заслужни српски великан. У „Сјоменици Васиља Грђића“, издатој у Сарајеву 1935. године, нема готово никаквих података о Георгини која му је 13 година била верна животна сапутница. Под тешким условима проживела је, са ћерком Љиљом, немачку окупацију Београда. Сморила ју је Паркинсонова болест, којој је подлегла у 65. години живота.

РАД УЧИТЕЉИЦЕ НА ПРОСВЈЕТИ У НАРОДУ

– Реферат срп. народне учитељице *Георгине Стојановићеве* из Међувођа, читан на Крајинском учитељском збору, у Босанској Дубици. –

Предмет мога реферата је: „Рад учитељице на просвјети у народу“.

Предмет и тема са врло опширним појмом и задањом, чија исцрпност захтјева много јачу снагу, с’ много више психолошког познавања народне душе; и напошљетку гдје се тражи и дуготрајнија пракса него што је ја имадох.

Међутим, прихватајући се овога посла није ми намјера била да овом збору поднесем исцрпан и детаљан програм рада једне народне учитељице на просвјети у народу, него да саопћим своја – субјективна опажања и увјерења, стечена у трогодишњој пракси на просвећивању народа.

Дошла сам до закључка да је примјер живота и – рада, примјер понашања и владања и једне учитељице у народу много претежнији него ли сво познавање педагошке литературе и методичне умјетности од Песталоција до Коменског.

Стародревна латинска пословица освештана у животу свију народа вели – „Ријечи пролазе, – примјери привлаче!“ Тако је и код нас народних учитељица. Ја идем тако далеко, па кажем да ће једна и *нијема* учитељица живећи у народу, по начелу: „примјери привлаче“ – више успјеха постићи, него ли друга, која би знала и најсуптилније душевне по-

У посјети код оца Симе и мајке Јованке: кћери Георгина и Јелисавета (лијево), зет Васил Грђић и син Младен (десно)

требе тумачити – а не примјењујући их на себе саму у првом реду.

Из досадашњег разлагања држим да сте ме разумјели, те да није ни нужно напомињати, да позив народне учитељице – изискује много нешто више него што су га службени прописи за наставу прописали и уоквирили, те свели на минимум захтјева који се морају испуњавати, али који су намијењени онима који случајно не би хтјели – а не што би могли више да раде. Рад учитељице народне много је узвишенији и виднији изван школских зидина него онај рад одмјерен у 4–5 сати дневног предавања, који је баш зато и досадан а често пута и неплодан – што није слободан.

По овом разматрању рад народне учитељице дијели се у два правца:

- а) рад наставнице у школи и
- б) рад учитељице у народу.

Оба правца потјечу из једног мјеста и – састају се у једнаком циљу. Фактичког одвајање не може бити. Ако га има, значи да циља нема. Скоро је то било, кад се у најширим редовима налазило људи и другова, који су принципијелно раздвајали ова два правца у раду народног учитеља-це. Већина нас је била заузела становиште, да смо ми само наставници – и да по томе можемо да спадамо у бирократију – а не у народну интелигенцију.

Но вријеме је брзо показало да се та наша „наставничко-бирократиска позиција“ не да одржати, и да је доносило штете у првом реду нама па и народу; јер рад учитељице која своди дужности на катедру, а изван школе узима други облик и правац, парализује се и долази до апсурдума.

Кад би се запитало откуд нам је дато име: народне учитељице – и што се под њим има да разумјева, одговор би гласио да смо га добиле – не у школи, не-

го у народу – дакле у народу га ваља и оправдати и показати да то није само титула, којом се све „радо називамо, него и стварна чињеница и тим прије, што се ми и „српским народним учитељицама“ називамо. Баш овај придјевак „српска“ – народна учитељица, значи много – а и тражи много, те би ја овом свом реферату дала наслов: „Рад *српске* народне учитељице у народу“, јер ни једна акција њезина није без примјесе националног обиљежја, што је за мале народе, као што је наш српски, од неопходне потребе.

У научном филозофском свијету ломе се пера о томе да ли ће научне знанствене или социјално моралне истине донијети идеално жељени препород човјечанства, те су сви изгледи да ће ово друго социјално моралне, добити првенство. Овијем ће актом и наш *наставнички рад*, бити запостављен *учитељском раду* у којем ће се војевати за морални препород свијета, у коме се од дјеце мора почети.

Искуство ме научило да је то прави пут. Моји најмилији и најрадоснији часови били су онда, када су ми дјеца схватајући моралне истине давала видна знака о томе. То су часови наде када се дјечије душе расплину у својевољном самопрегорјењу и безазлености. Изведох их једном изван школе и развијајући им појам о међусобном подпомагању и пожртвовању дођосмо до неког потока, који босонога, лака дјеца као вјеверице прескочише. Док се ја скањивах куда ћу пријећи дотрча једно дијете к мени и рече: Станте госпођице, ја ћу се пружити преко поточића колики сам дуг а ви ће те онда лако преко мојих леђа на обалу пријећи!“...

Била сам необично тронута овијем безазленим – позивом, те сам га само тако растумачила да се та услуга учитељици – а не наставници указала. Јест, господо и другови, ако би се држали само у грани-

цама наставног плана и прописа, износећи студене научне истине не заљевајући их истинама љубави; онда би требали да положимо оружје, и да оставимо народ, да чека на достојнију своју народну интелигенцију која ће му дати оно што му душа тражи.

Доље с' нас с' том службеном наставничком одјећом, коју нам амбиција и надри цивилизација намећу; прихватимо се свог узвишеног учитељског позива – у просвећивању народних маса и будимо достојне кћери свога напаћеног српског народа.

У чему се састоји то просвећивање маса? Није то само у ширењу писмености и одржавању аналфбетских курсова, нити је у моменталном оснивању каквих витешких друштава и савеза, чија се организација обично почетцима и завршује, нити је у продавању и сакупљању прилога и просвјетних блокова по зборовима и крсним славама; које *нема* моралног ослонца у народу.

Тешко је браћо давати а не примати. Све су то површне и наметнуте потребе, које ће све дотле службене и непримамљиве остати, док их народна душа не призна као своје – и док их не буде кадра акцентирати.

Да то буде нужно је социјално-морално препорођење народа. У том се састоји и просвећивање народних маса.

Заиста је то постало већ и брутално да сваком нашем раду у народу дајемо неку званичну – форму – и да га вежемо и спутавамо у параграфе.

Нијесам ја против рада и неког система, али сам против примјењивања оних метода на народну душу, који се у развоју сапињу – или је хоће неприродно да регулишу.

Службена иницијатива нам је показала своју немогућност и фаталност.

Данас су да кажем у „моди“ оснивања Земљорадничких Задруга, антиалкохолских друштава „побратимства“ и гутемплерског реда“ и витешког „соколства“. Све су то крилате идеје, које ће се одржати у народу само онда ако су пале на добро приређено земљиште. Оснивати па напустити, доноси по саму идеју много више штете него никако не оснивати. Овака оснивања у просвјештавању народних маса, долазе у други ред, док у првом реду ваља за њих душу приредити, и то је онај мали ситни – незнатни рад, чување корова и „тјерање губе из торине“ (како вели Његош). Народни дух ма у ком се степену развитка налазио, увијек одише реакционарством, па за то падање идеја, ма оне и добре биле, донекле радо поздравља, причињајући се да их одиста жели. Узмимо за примјер једну српску школу, коју народ издржава 5–10 година у напору и терету, па изнемогне и пане, те се затвори. Биће многог вајкања и жалења, али покрета за њено поновно подизање, неће бити све дотле док се не појави јача морална снага и примјером не отпочне јер „*примјери привлаче!*“

Излажући своје начелно становиште у просвјештавању народних маса, с обзиром на његове душевне потребе, скоро не би било ни нужно упуштати се у реферирање појединих радова срп. народне учитељице у народу, јер ће сви ти могући случајеви рада бити лагани и схватљиви, само онда ако су отпочети на принципу изложеног становишта.

У томе послу наша задаћа и није ништа друго него да *ублажавамо зло у свијету.*

Пођите за мном и спустимо се за часак у кривинаре наших тежака. Спопада нас јад и ужас. Није ту биједу донијело и родило неимање – колико незнање. Хвата нас малодушност и скептицизам, гу-

бимо вољу, издаје нас снага, јер је недогледна нада у бољитак њихова положаја. Хоћете ли да пођемо болесничкој постељи или постељи породиље или хоћете тамо гдје алкохол слави своје баканалије?

Познато је то нама свима. Свугдје су жртве у крви на путу, приступа нема ни трезвености ни каквој вишој моралној солидарности. Не варајмо се; ни два пута по четири године проведене у основној школи нијесу кадре да регулишу онај рад и живот који наступи послје школе. И кад би се ослонили само на онај рад у школи, на нашу наставничку дужност бдијући над њаком само оне 4 године значило би сијати сјеме а жетве не видјети.

Доље, дакле; заронимо у глиб народне биједи. Здеримо му с лица плашт обмане и варљивог надања у нечију помоћ, разголитимо му ране – да их види лицем – у лице и да му се згади опојни задах себе самог.

Ја нијесам за то да се с народом јадикuje и плаче над развалинама порушене прошлости, од које је он – и онда кад је она „најславнија“ била, врло мало користи имао. Ја осуђујем све народне „плачидруге“ који кипте данас, али скрштених руку по народу, очекујући љепше залогаје хљеба, као што ми је мрзак и онај песимистички уздах изражен у спљачкој пјесми:

*Нијдје стјанка за Србина нема
Нијдје стјанка нији' весела данка
Мјестом ђаса сребрна и златина,
Лийовим се ликом ојасао...*

(срп. нар. пјесма)

Како то успављава, умиљава и како то годи народу у порушеном самопоуздању, да би хтјео заспати вјечитим сном!...

Чини ми се да би се и наше петовјековно ропство

једино са ове размажености дало разумјети. Скупи се попут пужа па и на најмањи ударац, савија рогове. Народ је као дијете. Ко хоће да му се допадне нека народу одобрава, све, нека га сажалева. То је демагогија. Она се одавна укорјенила и са тога зла потјече свака народна немоћ.

Зато ако приступаш послу, онда се наоружај трезвеном љубављу, без оне баналне болећивости и вајкања над његовим положајем, без угађања његовој сујети, па шибај мане и пороке, руши предрасуде и сујевјерја, без сажалења и устручавања.

Женска су наша срца од природе мека и ганутљива. Рад је тиме отешчанији него код наших колега, али та нам разлика доноси и предњачење пред њима, што ћемо као такове увијек лакше схватити и разумјети истинске болове наших пацијената.

Сад нам се указује један специјално учитељичин позив – позив освјештавања и подизања тежачке жене као супруге и матере. И код ње не вриједи много ријечи и декламација. И она тражи угледања и примјере. Ми смо оне које јој то морамо дати. Док је тежачка жена већ одавно свикла на модерни захтјев социјалног развоја да с' мужем заједно сноси и кућне и пољске послове, дотле је – и данас остала у својим правима тамо, гдје је у најстарија времена била.

*„– Јер кад ме жена ишћла гдје сам био
Рећи ћу јој да сам со сијао –
Куку њојзи ако не вјерова!“*

(Његош)

Кад ништа друго једна учитељица изаван школе у народу не би радила него да развија само здраве појмове супрушке једнакости – и свјесности материнског положаја, довољно би задовољиле својој

савјести и дужности. Чини ми се да би наша просвјетна акција морала почимати код огњишта домаћице. Примјетићете ми да су ове приватне дужности толике и тако многобројне да нам ни времена не достаје за вршење њихово. Тако је! Али, питајте вас да ли смијемо чекати да то тако само од себе дође и прође?... А кад помислимо још и на то да смо ми српске народне учитељице, онда падају сва извињавања о немогућности, јер љубав раду и народу, љубав истини и отаџбини све ће савладати. Ја наслућујем приговоре који веле: „То је све идеално замишљено – и у идеалној форми изречено, – тешко остварљиво, особито кад се узме у обзир да се свака од нас мора да бори за своју егзистенцију, и да у таквом положају пада одушевљење и настаје апатија. Много сам пута и ја сама осјетила ову истину и долазила у контраст самом собом, али, немојте ме хрђаво схватити да се хвалим, – увијек сам своје интересе запоставила – народним. Н. пр. Ја и данас за 3 мјесеца још нијесам плате примила, и живећи у селу из дана у дан морам се бринути и за ручак и за вечеру – сама га себи припремајући. Да, тешко је то! Да је можда мало боље воље код мјеродавних – не би се за то морала бринути. Увиђавност ми налаже да признам да је сваки почетак тежак, и да ће народ просвећен и освједочен у своје праве пријатеље – једнога дана све то позлатити. Кад то браћо освједочење наступи, онда ће и питање наше егзистенције стојати у програму народног опстанка – када ће се и ова формална сталешка разлика збрисати у опћој народној једнакости. Док се данас цио научни свијет латио посла у просвјешћивању народних маса, тако да су се и високи универзитети као храмови научних истина, почели реформирати, раширујући свој дјелокруг у масе, јачајући националну енерги-

ју, тим прије позвани смо ми, као народна интелигенција, да предњачимо у овом препороду свијета.

Усвојити ова начела, значи преустројство народног учитељства. Док ово браћо и сестре не буде док се ми не увучемо у најниже слојеве народа – док не скинемо са себе самих званичну – позитуру наставница, све дотле ће и питање о нашој егзистенцији увјеравам вас лебдети између сумње и истине. Модерни су народи почели на том преустројству, те њихово учитељство одиста постаје право народно учитељство, у коме ће народ имати репрезентанте и живе оличене примјере, научних и моралних истина нужних за опстанак. Бирократизам је преживио.

Као што чувате, господо и другови, ја вам изнесох своја увјерења и разматрања више о положају и раду једне срп. нар. учитељице, какав би требао да буде а него што јест. Нијесам хтјела да вам износим све могуће начине за ширење писмености и све видљиве и невидљиве препријекe у томе – званичном раду. Нијесам хтјела да вам цртам ону душевну борбу, која настаје кад се неуспјеси иза неуспјеха рађаху. Уздржавала сам се од сваког осуђивања и свјесних и несвјесних непријатеља у нашем раду.

Износити појединости било у раду и оснивању алфаветских курсева или оснивању замљорадничких задруга или антиалкохоличких друштава „побратимства“ (трезвености) „Соколства“ и т. д. не би толико могло оцртати главних начела, којих сам се држала, нарочито с тога што су то по мом мњењу послови другог а не првог реда у просвјетивању народа, и што их може и наставница да проводи; дочим срп. народној учитељици стоји пред очима једна јача потреба, потреба социјално-моралног препорођаја у нашем српском народу.

Тај препород почиње у школи, али се извршује у кући – народу.

Према томе, предлажем, да се у нашем органу учитељ. удружења донесе следећи позив на сво срп. учитељство у Босни и Херцеговини који гласи:

„Званични прописи појединих власти и наставни план за срп. учитељство у Босни и Херцеговини служиће срп. народним учитељицама једино као директива у наставничкој дужности, њиховој; дочим приватни рад наш у народу – као народних учитељица мора бити рад отворених руку и почињаће иницијативом из наших редова, ширећи опћу наобразбу, јачајући и дижући индивидуални и национални морал, уљевајући понос и самопоуздање у народну снагу и будућност; предњачећи личним примјером и пожртвованошћу у свему свугдје и на сваком мјесту, јер:

„*Ријечи њролазе, њримјери њривлаче!*“

(„БОСНА“, илустровани месечни часопис за књижевност и савремени живот, власник и уредник: Јово Ђ. Ковачевић, Београд, Година V/1912, Број 37, 38 и 39)

МЛАДЕН СТОЈАНОВИЋ – ПЕСНИК И ЛЕГЕНДА

Оскудни подаци о томе да се Младен Стојановић "бавио и књижевним радом" сами по себи не казују много. За поезију он се почео да интересује током студија медицине у Загребу и Бечу; кретао се тада у друштву Мирослава Фелдмана, Густава Крклеца и других заступника нових поетских струјања. Подстакнути личним књижевним заносима, Мирослав Фелдман, Крклец и Стојановић саставили су антологију југословенске поезије, која је остала необјављена, па о критеријумима и естетским принципима тројице антологичара не може се судити.

По сећању многих, Младен је био "диван друг и песничка природа", или како ће се касније Крклец изразити – "čovjek какви ће људи тек бити". Писао је стихове, или бар често поетски мислио, а мало објављивао. У "Књижевном југу" 1918. одштампана му је једна песма "Болани Дојчин", док је његов блиски пријатељ, младобосанац, Тошо Илић у своју свеску забележио неколицину песама младога Приједорчанина, и то је та мајушна руковет коју имамо сачувану.

Схватање поезије и њене улоге Младен Стојановић непосредно ће изнети 1920. године у врло запа-

Младен Стојановић
(из студентских дана)

женом предговору збирци М. Фелдмана „Иза сунца“. Он ту говори првенствено о песнику; каже како га „стихови безимених људи“ асоцирају на „црног, мршаваг сањара, млада за све вијекове“, на „проклетог сањара“ који је „оваплоћење ваших илузија и тужних радости“, који је носилац „људске чежње и патње“, али и „гробар свих земаљских илузија и социјалне, конвенцијалне лажи“. То је песник који се рађа из „сунца, киша, првих сутона и чежња јесењих“. Песници увек говоре „о кривњи свих за све и о вјечности живота“.

Зашто се песме пишу и шаљу у свет – на увид свима? На то питање тешко да могу одговорити и сами песници. Можда зато да би сви људи у њима нашли „оно што сами носе, несвјесно“. „Тако ће се стварати, нужно, један духовни, патнички континуитет осјећања земље и сунца и људи.“ Песме хрле до читалаца вероватно и зато „да се у свим несрећним душама изнесе на сунце и ведрину свемирско биће и настројење“.

Још аподиктичнија је Младенова тврдња да стихови не смеју да буду никакве небулозе, него су „писани из неке праисконске нужде, а оптерећени гробовима и јадима свих минулих покољења“. У томе се види успех сваког песника.

Песме Младена Стојановића испеване су у форми сажете лирске слике, у слободном стиху, и оригиналне су, јер не представљају одјек ни међуратног соцреализма а ни стваралачког бежања у ларпурлартизам. Једноставног су исказа, и са порукама. Реч песникова се ослања на природу и човека, из ње избија сета, резигнација и бол. Историја памти доста другачијег Младена Стојановића. Његова поезија нам га открива тужног, препуштеног судбини, осетљивог на суровости стварности, замишљеног

над судбином човека и песника; укратко – сањарска душа, у тежњи за добротом и лепотом света. Сигурно је да је тај песимизам последица тек окончаног рата и трогодишњег робијања у злогласном зеничком казамату.

Структуром поетске слике све ове песме дочаравају нам песникова расположења преко одређених симбола. "*Спокојство*" је готово идилична слика једнога тренутка потпуне човекове осамљености и мирноће на морској обали, чак и без крикова галебова и бучних таласа. И опет, овде, црна боја симбол!? Откуда, зашто? Песник је преко младих плећа тек био претурио некако и рат и мемљиве казнионице; отуда вероватно асоцијација на црно. А зна се, "бескрајан бол" и крик очаја рађају најлепше песме. То је и Младену Стојановићу био главни мотив да отвори душу и пропева.

Заиста, мало је оптимизма, вере и наде у његовим стиховима. Између осталог, тешко је замишљен над неминовношћу судбине човека и песника; звона и сутони као да одмеравају свачији живот. Гробља су такође симболи људске пролазности, што све у осетљивој души песника изазива сетна расположења, чежњивост за нечим бољим, лепшим, замишљеност над гробовима које прекрива коров и заборав. Свукуда бол и патња, у песнику и његовом окружењу. Вероватно је онда "прави разлог" и најјачи потицај за писање песама био садржан у стиху "Крвав је бол" из песме "*Судбина песника*".

Садржину тога стиха из младости доктор Младен потврдио је и лично својим животом у народном устанку Козарчана и Крајишника, када су управо они "безимени људи", који су га сретали или за њега само чули, стварали песме и приче о њему.

А у легенде народ претвара само изузетне поје-

динце, памтећи их заувек.

Онако како је пре толико векова онај јунак над јунацима Дојчин, "срцем последњег дива", извео невиђен подвиг и спасао част и образ своје сестре и свога рода, тако је и др Младен Стојановић постао славан и легендаран за сва времена, не по стиховима које је написао, него својим револуционарним делом и карактером који је светлео и светлеће и даље као сунце са неба.

Са ореолом човекољупца и слободара преселио се у вечност!

Љејосава Сучевић

Тужаљка на гробу др-а Младена Стојановића

Ој Младене, наш Младене,
по Козари цвијеће вене...
Твојој чети срце зебе,
међу њима нема тебе,
ој Младене!

Подиг'о си барјак први,
окуп'о га свег у крви,
погин'о си за слободу
напаћеном своме роду,
ој Младене!

Гробовима нема броја...
Међу њима хумка твоја,
светиња ће нама бити,
над њом ћемо сузе лити,
ој Младене!

Ој Младене, наш Младене,
по Козари цвијеће вене...
Твоја чета сузе лије,
међу њима тебе није,
ој Младене!

Младен Стојановић

*

Судбина песника!
Звона, звона испраћају
Сунце стазом новом
У смирајном јаду.
Крвав је бол!
Једно од ових звона
осамљено иде.
Звуком његовим
Један разбијени сан
лута.

Младен Стојановић

СПОКОЈСТВО

Спокојство. Замрло море.
Жалови болују.

Ноћас мртвачки пој
    Пролази.
    Путница
Севера и југа.
На црним и плавим
    лађама.

    Кô сене
мртвих година.
Жалови југа, ето
    јарбола
    црних!
Примите лађу поспаних
    лађара
    снену!
Жалови севера! Нек магле
    ваше
    скрију
Плаве лађе уморних
    лађара
    без јарбола.

БОЛАНИ ДОЈЧИН

На твоје болне груди бачени судбином дана
Свише се: деца, старци, — плодови једног века —
Да помру или да живе, после толико рана,
С чемером на усни, оку, далеко од својих река.

Скупљени: гомиле јада, очаја, уздаха, плача,
Црни походи, доле, под плавим егејским сводом,
Тугују сваке ноћи, а жалба им увек јача
Заструји сутоном првим, таласа се с црном водом.

Да ли ћеш, Дојчине болни, срцем пошљедњег дива,
Кад чујеш арапски удар и врисак женске крви,
Стегнути болесне кости, подићи поносну главу,

Да спасеш душу сестре и децу Града сива,
И моћу скривеном која избија, руши и мрви,
Донети ударом мача сузу среће и славу.

МЛАДЕН СТОЈАНОВИЋ
(„Književni jug“, Zagreb,
god. I/1918, br. 18, str. 222)

СРЕТЕН СТОЈАНОВИЋ

Српски скулптор који се ствралачки формирао у Паризу, под утицајем Бурдела, и који је „прешао на пластику као – архитектонику“, прихватајући старе законе који су га водили ка монументалности.

Од Бурдела наш уметник је за себе извукао важне поуке: „Да је скулптура, као градња, једна наука о односима маса, ритма, покрета. То је оно што су стари градитељи Египта и Грчке били потпуно савладали. Зато су њихове скулптуре и остале заувек највиши домет... Враћајући се природи, уметник се при сваком појединачном делу обнавља, као што се и природа обнавља – и никад не понавља. То је онај уметнички део стварања, узбуђења и доживљаја који су покретачи сваког стваралаштва.“

С друге стране, за Сретена Стојановића свака скулптура је израз уметникових осећања, која се одражавају у пластици „не на један литераран или натуралан начин“, него у облику адекватном томе унутрашњем стваралачком свету. Тема је, на првом месту, „човек и његов живот“, и то смотивни живот, у сталном мењању и кретању. У скулптури владају „неприкосновени закони природе“, који се у пластици примењују са стваралачким заносом и великим умећем. А такво стварање неизбежно поприма обележја и романтичарског доживљаја природе, стварности и живота.

Зато Иво Андрић истиче да је Сретен „увек био лицем окренут ка животу“; „насмејан у правцу оног што је светлије и чистије у раду и животу“.

Стојан Ђелић, између осталог, наглашава: „Он је у суштини као закон свог стваралаштва поставио ликовну чистоту, а стваралачки разлог му је увек био у најинтимнијем људском узбуђењу.“

Сретен Стојановић: Аутопортрет, бронза, 1953.

Историчар уметности Лазар Трифуновић, вероватно један од најбољих познавалаца Сретеновог уметничког дела, пише: „У раздобљу од 1922. па до наших

дана Стојановић је широко захватио у све области и у све технике скулптуре. Да је направио само ту своју велику серију портрета, било би довољно да му они обезбеде високо место у српском вајарству. Међутим, преко стотину фигурина, исто толико рељефа у гипсу, дрвету и бронзи, затим велики број медаља, великих фигура и монументалних споменика допуњено је бројним цртежима, акварелом, темпером и пастелом.“

Поседовао је Сретен добро развијен „фини смисао за компоновање и лепо осећање за монументалност“, што је уочљиво на споменику палим борцима на Иришком венцу (1951), у Босанском Грахову (1952), на споменицима Карађорђу, Његошу, брату др Младену Стојановићу, Филипу Вишњићу...

Радио је успешно и актове у свим врстама материјала.

Међу бројним делима, високим уметничким дометом издвајају се свакако портрети у граниту, мермеру и бронзи, „у којима је испољио танани смисао за психологију и одлично познавање материје“.

Дао је доста и у области уметничке критике и есејистике; његови актуелни и бриљантно писани есеји представљају пример уопштавања сопствених и европских уметничких искустава.

Целокупно уметничко дело овога знаменитог Приједорчанина остаје у националној ризници као драгоцену културно наслеђе које је један стваралац реномеа Сретена Стојановића могао да завешта свом народу.

(Према литератури из *Енциклопедије ликовних уметности*, 4, Загреб, МСМЛXVI, 330)

УМЕТНОСТ НЕМА ГРАНИЦА

Уметност је добила много у значају тиме што се проширио круг људи којима је приступачно уметничко стварање. Градови па и села, да не кажемо друштвене класе у данашњем друштвеном уређењу, од племства преко капиталиста, ситне буржоазије, до занатлија и радничких организација испољавају интересовање за уметност, постављају питања, уносе се и често на најжучнији начин оспоравају извесна схватања или неко смелије уметничко изражавање. Публицитет који је дат уметности донео јој је и терет који повлачи јавност: уметници су потпали под најразнородније утицаје.

Некада они су радили или из чисте потребе за стварањем, по нагону, или је пак требало да украсе неки храм који је био заједнички споменик и тада су се међусобно допуњавали и прилагођавали законима грађења, ограниченом простору, хармонији целине, осветљењу и духу времена. Није било одступања самовољних мајстора, који би нарушавали целину, него је сваки био потчињен једној вољи чија је основна замисао била као најјаснија звезда према којој су се сви кретали. Ако би понекад неко од ових ћутљивих и безимених чаробњака имао да каже нешто лепо у своје име или да изрази лепоту на свој начин, он би направио неко божанство, неку тајну силу с пуно слободне маште и без икаквих ограничења, али и у том случају са великим изразом живота и истине.

Неки од ових слободара стварали су дела надањујући се својом околином. Њих је занео какав диван покрет, лепа група, дивља звер, снага или нежност. Они су у камену пећина, на дрвету, на парчету слоновог зуба, на ониксу или у зрну сафира ре-

зали визију живота. Час су их заносиле масе и израз, час су давали стегнута, синтетичка бића, час су извлачили из природе и преносили са поштовањем оно што је на њих оставило снажан утисак и учинило им се достојно вечно-лепог.

Тако су се мењале епохе. Из стега архитектонских канона ка пуној слободи и природи. Освежена природом и допуњена знањима кретала се уметност у разним временима ка врхунцу колективног развика, који се означавао као стил епохе. Тако се догодило да је овај врхунац био и израз највеће лепоте а и најсудбоноснија препрека за уметничка стварања. Колективно схватање и обожавање знаменитих дела натерало је безброј великих талената да се потчине туђем начину мишљења и сасвим другим изражајним средствима него што би њима одговарало.

Друштво се занесе за уметност једног или више мајстора који су у једном времену под сличним околностима и на сличном задатку дали велика дела и не може лако да схвати неког који се одвојио од тога и почео на други начин да открива истину. А уметност је огромно поље где се може изразити свака мисао, жеља, лепота, радост, сваки бол, сваки лирски или епски доживљај. И уметници, као људи чији је нагон за стварањем јачи и од њих самих и од свих препрека које могу да се пред њима појаве, раде и граде. Док се многи потчине општем схватању уметности и утопљени у тај велики хук унесу све своје стрепње, дивљења и посматрања, с времена на време појаве се појединци који донесу нову осећајност, нову снагу, ново гледање и створе један одвојен и снажан израз. Они испевају песму своје епохе на велико чуђење друштва које живи у овом времену, али га не осећа. Јер ако други то и нису, уметник је увек био посматрач. Он је врач који зна да зави-

ри у свачију душу, да осети све болове, радости и тежње и као оживели вулкан да баца пламени талас чији сјај обасја епоху.

Уметност је тежња за радошћу и лепотом у вечности. Ту радост и лепоту свако друштво и сваки појединац изражава на свој, само њему својствен начин. Нови ствараоци доносили су нова сазнања која су реметила стечене навике, па зато није ни чудо што велике ствараоце скоро никад нису разумевали њихови савременици.

После примитивних стварања долазиле су читаве генерације мајстора који су допуњавали и богатали средства за израз; пошто је најчешће човек био уметнички објекат, ишло се ка савршенству лепоте људског тела. Пронађена је размера појединих делова тела, изражена је снага, гипка једрина и најидеалнији покрет. Дошло се до врхунца лепоте и лепота је проглашена за закон, за највиши циљ. Од овог савршенства није се смело удаљити. Међутим, људи су хтели да изражавају у уметности и нешто друго, а не само лепоту. Када су Грци били на врхунцу, почели су, по схватањима многобројних естетата, да падају у декаденцу. То је тачно ако се узме да је само лепота уметност, али су Грци хтели да пруже још нешто преко тога. Они су преживели велика времена и осећали су потребу да осветле у својим делима најјача запажања.

Не може се рећи да су Грци у то време подбацили у уметничком занату. Они само нису више имали једино лепоту пред очима и желели су да изиђу из зачараног круга у који се обично западне када се дође до највишег успона у једном тражењу.

У старом веку скулптура је почивала на познавању закона масе и планова. Она се развила из архитектонске законитости, јер јој је архитектура,

углавном, и дала прилике да се развије. У усавршавању се ишло све даље тим путем док се није достигао максимум лепоте у односима маса, планова и линија, тј. у архитектоници скулптуре. Анатомију човечјег тела проучавали су уметници у Италији тек за време Ренесанса; а ипак се често мисли да је анатомска тачност главни задатак уметности. Између те две крајности, идеализоване лепоте и анатомске тачности, тј. од идеализма до натурализма, простире се област скулптуре. У једној великој књизи о Индији читао сам да је индијска скулптура била веома слаба, зато што се није познавала анатомија, и да је и најслабији рад данашњих уметника бољи од дела индијских мајстора. А међутим мајстори Индије, који су у хиљадама породица нападали читаве планине од камена и у њима клесали зачаране дворове са хиљадама и хиљадама фигура, богова, слонова и свега што је улазило у живот Индије, показују сензибилитет народа који је фантастичном снагом гоњен да се бори са вечношћу.

Нови век створио је своје званичне формуле и строге законе лепоте и хтео је да њима потчини сва стварања свих будућих поколења. Овај званични форум чувара лепоте пропао је после великих грешака и несрећа које је починио. Морале су да се заталасају генерације, да пропадну у непризнању генији, па да се увиди да има још нечега што је достојно уметничке пажње. Открили су уметници и људи који се нису задовољили једностраним гледањем да има лепоте не само у Египту, Грчкој и Италији, него и у Кини, Индији, Мексику, по старим пећинама, па и код црначких племена. Свуда је бујао живот, свуда је човек био стваралац, свуда је уметник избио својом силином. Видело се да не постоји само једна неприкосновена пропорција, него да може би-

ти разних пропорција којима се да постићи општа хармонија дела и јединствен израз. Увидело се да многа форма која сама за себе није изгледала лепа, и која не носи одлике дивних стварања неких великих мајстора, ипак може да у једној целини буде блиска и топла и интимна, истинита и вечна.

Деветнаести и двадесети век су у уметности добили највећи значај, јер се провалила брана и уметници су почели слободно да траже свој израз мимо званичних канона. Друштво је стајало иза званичних естетата који су заузимали највише положаје у друштвеној хијерархији и који су уметност изједначили са лепотом. Уметници, међутим, нису могли да се укалупе и тако је настао сукоб који се и данас повлачи иако у мањој мери. Настали су разни "изми" који су, узети као целина, били трзаји од којих је напоследку пукла брана која је затварала видик и спречавала стваралаштво. Али су и ти „изми“ тежили да стекну опште важење, да створе школе са догмама које би имале вид апсолутне истине.

Данас, међутим, знамо једно, и то оно што је главно: да за уметност не постоје правила, дакле, да нема једностраног циља, да не сме бити скучености, већ мора постојати пуна слобода уметничког стварања. Није више извор за стварање ни стара Грчка, ни Ренесанса, нити и један „изам“. Свака птица својим гласом пева, и ми ћемо својим. Извор наших надахнућа не може да буде ни највећа епоха. Епохе нам могу пружити свој допринос у знању, у занату; њихов речник за нас је путоказ како се постиже идеално лепо, монументално, интимно, итд; њихово прилагођавање архитектури, знање композиције, љубав и побожно поштовање према уметности, њихова лагана открића нових закона, њихова разнолика сензибилност при разним задацима, све

је то велико, огромно, поштовања достојно, и морамо се посветити најдубљем студирању разних епоха да бисмо се научили изградњи и, уколико је могућно, да бисмо и сами, својим открићима, допринели макар и најмање на пољу уметничког знања, али, када тражимо инспирације за своја стварања, можемо је наћи само у природи, која је вечно нова, пуна свежине, пребогата лепотама, снажна и разноврсна.

Без правила, без запрека, удубљени у данашњи живот и природу, ми ћемо бити у стању да дамо истину, а истина је уметност.

(Сретен Стојановић: *О уметности и уметницима*, "Просвета", Београд, 1952, стр. 11-14)

Рођен је у Приједору 1908. године, као најмлађе, девето дете проте Симе и Јованке Стојановић. Гимназију је похађао у родном месту, и после матуре кренуо на студије медицине, по угледу на старију сестру Драгу и брата Младена. Мати удовица није могла да плаћа његово скупо школовање, па је излаз нађен да Велимир пређе на Правни факултет а трошкове школовања да измирује др Младен.

Велимир Стојановић
(Бања Лука, 1975)

Студент права Велимир Стојановић одмах је запажен по радиности и дружељубљу. Лепо је свирао гитару и певао серенаде, што су београдске девојке онога времена просто обожавале.

Окупација Југославије 1941. године затекла је све чланове породице Стојановић у Београду, осим Младена. Протине кћери биле су поудаване, а Сретен и Велимир стално под присмотром полиције. Велимир је једва некако, преко познанства, добио радно место у Градској библиотеци. Више пута је био хапшен и одвођен на саслушања. Полиција је од њега тражила да каже све што зна о доктору Младену Стојановићу и његовом кретењу.

После ослобођења земље Велимир је у Сарајеву постављен на дужност шефа ОЗН-е за Босну и Херцеговину. Али због различитих политичких притисака на њега да ради мимо закона, убрзо напушта ту

дужност и враћа се у Београд, где службује као правник у савезној арбитражи. На позив органа власти из Приједора одсељава тамо 1953. године на дужност судије Окружног суда. Сместио се са породицом у руинираној очевој кући. Рано је остао без супруге, па се родитељски брижно старао о подизању и школовању малолетних синова Симе и Младена.

У судству и власти тада је било доста нешколованог кадра. На судију Стојановића вршен је константно притисак да пресуђује како му ко нареди, а не по савести и слову правде. Разболео се од чира на дванаестопалачном цреву. Осетио је да му ту није више место – пресељава се 1957. године у Бању Луку. Запослио се у Задружном савезу као правник, а одатле прешао у Привредни суд. Радио је неуморно на решавању замршених привредних преступа, о чему је и штампа извештавала хвалећи ажурност и савестан рад судије Велимира Стојановића.

Највећи капитал – радиност, скромност, поштење, преданост послу и интересима народа – понео је Велимир, као и друга протина деца, из здраве патријархалне породице, у којој су се поштовали обичаји и традиција, и где је важила она народна „брат је мио које вере био“. А крсна слава Ђурђевдан представљала је крупан догађај, када су се окупљала деца, родбина, комшије и приједорска сиротиња да ту сви буду почашћени и даровани. Сliku породичне хармоније нарушиће најпре Велики рат, када су Младен и Сретен осуђени од туђинске власти и бачени у тамнице, а онда и капитулација Југославије пред фашистичким хордама 1941. године.

Што се тиче Велимира Стојановића, треба још нагласити да је био један од најспособнијих правника и прави интелектуалац. Пун духа и ведрине радо је био виђен у друштву, а шармом и ласкаво-

шћу привлачио је пажњу нежнијег пола.

Елоквенција му је била такође боља страна. Овај козер, угодан усмени приповедач, шалјивција, поседовао је богат смисао за хумор и досетку, а из сопственог животног искуства зрачио је и мудрошћу.

Умро је у 74. години живота у Бањој Луци, где је и сахрањен.

ЗРНЦА МУДРОСТИ И ШАЛЕ ВЕЛИМИРА СТОЈАНОВИЋА

Једне године смо кренули „фићом“ у Словенију да обиђемо мога брата Симу, који је у Козини, на граници према Италији, служио војску. У Љубљани прођо-смо кроз жути семафор, те нас милиционер заустави и рече да смо направили саобраћајни прекршај прошавши кроз црвено. Вади он блок, а мој отац га упита: „Шта ви то хоћете?“

„Да вас казним“ одговори милиционер.

„Е, то не смете!“ рече му мој отац.

„Зашто не смем?“ збуњено ће милиционер загледајући регистарску таблицу, па мога оца.

„Ја сам кренуо на годишњи одмор и сваки динар сам испланирао, а вас у мом плану нигде нема“ рече отац.

„Ја ћу минимално“ рече милиционер са осмехом.

„Ни то не може!“ добаци мој отац. „Знате ону народну пословицу: Када комарцу повучете једну ногу, одоше и црева.“

Насмеја се милиционер и настависмо пут без казне.

* * *

Када је једног дана др Стево Поповић ушао у хотел „Палас“, пришао столу где је мој отац седео са проф. Војком Радовићем, није био расположен јер је од тога дана постао пензионер. Отац му се обрати: „Ајде, Стево, да „помокримо“ твој одлазак у пензију.“ Насмеја се Стево и поручи пиће за сву тројицу.

* * *

Често су мога оца питали да ли ће се женити и шта тражи, а он би одговарао: „Тражим младу, лепу, здраву и ако може богату жену.“

„Па ти си, Вељо, луд“ прокоментарисали су то пријатељи.

„Зашто! Када сте се ви женили, исто сте то тражили.“

У каснијим сусретима, када би му поставили исто питање, одговарао би: „Тражим стару, ружну и болесну жену.“ Опет су коментари били против мога оца, а он би им рекао: „Никад свету удовољити, увек воде туђу бригу.“

* * *

Пун духа и ведрине, мој отац је радо приман у друштво, па су му говорили: „Вељо, желим ти да живиш стотину година“, а он би им одговарао: „Ма, људи, пустите ме да живим колико хоћу, немојте ми ограничавати.“

* * *

У сећању ми је остало (по очевом казивању) да су стари Стојановићи пили чајеве од: глоговог цвета (за срце), кестеновог цвета (против грчева у ногама), коприве (против костобоље-реуме), босиљка (за плућа), те нану и камилицу. Деци би се чај давао са мало меда, док би га одрасли пили незаслађен.

* * *

Шармом и ласкавошћу мој отац је уживао велике симпатије слабијег пола. Женама би обично говорио: „Нема старе жене, као што нема ни старе рибе. Жена у годинама за мене је пунолетна жена.“

* * *

Нама синовима би говорио: „Знате, децо, образован, начитан и ведар човек прошета се кроз женска срца и кроз жене добија најмоћнијег савезника.“

Мудар мушкарац повлађује жени, да избегне свађу, а не зато што мисли да је она у праву.“

* * *

Мој отац Велимир Стојановић (протин син), уз родитељске савете, знао је изрећи и нека зрнца мудрости, па их и наводим.

- ❖ *Пошћуј, сине, оца своја, јер када мене једнога дана не буде, нико ће више неће помилуваши и рећи „сине мој“...*
- ❖ *Ми Стојановићи смо робијали, били прогањани и убијани, али морал никада нисмо продавали.*
- ❖ *У добар савети има свој век шрајања.*
- ❖ *Диплома је мерило образовања, а знање се пошћврћује радом.*
- ❖ *Пуно пријатеља нам пролази кроз живош. Љеише би било да их је мање. Неки би се и задржали.*
- ❖ *Сирошћу нико не слуша, јер када би имала шћа памешно да каже не би била јолоуза.*
- ❖ *Када би сви узели власћ у своје руке, завладала би нећравда и безвлашће.*
- ❖ *У нерадници су лојови. Краду боју дане.*
- ❖ *Криминал се шћолико раширио, да је пошћен човек најсићурнији у зашћвору.*
- ❖ *Закон је пошћао шћолико расшћељив, да су ми морал и савети једини пошћоказ.*

- ❖ *Правосуће је болесно и закони поуни руја, па су и закоче (амандмани) "прозорне" и недоречене. Сћаће народ и закону једном у крај.*
- ❖ *Нема разлике између пошћишћкој (не)морала и лојовској пошћшења.*
- ❖ *Многи осшћавише мошћику и одоше у пошћишћку. Није мошћика за свакоја.*
- ❖ *Пбрде да нам је околина зашћаћенија нећо икада раније, а живимо данас дуже и здравије!!*
- ❖ *У име народа многе су нећравде изречене.*
- ❖ *Докле јод сам ја делилац ћравде, вероваћу у њу.*
- ❖ *Некима су кајање и трижа сабјесшћи најћора казна, а судска ћресуда само ошћрежњење.*
- ❖ *Лакшћобима се некада наћу боља и бржа решења нећо јлабом.*
- ❖ *Узћубио сам све живце и сада нема шћа да ме нервира.*
- ❖ *Деца су пошћод љубави и најслаћји родишћељски шћереш.*
- ❖ *Не пошћоји родишћељска љубомора и зависшћи. Најбећа је срећа за родишћеље када им деца имају и пошћишћну више нећо они сами.*
- ❖ *Тој је сшћворио малој, обичној човека, али су неки пошћћали велики и пошћнашћи.*
- ❖ *Коњу се јледа у зубе, а човеку у очи. (Не пошћоказуј свима зубе).*

- ❖ *Живош је данас пошљао бржи, па су и машиорци пошљали марашонци.*
- ❖ *Млади се данас боре за бољу сценолици, а сцари су шу брију прејусили докшорима и шрабарима.*
- ❖ *Када би народ пошљобео комшије, не би њоборио "Далеко им лепа кућа."*
- ❖ *Што ти је жена лепа, што је мање правих пријатеља, а што је више хвале све је мање твоја.*
- ❖ *Певао је док се није оженио, а онда је изјубио "добар љас".*
- ❖ *Свако на живош љега из свој ула: И млади молац када је излеио из ормара обрадовао се што му сви "иљешћу".*
- ❖ *Највећа казна за вредна човека је када се за малу грешку мора правдати нераднику.*
- ❖ *Ниш и пушка може сама ојалиш, ниш и жена може сама зашруднеш.*
- ❖ *Живош је љун изненађења. Зато не идем на гробље, јер бих могао штамо и ошашти.*
- ❖ *Аројаншност се искрено каје, само кад обећава, да ће убудуће више времена поклањати себи.*
- ❖ *Доспа родишља сматра да су своју децу избели на прави љуш прејушшајући их улици.*
- ❖ *Није младосћ брзо прошла, нејо је сцаросћ пребрзо дошла.*

- ❖ *Успраћај сцарих пријатеља је увершира за власиш и ошшјај.*
- ❖ *Неодлучни увек на појрешном колосеку чекају последњи воз.*

Записао Младен В. Стојановић

Приједор

1. Положај и постанак. – Приједор лежи, као што је познато, скоро у средини Босанске Крајине, на реци Сани. Старији, и још увек важан део града, пружа се дуж реке, која је раније била значајан пут. Саном је Приједор био везан са Старим Мајданом и селом Томашицом где се копала гвоздена руда, и возила овом реком кроз Приједор, затим Уном и Савом до Београда, и даље Дунавом. То је био важан пут, који је доцније замењен железницом.

У плану Приједора истиче се речно острвце Свињарица између Сане и њеног меандра Берека. То је најстарији део града. Врло је вероватно да су први насељеници у Приједору изабрали Свињарицу за место становања ради лакше одбране. Они су имали пред очима могуће нападе, и сматрали да ће на острвцу бити најбоље заштићени. Ово је острвце било уједно и од саобраћајног значаја, јер је поред њега текла река, тада пловна.

Приједор је младо насеље, и отуда и нема историјских података о њему. По народном предању, саопштеном у „Босанској Вили“ за 1901. годину у бројевима 15. и 16., Приједор је основао досељеник Пашо. У Приједору има заиста гроб неког Паше, који је умро око 1780. год. Старији Приједорци приповиједају да је овај Пашо био врло угледан човек. Кад је прешао из Лике живео је најпре близу Цазина. После доласка Пашина у Приједор, почели су се овде насељавати многи муслимани из Лике.

Из овога је врло вероватно да су Приједор засновале муслиманске породице, које су дошле из Лике.

2. Тип града и кућа. – Постоје два дела Приједора, издвојена рукавцем Сане.

Сана, са својим рукавцем Береком, тече кроз град и дели га на „Турски Град“, и новији део града, или „Српску Варош“.¹ Ова подела била је много оштрија око 1865. – 1875. године. Данас су становници измешани и у „Српској Вароши“ станују и имају радионице и трговачке радње многи муслимани, док у „Турском Граду“ живе две до три немуслиманске породице.

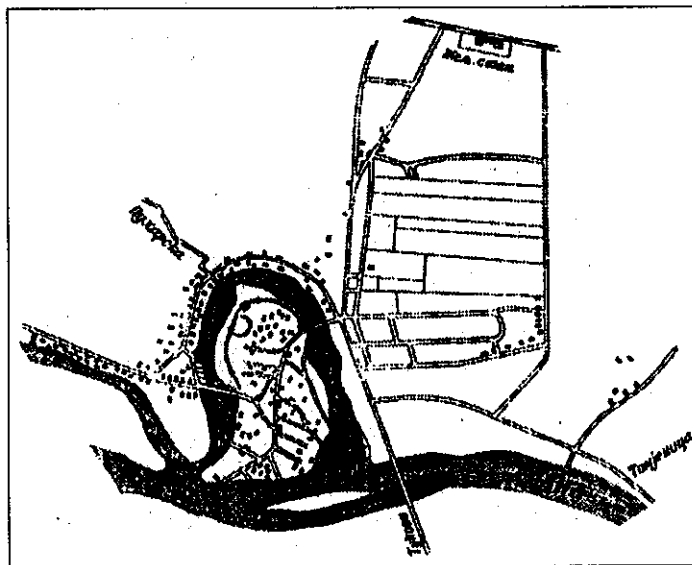
„Турски Град“ је потпуно издвојен од новог Саном и њеним рукавцем Береком. Он лежи на речном острвцу. Новији део града развијао се скоро паралелно са Береком до 1869. године. Тада је саграђена жељезничка пруга, и град се отада шири према жељезничкој станици. Ово развијање града упоредо са реком трајало је дотле док речни саобраћај није замењен жељезничким. Данас је речни саобраћај сасвим опао.

Главна улица, која иде паралелно са Береком, и то од моста који води у Тукове па до места која спаја православни део града са муслиманским, продужује се даље све до железничке пруге. Та се улица зове Чаршија. У њој поред дућана (којих је највише) има и радионица и кућа за становање. Стари „Турски Град“ има све одлике турске вароши, док је нови део више средње-европског типа. Стари град је, као што је речено, најстарији део вароши. У њему има врло мало дућана и радионица. Ту су саме

¹ Ове називе наводим онако како их грађани Приједора употребљавају.

муслиманске куће. Улице су врло уске, куће везане двориштима, и збијене.

Куће су од ћерпича, покривене шиндром, и најчешће са једним спратом и јазлуком. На прозорима су мушепци. Све су куће опкољене високим тарабама. У приземљу је подрум, где се обично држи стока. На горњем спрату су кухиња, соба за спавање и соба за госте. Поред кухиње је мутвак.

Положај и тип Приједора

Новији део града има широке улице, које се секу под правим углом. Куће су у њему од цигле или камена. Док су у старом делу града само кривудасти сокачићи, дотле су у новом делу улице широке и поплочане.

Стари део града био је опкољен дебелим зидом. На њему су биле три куле, високе по двадесет мета-

ра. Куле су се звале: „Шупља“ (била је сведена и кроз њу су могла кола проћи), „Грозданића“ и „Градска“. Ту су били смештени топови за одбрану. Оне су постојале све до 1878. год. Доласком аустријске управе порушене су куле и зидови, и у новом делу града улице су поплочане.

После пожара у 1881. год., када је изгорело више од половине кућа у новом делу града, почео се град јаче развијати, и добијати све више средње-европски изглед. До тога доба варош је била оријенталског типа, и чаршија је била издвојена од махала. И данас су муслиманске куће и дућани растављени. Све су куће, и муслиманске и православне, биле дрвене, покривене шиндром, и имале два одељења. У једном одељењу (кухињи) на средини је било огњиште, а у другом одељењу (соби) биле су земљане пећи. Прозори су били од хартије, а негде од стакла.

Са променама у саобраћају мењало се у току времена и средиште Приједора. Раније је било на острву Свињарици и уз реку. Сада се развија према железничкој станици, а онај део уз реку, од како је престао речни саобраћај, постепено пропада. Ту још једино има значаја саобраћај колски са околним селима, а тај је доста жив.

3. Привредни живот. – Раније је Приједор био везан са другим местима поглавито речним саобраћајем. Старији људи приповедају, да је на реци било по седамдесет лађа, којима се возило гвожђе и гвоздене полуге Саном, Уном и Савом до Београда. Гвожђе се копало у селима Томашици и Сасини, и у Љубији. Возиле су се полуге (гвоздене тренице) и надре (гвоздене широке даске). Те надре и полуге возили би, у случају да у Београду нема доброг купца, све до Црног Мора. Тамо би за добивени новац купили соли, ракије, тестија и т. д. И довозили ку-

ћи. Лађе су вукли шест до осам људи, и у Београд су стизали за петнаест дана. За цео тај пут били су плаћени сваки по 200 гроша, и добијали храну. Храна је била пасуљ и проја. Лађе су обично возили уз босанску обалу, и ако би прешли на другу (аустријску), била би им сва роба одузета. Једино у случају ако би на босанској обали била каква препрека (поплава или нанос), онда су прелазили на аустријску, и тада им роба није одузимања.

Други Приједорци су ходали по селима и продавали кафу, шећер, вуницу и т. д. Робу су носили у бисагама, на леђима. Имали су собом и кантар за мерење. Најзад, неки су се бавили и земљорадњом.

Православно становништво почело је трговати гвожђем тек после Пецијине Буне (1858 год). Тада су добили мало већу слободу, а до тога доба трговали су по околним селима.

Данас се становништво у старом, турском делу града највише бави кирицилуком, земљорадњом и надничарењем. У новијем делу живе трговци и занатлије.

4. Становништво; његово порекло и особине. – Становништво Приједора досељено је: из Лике, из оближњих села и из Херцеговине.

Из Лике су већином долазиле муслиманске породице. Оне су и засновале град. Кад је 1683. год. турска војска разбијена под Бечом, почела је борба за ослобођење Угарске и Хрватске од турског ропства. Дуж целе турске границе водила се борба, и рат је трајао четрнаест година, од 1684. до 1699. Уз редовну војску борили су се и усташи и хајдуци. Аустрија заузме Будим и Београд, и цар Леополд I. позове Србе на оружје да се боре против Турака. У овој борби су се ослободиле Славонија, Лика и Крбава. Године 1689. освојена је Удбина, гнездо турских

крајишника. Те су се године почели Турци пресељавати у Босну, и вероватно у то време, или нешто касније, и пада оснивање Приједора.

Најприје су доселили Пашићи – Алипашићи, названи тако по Паши. Од њих води порекло данашња породица Капетановића. После њих су дошли Суљановићи, Црнолићи (који су се пре звали Диздаревићи), Бабићи, Решићи, Ергићи, Грозданићи, Чанићи и Клобцићи. И данас у Лици има Грозданића, Чанића и Клобцића, само нису Муслимани, већ Хришћани.

Већина ових досељеника добила је нарочитим султановим наређењем веће комплексе земље, насељене православним или сиромашним муслиманским становништвом, под погодбом да у случају рата подигне, наоружа, храни и одева извештан број војника. Кметови су били обавезни обрађивати земљу, и један део својих плодова уносити у бегов хамбар. Ови велики власници, који су се стварно врло мало бринули за култивисање земљишта и за културно подизање кметова, могли су живети до тле, док им је законом био обезбеђен приход са земљишта. А тада су власницима земље постали они који су земљу обрађивали, велики посједници, не могавши се снаћи у новим животним приликама, почели су материјално и морално опадати. Овај се пад није ничим дао, и ни данас се на да зауставити.

Друге муслиманске породице досељене су у 19. веку, и то из оближњих села. Такве су: Амишићи (10 пор.) из Амишића (код Санског Моста); Алибеговићи, Бошковићи, и Церићи из Лушци Паланке (код Санског Моста); Башићи и Хергићи (5 пор.) из Љубије; Чаушевићи, Сухонићи (2 пор.), и Ферхатовићи из Хамбарина (код Приједора); Чиркићи и Гределевићи, из Чејрека (код Приједора); Гламо-

чани, Хрнићи, Османовићи, Салмудовићи и Грозданићи из Томашице (код Приједора); и Хускићи из Чаракава (код Приједора).

Ово становништво, које се из оближњих села доселило у град, показивало се као прилично здрав и радин свет, у колико га у његовом напретку нису сметали верски прописи.

Од средине 19. века, и доцније, досељене су из удаљенијих крајева ове муслиманске породице: Ђаковац из Ђаковице. Стари њихови звали су се Цур; Курбеговићи из Мале Азије, ради трговине; Рапићи из Тиквеша. Тамо су се звали Сарајлићи. Рапићима су прозвати за то, што је њихов отац из далека добијао рап (нешто као бурмут); Ципранићи из „Арнаутлука“; Арнаутовићи од Елбасана; Хенићи и Авдагићи из Мале Азије; Алкићи и Бегановићи из Кулен Вакуфа; Алагићи из Бихаћа; Алићи, Имамовићи и Мујацићи из Кључа; Башићи и Чараковићи из Босанске Дубице; Бурмазовићи (3 пор.) и Хаверићи из Подгорице; Делићи, Цафићи (2 пор.), Пурићи (2 пор.), Хоџићи (2 пор.) и Јакуповићи од Цазина; и Тефиновићи, Рамадановићи и Мурсеновићи, из Призрена. Све ове породице, досељене из градова, баве се већином трговином, и материјално су се најбоље одржале.

Једне православне породице досељавале су се из оближњих села, почев од 1790. год. и доцније. Тако су дошли: Антонијевићи из Тимара (код Приједора); Радетићи из Клијеваца (код Санског Моста) око 1820; Вукићи из Дабра (код Санског Моста), и зову се Дабрани; Гламочани из Гламоча. Пре су се звали Добројевићи, а тако се и данас зову њихови рођаци у Гламочу. Од њиховог племена једни су се звали Паспаљи, (јер им је неко дошао из млина сав побелео од паспаља); Црнићи из Усораца (код

Санског Моста). Они су се звали Комленићи, али како су у свом племену имали једну врло црну бабу буду прозвани Црнићи; Кондићи из Свињухе (код Босанског Новог); Стефановићи (или Панићи) из Јелићке (код Бања Луке). Ови су дошли као самарције. Неко су се време звали и Самарцији; Боројевићи и Ђурендићи из Читлука (код Босанског Новог); Стојановићи и Ступари из Смољана (код Босанског Петровца); Вокићи из Бијелог Поља (код Босанског Петровца). Пре су се звали Билајкићи; Батози из Јерговаца (код Приједора); Билбије из Расаваца (код Приједора); Богдановићи из Тимара (код Приједора); Цвијићи из Горњег Јеловца (код Приједора); Чађе и Вученовићи из Доњег Јеловца; Чавићи из Ђорђе-Поља (код Приједора); Дошени и Крагуљи из Орловаче (код Старог Мајдана); Димићи и Гашићи (2 пор.) из Расаваца (код Приједора); Ђурићи из Сводне (код Приједора); Ђаковићи из Чиркин-Поља (код Приједора); Егићи и Крнете из Драготиње (код Приједора); Јанковићи и Миљуши из Љубије; Карани и Остојићи (3 пор.) из Ракелића (код Приједора); Кондићи из Марићке (код Приједора); Предојевићи из Брезичана (код Приједора).

Друге православне породице досељавале су се из удаљенијих крајева, од почетка 18. века. Тако су дошли Диовићи из Македоније; Работићи из Призрена; Митрановићи из Херцеговине; Стојановићи из Невесиња. Ово мало племе звало се Јакшићи. Како је њихова задруга била велика и имала мало земље, доселе се у Босанску Крајину. И данас Јакшићи, Кнежевићи и Стојановићи славе исту славу. Из генеалогije овога племена може се закључити да су се доселили почетком 18. века, (око 1714. год.), јер између првог досељеника и

данашњих живих потомака има још седам покољења; Цвијић из Лике. Њихови су се стари звали Павковићи; Брдари из Лике: звали су се Предојевићи, а неки и Филиповићи. Причају како је од Предојевића био неки војсковођа. Кад су Турци заузимали Бихаћ, подмите овога и он им изда град. Да не би били презрени у народу промене презиме и назову се Брдари; Чанци из Лике око 1840. год.; Томашевићи, Четићи, Миладиновићи, Медићи и Праштале из Старог Мајдана; Стакићи, Вукојевићи, Шоботе и Радошевићи из Санског Моста; Брковићи и Бановићи из Босанске Градишке; и Куртовићи из Мостара.

Занимање Приједораца је различно, поглавито према томе одакле су долазили. Становници оближњих села, који су били присиљени да напусте своје куће пред турском силом, прихватили су се разних заната, најчешће ковачког, хлебарског, калајџијског и терзијског. Други, који су долазили из удаљених и мањих градова а имали новца, почињали су се у Приједору бавити трговином. Херцеговачки досељеници постајали су подузетни трговци, и суделовали у домаћој трговини далеко више него домаћи свет. Таква је, на пр., трговачка кућа Митриновића која се доселила из Невесиња.

Од католичких породица само су Зембићи старији досељеници. Доселили су се из Травника око 1820. год. Сви други католици доселили су се после Окупације, већином као чиновници. Они су долазили обично из Далмације, Лике и Славоније.

Жидовских породица нема много. Меворах се доселио из Београда око 1870. год. Остале породице (свега три) доселиле су се око 1910. год.

5. Будући изгледи. – Почетком овог века Штајнбајсово предузеће довело је Приједор у железничку

везу са Санским Мостом, Срнетицом и Дрваром, ради експлоатације шуме у Грмечу. Приједор је на тај начин дошао преко Книна и Сплита у јачи додир са Далмацијом. За време рата 1914–1918. год., та је пруга служила транспорту трупа из Далмације, као што је била од велике користи и становништву северне Далмације које је долазило у Босну ради куповања жита.

Затим је отпочео жив рад у богатом железном руднику Љубији. Аустријске власти су 1915. до 1917. год. трошиле силан новац, и употребљавале многе ратне заробљенике ради експлоатације руде. Тада су овде подигнута постројења, на којима је радило 4 до 5000 заробљеника, Руса и Италијана.

Приједор има разлога да обрати своје очи овим привредним врелима, која ће га привредно и културно унапредити.

(*Гласник Географског друштва*, Београд, 1926, свеска 12, стр. 75-80)

О ИГЊАТИЈЕВИЋИМА

(...) Једне недјеље кад сам био на ручку код Владе Игњатијевића, индустријалца (за њим је најмлађа кћи покојне тетке Јоке из Приједора, сестра др Младена, Сретена, Веље, Георгине, Персе, Савете и Милице), рекох јој да не могу хљеба набавити и она ми поче сваке сриједи погачу слати. Код Владе сам био гост сваке недјеље, само ако ми је вријеме дозвољавало да одем, јер су становали на Вождовцу, а ја код цркве А. Невског. Даљина је била, али сам мало коју недјељу пропустио. Тако траје од Светог Луке 1941. године. Тако у шали рекох им једном:

- Па сам нијесам поп Славко, него поп Недељко.

У тој кући сам необично лијепо био примљен. Нарочито од Владе. Тај је преда ме износио све што је најљепше имао од јела и пића: саламу, сиреве, конзерве и најбоља вина. Велику ми је пажњу указивао тај зет, и ако ме Бог поврати на моје мјесто, жеља ми је да му љубав узвратим у своме дому као брату и човјеку.

Да, али он није такав спрам мене, него наспрам свију – цијелог рода и рођака Драгињиних. Примео је у своју кућу свог пашенога Јову Билу и Савету са дјецом. Овог љета ће бити пуна година да их држи јер су избјегли из Бање Луке прошле године. На Вождовцу, у близини Владине куће, има своју кућу и Георгина и Перса, а близу је Милица, све пет ћери тетке Јоке и попа Симе Стојановића из Приједора, живе скоро заједно, а пошто су њихови мужеви чиновници, плате не достижу, то достиже Владина помоћ и у новцу и у нарави.

Скупоћа је све већа и већа. На црној берзи, тј. код оних који кријумчаре животне намирнице, маст

је данас (30. III 1942. године) у тражњи по 350 динара, а брашно пшенично по 50-60 динара кг. Појединцу не може 100 динара бити дневно, а моја плата не достиже, мада се још нисам почео да задужујем. Ја сам предвиђао ову скупоћу у ово доба 1942. године и држим да ће се још више пењати, па сам хтио да једну зиму, тј. једну годину у избјеглиштву проживим од своје плате, колико могнем, а кад не могнем, онда ћу се задуживати.

И Сретен, и Владо и Георгина, који имају своје куће, одмах су ме прошле јесени, 1941. године, звали да се код њих настаним. Одговорио сам:

- Ја ћу овако по страни да проживим, да вам уштедим оно резерве што бих је потрошио код вас, барем дотле док се може набавити, тј. купити у граду.

Код Сретена сам долазио сваког петка на ручак чим је наступио Часни пост, јер сам хтио да бар петком постим. Можда бих се јесенас (1941. године) био код њега настанио да презимим, али сам видио да његова умјетничка вила јест лијепа љетом, али није зими, јер троши много дрва, а њих је било најтеже добити. Осим тога, није било ни собе посебне.

Исто је тако било и код Георгине, па ми она неки дан искрено рече:

- Добро је што ниси код мене зимовао, јер би се са мном од зиме напатио и сад бих се стидела да си се у мојој кући патио.

Тако сам једну зиму прометнуо добро, мада у својој собици код Мирковића нијесам ни десет вечери дао собе загријати. Преко дана проводио сам зиму час у кухињи код газде, час у његовој спаваћој соби. Послије подне одлазио сам у кафану "Атину", гдје смо се ми сви из Босанске Дубице избјеглице сакупљали. Пред вече кући и у кревет већ у осам са-

ти, тако да се 12 сати проводила ноћ у кревету. Пола се времена, тј. зиме преспавало (...).

(Прото С. Вујасиновић: *Срби као итцице. Мемоари*. Приредио Симо Брдар, "Глас српски", Бања Лука, 1994, стр. 16-17)

***

Владо је био диван човек. Имао је, како Велимир Стојановић рече, огромно срце. У време бомбардовања Београда 1941. ангажовао је и из свога џепа плаћао сва расположива кола, фијакере и друга превозна средства, да одвозе Београђане ван града, како не би страдали у рушевинама од бомби.

А послије рата Велимир му је у Бањој Луци рекао:

"Е, Владо, нема више тих времена, и тебе је овај режим "ошишао" па си остао без пара, а и без пријатеља."

Владо му је, уз осмех, одговорио:

"Знаш, Вељо, да је новац прљав. Пролази кроз пуно руку, па боље да се не прљам, а одласком новца нестали су и пријатељи. Можда је тако и боље, него да живим у заблуди."

Сви Стојановићи памте из причања да је Владо Игњатијевић био увек галантан и свима је волео да помогне, а за узврат никада, па ни касније када је остао "ошишан", ништа ни од кога није тражио.

(Забелешка Младена В. Стојановића)

РЈЕЧНИК

У књизи која је пред читаоцима има приличан број турцизама, дијалекатских и мање познатих ријечи. Овдје се те ријечи наводе у оном облику како их је записивач чуо од казивача. Држали смо се принципа да не објашњавамо сва евентуална значења ријечи и израза, него само она која се јављају у записима.

абер – в. хабер

аџа – нижи тур. племић, чију земљу обрађују кметови

адећ – навика, обичај

амајлија – в. хамајлија

амбар – житница, спремиште

амџамук – в. хампамук

ајостџол – Христов ученик, гласник

ајсеник – в. хапшеник

Арнауџи/ Арнауџин –

Албанац

арман – в. харман

архимандрит – управник православног манастира, високи чин у свештенству (до владике)

аскер – војник

асира – ситан сребрн новац

аци – в. хаџи

бабо – отац

баглама – шарка, железни причвршћивач врата за довратак

бан – државни поглавар, господар

бадањ – издубљен трупац кроз који протиче вода на млински точак

бежлук/ бежлучење – бегова земља коју он сам обрађује без кметова или је даје у закуп, често у значењу: бесплатан рад

бербер/ берберин – бријач
бријџа – бријач, предмет посебне оштрине за бријање

буза – в. боза

боза – густо киселкасто пиће од скроба

була – жена муслиманка
буџак – ћошак, угао

ваз/ аваз – говор, бесједа
везир – високи достојанственик у источним земљама, гувернер

вижљаг/ вижлаг – опако штене, пас који уједа

џиџови – врста пијетлова, одликују се великом борбеношћу
џосџоја – госпођа
џоџовићи – спремати
џредељ – главни водоравни дио плуга, држач лемеша и цртала
џрош – ситан новац из прошлости
џужва – уpletене лозе, служе умјесто ужета за пењање на висину и за спуштање
дєрвиш – монах, просјак код муслимана
дирек – балван, греда, ступчић, колац
долама – одјевни предмет, обично до колџена или дужи, преко њега се ставља појас
ђаконија – јело ђаконџа, посланице
ђаурин – в. каурин
ђечерма – в. јечерма
енијетџ – обећање
џирићи – жиром хранити свиње
забран – њива, ливада забрањена за испашу

заира – јело, пиће, намирнице
заискаћи – за тражити, замолити
заначије – занатлије
заособинићи – закућити, обогатити се
зџоџовићи – припремити
зулум – насиље, безаконје, терор
зулумћар – н а с и л н и к, силеција

ио – јео
изијем – поједем
изудићи – исјећи на комаде, искомадати
илика – петља, рупица за дугме
инсан – човјек, људско биће
јаџма – пљачка, отимачина, гурњава, навала
јаџија – грађа
јасџра – в. аспра
јечерма – прслук на преклоп, с рукавима, украшен гајтанима
кабо/ каблић – дрвена посуда за млијеко, кајмак, сир
кајмакам – намјесник, управник града

кајетанија – територијално подручје у доба Војне крајине, а такође и у Босни под турском управом
кајран – густа црна текућина, штити од гњилења
каур/ каурин – невјерник, турски назив за хришћане
кириција – најамни превозник
којоран – огртач, капут од домаћег сукна
крајцер – новчић, стоти дио форинте у Аустро-Угарској
крџина – кртица
курџалисаћи се – ослободити се
личина – уже
љеса – од прућа исплетена ограда, служила је и за вратнице, или као полица (даска) за сушење воћа
мала – в. махала
махала – улица, предиграда
марва – стока, благо
мафез – в. мавез
мавез – модри памук, тифтик

мејанисаћи – кајати се, клечати, клањати се
мјешина – осушена овчија кожа (или које друге животиње), служи као врећа, као балон за вино и сл.
мошћи – в. реликвија
модерираћи се – модернизовати се
набасаћи – наићи
навијеки – заувјек
наказан – ружан, изобличен, ругоба
налетник – проклетник, несрећник, ђаво
невид – слџепоћа
облаго/ сколио – наметљиво тражити нечију услугу
ока – стара мјера за тежину
олићар – ж р т в е н и к, мјесто у цркви за богослужење
ороз – пијетао, кокот
особинићи – стећи имање
џешџера – пећина
џлеменићаци – мјештани, комшије
џогајници – поданици
џошреба – сиротиња

пошћети – потрчати
пошћерити – погодити
проја – кукурузни хљеб
пречи *пучи* – пречица
прости – бити сиромашан
прости од грјеха – ослобођен грјеха
псалтир – књига псалама – побожних пјесама, хвалоспјева
пуца, пуце – дугмад
разбирати – испитивати, пропитивати
раја – поданици, кметоби, сиротиња
реликвија – мошти, предмет религиозног штовања (најчешће тијело или одјећа вјерског мученика)
рсуз – в. хрсуз
сало сису – сисало
сахати – сат
сач – метални поклопац под којим се пече хљеб, погача, бундева, пеква
сеиз – коњушар
серашићер/сераскер – војсковођа, војвода
скврчен – савијен у леђима
сколише – наговорише
софра – постављен сто, трпеза

страшиво – страх, уплашеност
стожина – висока дебла мотка око које се пласти сијено
сувоћни – посни, сиромашни
стожер – колац за арман
струка – ушлетњак, огрлица, ђердан
сушити – постити
сушица – туберкулоза
тавница – тамница
шелал – гласник, објављивач, извикивач
терзија – кројач
токе (са иликама) – метална дугмад, плочице, дугмад, са копчама и рупицама на ношњи
трефити се – задесити се, догодити се
Ћаба – муслиманско светиште у Меки
ћафир – невјерник, атеист, немуслиман
ћеф/ћеиф – расположење, добра воља
ћошак – угао
фалићи се – хвалити се
ферман – налог, наредба владара
фермен – мушки огртач без рукава

хабер – глас, вијест, порука
хамајлија – предмет који празновјерни људи носе уза се да их тобоже штити од зла
хамтамук – меки памук, вата
хайшеник – затвореник
харамбаша – хајдучки старјешина
харман – гувно
хаџи – ходочасник у Меку (муслимани) и у Јерусалим (православци)
хаџија – ходочасник који је био у Меки
хаџилук – одлазак у Меку, ходочашће
храм – црква, манастир, свето мјесто
хрсуз – б е с р а м н и к , лопов, крадљивац, разбојник
цесар/ћесар – цар

чакшире – хлаче
чибук – камиш, лула
Чифути – Жидови
чивта/чифта – коњски потков
чова/чоха – чврсто ваљано сукно и одјећа од њега
чуласт – без ушију
цевергар/цефергар – врста пушке украшене сedefима
цемадан – прслук, везен свилом и сребром
цемати – општина, друштво
цематлије – сељаци, чланови цемата
ценети – врт, башча, рај
шанац – ров
ширећ/иерет – лукав, преден, враголаст
шићар – добит, корист, плијен, иметак

ЛИТЕРАТУРА

1882.

Извјештај о Православном богословском заводу за шк. годину 1881-1882, Задар, 1882.

1883.

Извјештај о Православном богословском заводу за шк. годину 1882-1883, Задар, 1883.

1884.

Извјештај о Православном богословском заводу за шк. годину 1883-1884, Задар, 1884.

1885.

Извјештај о Православном богословском заводу за шк. годину 1884-1885, Задар, 1885.

1885-1914.

Босанска Вила, Лист за поуку, забаву и књижевност, Сарајево, 1885-1914.

1887.

Карацић, Вук Стеф.: Дјела, Државно издање, Београд, 1887.

Краус, др Фридрих: Питања за истраживање народа, С њемачког превео Тадић. „Босанска Вила“, год. II/1887, бр. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15 (у 12 бројева).

1890-1897.

Босанско-херцеговачки Источник. Мјесечни духовни часопис за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства, Сарајево, 1890-1897.

1892.

Гласник Српскога ученог друштва, Књига 75, У Београду, 1892. (Преглед садржине 90-орих књига гласника Српскога ученог друштва 1841-1847-1891 – по писцима, по струкама и хронолошки). Приредио Јован Бошковић.

1894.

Извјештај о свечаној прослави двадесетипетогодишњег преуређења и постојања Православног завода у Загру, 9. (21.) јула 1894, Задар, 1894.

На стр. 62. пише: Стојановић Симеун (Приједор, Босна) уписан у годину I 1881-82.

Стојановић, Симо: *Би(ј)ографија житиљства парохије Маринске*, Приједор, 1894 (непронађени рукопис).

1895.

Лазих, Сима Лукин: *Србин од Србина*. Издање пишчево, Загреб, 1895.

О проти Николи Беговићу.

1901.

Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901. Уредио: Алекса Јокановић, конз. савјетник. У Бањалуци, 1903.

Симо Стојановић се спомиње на стр. 172-173.

1918.

Скарић, Владислав: *Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни*, Гласник Земаљског музеја у БиХ, Сарајево, XXX/1918, стр. 219-226.

1921.

Skarić, Vladislav: *Problem migracija. Porijeklo pravoslavnog naroda u sjeverozapadnoj Bosni*, „Jugoslavenska knjiva“, Zagreb, God. V, Broj 4, dne 29. januara 1921, str. 51-53.

1925.

Карановић, Милан: *Поуње у Босанској Крајини*. Српски етнографски зборник, Књ. 35, Београд, 1925, стр. 277-656.

Регистар за „Поуње у Босанској Крајини“ – стр. 687-724. Цитат из списка „Би(ј)ографија житиљства парохије Маринске“ – стр. 352-353.

1926.

Некролоз. † јереј Симо Стојановић, парох љубијски, „Весник“, год. VII, 46, Београд, 27. новембра 1926.

1927.

Чајкановић, Веселин: *Српске народне приповијесте. Књига 1*, Приредио Веселин Чајкановић, Српски етнографски зборник, Књига XLI, Београд-Земун, 1927.

1928.

Скарић Владислав, Нури-Хацић Осман, Стојановић Никола: *Босна и Херцеговина под аустро-угарском управом*, „Геца Кон“, Београд, 1928.

Сретен Стојановић: *Импресије из Русије*, Београд, 1928.

1929.

Најор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење. Обрадио Перо Слијепчевић и сарадници, Сарајево, 1929.

1930.

Др Симеон Станковић: *Др Никодим Милаш, Епископ далматинско-истријски*, „Богословље“, Београд, година V, свеска 4 (1930), стр. 259-271.

1931.

Давидовић, Светислав прото: *Српска православна црква у Босни и Херцеговини (од 960. до 1930. године)*. Монографија. Сарајево, 1931.

1935.

Стојановић, Сретен: *Бисте*, Београд, 1935. Предговор: „*Портрети у скулптури*“ – стр. 9-22.

Мој отац, гранит, 1919.

Споменица Васиља Грђића. Издање друштва Просвете, Сарајево, 1935.

На стр. 12 пише: „1921. оженио се гђицом Георгином Стојановић, учитељицом“, тиме је Васиљ Грђић (1875-1934) постао зет проте Симе.

1937.

Карановић, Милан: *Цвијићеви најори око истраживања Босне*, „Просвета“, Сарајево, 1937, стр. 16.

Поповић, П. Ђорђе: *Јован Цвијић*, „Развитак“, Бања Лука, 1937, год. 4, стр. 33-48.

1947.

Стојановић, Сретен: *Биографија*, рукопис писан 25. децембра 1947, Архив САНУ, 14485 – III – d – 1.

1949.

Пејановић, Ђорђе: *Штампа Босне и Херцеговине 1850-1941*, „Свјетлост“, Сарајево, 1949.

1954.

Џонић, Урош: *Српске народне приповећке у „Босанској Вили“ 1885-1914. године*, Живот, Сарајево, 1954, бр. 24, стр. 56-64; бр. 25, стр. 127-134; бр. 26, стр. 263-264.

Библиографија (уз коју нису дате оцјене рада појединих записивача).

1957.

Протић, Б. Миодраг: *Сретен Стојановић*, Сликар и вајари I, Београд, 1957.

1960.

Комеморативни скуп поводом смрти академика Сретена Стојановића, 4. XI 1960, САНУ, Споменница, Књ. 18, Београд, 1962.

1961.

Prijedor i okolina. Narodni odbor opštine u Prijedoru i „Književne novine“, Beograd, 1961.

Pejanović Đorđe: *Bibliografija štampe Bosne i Hercegovine 1850-1941*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1961.

Значајан је регистар и опис листова и часописа.

1962.

Upoznajmo naš zavičaj. Prosvjetno-pedagoški zavod sreza, Prijedor, 1962.

Bez literature i izvora.

Сретен Стојановић. Живот и дело. Текст Момчило Стевановић, фотографије Д. Кажих, „Југославија“, 1962.

Са 48 фотографија и опсежним предговором.

1963.

Сретен Стојановић. Живот и дело. Текст Момчило Стојановић, фотографије Д. Кажих, „Просвета“, Београд, 1963.

О проти Сими, његовом карактеру, интересовањима – стр. VII.

1965.
Stanojević, prof. dr Vladimir: *Dr Mladen Stojanović – po podacima brata, vajara Sretena Stojanovića*, Зборник необјављених радова саопштених у секцији, Књига II, Српско лекарско друштво, Београд, 1965, стр. 179-182.

1969.

Караџић, Вук: *Етнографски списи. Живот и обичаји народа српскога*, „Просвета“, Београд, 1969.

Филиповић, др Миленко: *Вук Караџић као етнолош*, В. Караџић: Етнографски списи, Београд, 1969, стр. 394-403.

Gašić, Milenko: *Stanovništvo Prijedora*, Zbornik krajiških muzeja, Banja Luka III/1969, str. 99-118.

1972-1976.

Bogavac M., Maksimović V., Šekara L.: *Bibliografija radova o narodnoj književnosti, I-III*, Sarajevo, ANUBiH, 1972-1976.

1973.

Трифунковић, Лазар: *Сретен Стојановић*, Галерија САНУ, Београд, 1973.

У предговору спомиње се поријекло Стојановића и прото Симо.

1975.

Ђуричковић, Дејан: *Босанска вила 1885-1914, 1-3*, „Свјетлост“, Сарајево, 1975.

Попис записа Симе Стојановића и Георгине Стојановићеве адекватан и потпун – у *Библиографији* под: *Приче, анегдоте, предања*.

Цисарж., А. Бранко, протојереј-ставрофор: *Библиографија приповеда штампаних у црквеним часописима за последњих сто година (1868-1970)*, Београд, 1975.

У индексу имена нема Симе Стојановића.

1978.

Крушевац, Тодор: *Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku*, „Veselin Masleša“, Сарајево, 1978.

Симо Стојановић спомиње се на 331. страни као фолклорист и сарадник „Босанске Виле“.

1979.

Књижевна хрестоматија. Из културне баштине српског народа у Хрватској, „Просвјета“, Загреб, 1979.

Мамузић, Илија: *Никола Беžовић 1821-1895*, Књижевна хрестоматија, „Просвјета“, Загреб, 1979, стр. 234-237.

У додатку: Избор из дјела (Српске црквене бесједе, Пјесме, Живот и обичаји Срба граничара – одломак).

1981.

Андрић, Иво: *Сретен Стојановић*. Уметник и његово дело (Есеји, огледи и чланци), II, Београд, 1981, стр. 224-225.

Prijedorska gimnazija 1921-1981, Prijedor, 1981.

Spomenica.

1982.

Адамовић, Драгослав: *Разговори са савременицима. Ко је на вас пресудно утицао и зашто?* Предговор Радован Самарџић, „Привредна штампа“, Београд, 1982.

Сретен Стојановић (1898-1960 – стр. 343-344).

Маџар, Божо: *Покрет Срба Босне и Херцеговине за вјерско-просвјетну самоуправу*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1982.

1985.

Rečnik književnih termina, „Nolit“, Београд, 1985.

1986.

Etnologija. Bosna i Hercegovina, Enciklopedija Jugoslavije, 4, JLZ „Miroslav Krleža“, Загреб, 1986, стр. 70.

1987.

Башић, Раде: *Doktor Mladen* (III izdanje), Nacionalni park „Kozara“, Prijedor, 1987.

Mihić, dr Ljubo: *Kozara. Priroda, čovjek, istorija*. – „Dnevnik“, Novi Sad, 1987.

U literaturi evidentirani radovi Sime Stojanovića *Postanak Prijedora* i Georgine Sojanovićeve *Kako je postalo Knešpolje*.

1988.

Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1888-1988, Zemaljski muzej BiH, Sarajevo, 1988.

Sadržaji i indeksi pokazuju da Simo Stojanović nije saradivao u GZM ni u drugim muzejskim izdanjima.

1991.

Ђурић, Војислав: *Анџологија народних приповедака*, Четврто издање, Српска књижевна задруга, Београд, 1991.

Bibliografija književnih priloga u listovima i časopisima Bosne i Hercegovine 1850-1918, I-IV, Institut za književnost, Sarajevo, 1991.

Evidentirano za Simu Stojanovića u „Босанској Вили“ – 18 zapisa, u „Б-Х Источнику“ – četiri, a za Georginu Stojanović osam zapisa narodnih priča i jedno predanje.

1994.

Вујасиновић, прото Славко: *Срби као ишци*. Мемоари. „Глас српски“, Бања Лука, 1994.

О проти Сими и његовој породици – стр. 16-17.

1997.

Стојановић, Сретен: *Сјећање на младост 1904-1922*, Предговор Милорад Екмечић. Поговор Вера Ристић, БИГЗ, Београд, 1997.

Максимовић, Војислав: *Вук и сљедбеници*, СПКД „Просвјета“, Србиње, 1997.

Никола Пашић – животи и дело. Зборник радова са Научног скупа у САНУ и Задужбини „Никола

Пашић“, Завод за уџбенике и наставна средства,
Београд, 1997.

1998.

Бујас Милица, Клеут Марија, Раичевић Горана:
Библиографија српских некролога, Матица српска,
Нови Сад, 1998.

Нема некролога Сими Стојановићу.

2000.

*Српска православна Епархија бањалучка 1900-
2000. Шемајизам*. Бања Лука, 2000.

У регистру свештенства наведен податак: Козарац – Симо
Стојановић (1900-1911).

УМЈЕСТО ПОГОВОРА

УСМЕНА ПРОЗА У ЗАПИСИМА ПРОТЕ СИМЕ СТОЈАНОВИЋА И ЊЕГОВЕ КЋЕРКЕ

Симо Стојановић, *Записи прошином руком*, Приредио и предговор написао др Миливој Родић, „Књижевна задруга“, Бања Лука, 2003.

За сакупљање народних приповедака на јужно-словенским просторима била је пресудна Вукова антологијска збирка, објављена у Бечу 1853. Његовим путем кренули су, данас углавном заборављени родољуби и прегаоци, чувајући са мање или више успеха, умотворине свога народа од заборава. Поред све већег броја штампаних збирки, од друге половине XIX века обиље записа расејавано је на страницама разноврсних периодичних публикација, а ни након два столећа овај материјал није систематизован. Изван научних интересовања најчешће је остајала грађа бележена у областима које сам Вук Караџић није походио. Таква судбина задесила је и народне приповетке сабране широм Војне крајине. О овом корпусу махом се зна узгред, на основу информација о делима проте Николе Беговића и по библиографским подацима о збирчицама Манојла Бубала Кордунаша, Владимира Красића, Николе Кукића. Фолклористичка истраживања заобилазила су и ужа подручја, попут Кнешпоља. Богатство ове прозне традиције више се подразумевало, при анализи Кочићевог или Попићевог опуса и истицања повезаности њиховог литерарног израза са народним језиком, изворним хумором и свежином усменог казивања.

Књига коју је приредио др Миливој Родић усмерава трачак светлости на вишеструко запостављени део наше народне књижевности. *Записи*, уз то, откривају животни пут и импозантну фигуру проте Симе Стојановића, чији су потомци утиснули свој печат у културу српског народа, а неки од њих су

израсли у својеврсне хероје изворног стваралаштва Кнешпоља. Приврженост родној груди и љубав према свом народу прота је, очито, пренео најпре својим синовима и кћерима. Образован и искусан, он је знао шта су последице подривања националних упоришта. Отуда и његова интересовања за прошлост, за порекло породица и насеља, за творевине духа које спајају претке са будућим генерацијама. Разлоге сабирања умотворина прота скромно напомиње на крају описа села Балте. То је, истовремено, и недвосмислено упозоравање на пролазност и крхкост памћења:

„Оволико изнесо на јавност, само да се не би за мало времена бацило у заборав, као што би то и било, кад би стари помрли, а млађи нараштај не би знао што о овој светињи приповиједати.“

Током првих поглавља предговора др Миливој Родић је на основу темељно истражених докумената и с нескривеном топлином оцртао школовање, интересовања, животне тегобе, идеале и место прота Симе Стојановића у борби за опстанак и одржање српског народа на ветрометини између монархије и царства. Захваљујући упорности и труду приређивача сабрани су на једном месту етнографске белешке и народне приповетке које су прота и његова ћерка Георгина слушали и записивали по крајишким селима. Ову драгоцену целину Родић је реконструисао према прилозима из „Босанске виле“ и „Босанско-херцеговачког источника“, у распону од 1887. до 1914. И приповетке и етнографски списи сложени су по хронологији објављивања, а сви доступни и релевантни библиографски подаци саопштени су на крају књиге, као „биљешке о текстовима“. Дobar део предговора посвећен је особености-ма самих приповедака и предања, доминантним жанровима из протиних записа, одликама језика и стила, поступцима приповедања, крајишком народном хумору. Родић умесно закључује да су, највероватније, варијанте откриле лични афинитет саку-

пљача, који је, истовремено, био и врстан приповедач. Та компонента била је изузетно важна за објављивање народних приповедака током XIX века, а од саживљености записивача са усменом културом зависила је и стилизација грађе и естетска успелост приче. Утолико је комплекснији задатак сагледавања аутентичности прозних умотворина.

Међу записима „Приједорчанина“, како се прота потписивао, и његове кћери најуочљивије је уклапање предања, анегдота и интернационалних мотива у описе локалитета и насеља. Иста обележја континуирано су присутна и у другим делима сличног типа и намене, почев од *Српског венца* Тодора Влајића (Београд, 1850) и *Народних славонских обичаја* Луке Илића Ориовчанина (Загреб, 1846) до Милићевићевог *Живота Срба сељака* (Београд, 1894). Сраслост народног стваралаштва са животом, уосталом, потврдило је већ прво издање Вуковог *Српског рјечника* (Беч, 1818), али и сви каснији етнографски прилози из „Босанске виле“, „Зборника за народни живот и обичаје Јужних Славена“ или „Српског етнографског зборника“.

Мада феномен стилизације приповедака затамњује аутентичност записа, текст се може посматрати као резултат уобичајених тешкоћа приликом сложеног „превођења“ усмене комуникације у писмом фиксиран облик. Подаци о изворним казивачима су готово изостали (помињу се само Вучен Милинковић и Сава Билбија уз 8, 9. и 27. причу), али су очувана својства усменог казивања, изграђеност врста и њихова динамична прожимања. Оформљеност стилско-изражајног и мотивског фонда традиције не умањује ни обим прилога из „Босанске виле“, чији су уредници били веома пробирљиви при штампању грађе. И прота и учитељица Георгина били су, очито, пажљиви слушаоци и добри приповедачи. Зато су ове варијанте могле да сачувају атмосферу и обележја колектива, у којем

су, при сваком следећем извођењу, добијале нове нијансе и преливе.

Придодају ли се народним приповеткама и етнографске цртице *Зайиси протином руком* упућују на читав низ процеса, изузетно значајних за свеобухватно сагледавање трајања и распрострањања усмених жанрова, њихову поетику и формулативност, стабилност и преобликовање модела. Овом корпусу својствена је доминација шаљиве приче, која је у интензивном преплитању са готово свим прозним облицима, поезијом и кратким говорним творевинама. Тако новела о домишљану упућује на усложњавање сужејског склопа, груписањем више (сродних) ситуација око истог – типског јунака. Особина саветодавца активира комичку дистанцу и према неразумним поступцима сељана. Ланац глупих одлука успоставља шаљиву новелу, али се сваки пут сегмент може издвојити и као засебна подручачица. Управо у збиркама Вука Врчевића¹ срећу се варијанте о људима који сеју со, на тежу греду или воде бој против скакаваца (*AaTh* 1200, 1244, 1586 *Ab*). Истовремено, то су и интернационални мотиви којима се у свакој средини подсмех упућује неразумним потезима, незнању, манама и (универзалној) људској глупости. Одређени мотиви показали су изузетну еластичност и флексибилност, те се у модификованој структури приповедају и данас. У низу обрада чује се још увек виц о несрећнику који остаје без главе, а дружина се не сећа да ли је имао главу приликом окупљања (*AaTh* 1225).

Поступак кумулације сегмената и верижна композиција одликује и протину варијанту о више пута превареном вуку. Типски лик крвника трансформише се у своју пародијску супротност и у овом омиљеном склопу постаје жртва жељеног плена. Управо у „Босанској вили“² објављен је низ засебних епизода о лаковерном вуку, али његова осамоста-

љена страдања нису добила алегоријску димензију, својствену једноепизодичној басни.

Ширење композиционе конструкције повећавањем епизода слабије узрочно-последичне повезаности одлика је шаљивих новела о више пута убијеном мртвацу и умећу лопова. Занимљиво је да су сличне варијанте штампане у *Босанским народним пријовијеткама*³. Одјек оријенталне атмосфере одржао се у авантурама анонимног шегрта, типског јунака, лопова и шерета, који лако надмаши и мајстора и цара. Особен тип комичке дистанце нијансира ривалство између старог и младог хоће. Наук стечен у „ширет школи“ може се лако приписати омиљеном Насрадину, упркос опречним полазиштима његове карактеризације.

Међу протиним записима анегдотски је обојена сцена о лажљивцу у „апсу“, а језгровито су срочене и шаљиве приче о односу бабе према смрти и Циганину намерном да се ожени царевом кћери. Ове две имају широк круг варијаната, од којих су најпознатија Вукова тумачења уз пословице „Пола је посла готово“ и „Тута, смрче, на унуче“.

И прота и његова ћерка забележили су особену обраду мотива о човековом савезу са ђаволом. Њихове варијанте имају оптимистички расплет и развијеније су у односу на Вукову „малу“ причу којом је појаснио пословицу „Доста је ђаво опанака поде-рао док је то и то учинио“. Иста формула завршава Георгинин запис, мада је крајишки обрт изведен другачије. Дидактична компонента није пригушена, али се ђаволов побратим на време избави слушајући савет старијих.

Наглашена поучност иначе је својствена легендарним причама о смрти грешника и праведника. Уобичајени паралелизам, какав илуструје Глигоријевићев запис *Како Свети Аранђел вади душе*⁴, овде је уступио место градацији. Опозиција негативан / позитиван јунак није се разградила поступком

утростручавања, јер се ослонила на ритам епизода бајки о три брата. У циљу истицања и очувања хришћанских врлина особине старешине куће пренете су на карактеризацију целе патријархалне задруге.

Кушање смртника, својствено тематским круговима легендарних прича, трансформисано је делимично приликом преплитања с бајком. Како је запазио др Миливој Родић, неубичајено се издваја најстарији брат као најбољи. Оваква инверзија можда би се могла објаснити одликама старешине патријархалне задруге. Пребацивањем типских позитивних црта на најстаријег брата индиректно се афирмише онај облик породичне организације који је врло дуго одолевао у козарским селима, омогућавајући многочланој заједници економски опстанак и одбрану од сваковрсних зулума и насилника.

Сва четири етиолошка предања постојано су сачувала својства жанра. Тумачења имена Св. Јована, настанка медведа, кртице и жабе доказују истинитост постојањем појава на које се односе. Постанак „гдјекојих ствари“, како би рекао Вук, представљен је као последица кршења моралних начела. Дидактична димензија је уочљива независно од тога да ли због непоштовања кумства настаје жаба, како у протином запису, или корњача, по Вуковом казивању из *Рјечника*.

У том процесу изокретања узрока и последице, типичном за систем мишљења у усменој култури, објашњава се не само поредак у свету, него и национална прошлост. Иако често одступа од историје, усмено памћење је упорније од чињеница. Такво „знање“ о негативним цртама поетских биографија цара Душана и краља Вукашина повезало их је у културно-историјском предању Кнешпоља. Као ујак и сестрић доведени су у крвно сродство, доминантно управо међу епским „старијим временима“, помоћу којег се тумаче све особине јунака. Сасвим

супротни ефекти постижу се приликом преплитања предања са шалљивом причом. Промена дистанце пародијски је изнијансирала виђење погурености терзија или судбину додељену Турцима и раји. Деструкција легендарне приче у спрези са елементима хумора представила је и погрешке приликом расподељивања душа у рају.

Збирчица Симе Стојановића указала је и на процес супротне склапању сложенијих наративних токова. Духовити обрт заокружио је конфликт између три брата, иако се њихови сукоби новелистички нижу у више варијаната. Истоветне могућности редукције фабуле илуструје и размењивање метафоричних реплика. Двосмислени одговори у низу сложенијих варијаната наглашавају типску црту саговорника, која је издвојена и насловом Георгинине приче, *Мудра девојка*. Структура овог приповедног типа упућује и на функцију загонетке у мрежи традиционалних облика.

Прва и последња приповетка из *Зайиса протином руком* савршено одражавају динамику и комплексност опстајања мотива. Приповедање о настанку Дервиш-куле млађи је слој фабуле о владаревој тајни, која се у Вуковој збирци везује за цара Тројана. Животне реалије прикриле су и елементе фантастике и хтонску природу демона. Кулучење при зидању града и Дервишев тирански однос према кулучарима мотивишу клетву и њене последице. Човеков тријумф у завршници ипак је призвао архаичну подлогу и атрибуте противника. Светови се неопозиво раздвајају пошто Дервиш са наказним потомком одлази „у мрачну земљу; омрк’о а не освануо“. Ако је именовање демона лако замењивано, осим његовог обележја изузетну стабилност показује и мотив братимљења посредством материног млека. Истоветна епизода уклопљена је и у Николићев запис о постанку села у Мачви након савладавања змаја.⁵

Да у усменој књижевности нису оштре и непрестиве границе између облика, па и родова, потврђује приповедање о постанку Кнешпоља. Прецизна локализација и животне реалије нису сметале да се у прозној форми саопшти омиљен мотив епских песама „средњих времена“. Анђа, отресита ћерка кнеза Вука, позива побратима Михата харамбашу да је заштити од травничког паше. Хајдук ће то учинити на исти начин како је у епским десетерцима Грујица Новаковић одбранио част посетрица од похотљивог паше са Загорја. Распрострањеност сижејног склопа о прерушавању хајдука у девојачко рухо и савладавању насилника потврђује и варијанта из Црне Горе о Михату Томићу и паши од Требиња.⁶

Још интензивније локалну обраду интернационалног мотива представља протин запис о праведнику, којег посече Аса Алић, али он понесе своју посечену главу. Тек када була прекрши табу и гласно се зачуди, праведник умре, а врело избија на месту где пада света глава. Представа кафалофора има своје упориште у хришћанској легенди о Светом Јовану Претечи, а у традицији српског народа посебно се везује за песме и предања о кнезу Лаза-ру и Милошу Обилићу.⁷

На сличан начин локална казивања обгрлила су и популарне мотиве легендарних прича о испаштању грешника на ономе свету, предање о деоби пронађеног блага или анегдотску минијатуру о старцу који се исповеда и причешћује пред леском. Он чува своју веру, упркос прогону православних свештеника, бирајући за обред дрво које штити, даје снагу, знање и мудрост.⁸

Књига *Записи протиним руком* по други пут је отргла од заборава 27 прича и предања и пет питка, занимљива и неочекивано динамична описа локалитета. Мада невелика по обиму и усмерена на узак простор Поткозарја, она савременом читаоцу нуди

низ задовољстава и поставља изазове. Најпре, пружа лепоту народног језика и народног приповедања. Затим, омогућава потпуније сагледавање комплексне и слојевите традиције, одгонетање процеса који су се вековима у њој одвијали. Овим се приповеткама и предањима обзнајују животворни преплети култура, спој локалног са универзалним, дуговекост образаца и свежина њиховог непрекидног преобликовања. Илуструјући бескрајне могућности варирања мотива и испреплетеност једноставних облика *Записи протиним руком* драгоцен су беочуг у континуитету народне културе и стваралаштва. Када би се та нит прекинула, човек би само убрзао сопствени крај. Због тога би се могло пожелети да буде више сличних књига попут ове, коју је студиозно и марљиво приредио др Миливој Родић. Захваљујући њему протине речи су се изнова чуле, као глас искуства, савети и свести, можда у последњем тренутку када је још могућ спас српске баштине и нових нараштаја.

Др Снежана Самарџија

Напомене

¹ В. Врчевић, *Српске народне приповијетке, јонајвише крајке и шаљиве*, Биоград, 1868; *Српске народне приповијетке, јонајвише крајке и шаљиве*, књ. II, Дубровник, 1882, 1889²;

Народне сајтирично-занимљиве подругачице, Дубровник, 1883;

² Варијанте које припадају приповедном типу АаTh 122 А у развијенијем облику објавили су: М. Valjevac, *Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici*, Zagreb, 1958, IV odeljak, br. LXI, *Više puta prevareni vuk*; N. Tordinac, *Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke iz Bosne*, Vukovar, 1883, br. 11, *Prevareni vuk*; Ма-нојло Бубало Кордунаш, *Српске народне припови-*

јетике слијетца Раде Рајаџића, Нови Сад, 1893, бр. 20, *Несретни вук*; Н. С. Кукић, *Српске народне умотворине из разних српских крајева*, Загреб, 1898, стр. 74-77, *Ни у гори не џовори*; П. С. Иванчевић, *Ни у гори зла не џовори*, „Босанска вила“, 9, 1890, стр. 139. Б. Добросављевић послао је такође „Босанској вили“ три записа, појединачне епизоде о глумом вуку. Штампани су под насловима *Вук и ован*, *Вук и коњ*, *Вук и крмача*, у бр. 22-23, за 1892, стр. 363. Више о варијантама в. у збирци В. Чајкановић, *Српске народне приповећке*, Београд, 1927, напомена уз приповетку бр. 4 на стр. 496-497.

³ *Bosanske narodne pripovijetke*, I, Skupio i na svijet izdao zbor redovničke omladine u Đakovu, Sisak, 1870, br. 11, *Zanatlija i car* i br. 24, *Nesretni kum i kuma*.

⁴ А. Глигоријевић, *Из душе народне*, Београд, 1897.

⁵ А. Николић, *Народне српске приповећке*, I, Београд, 1841, бр. 5, *Змај или постојање неких села у Мачви*. Прештампано и у другом издању Николићеве збирке, *Српске народне приповећке*, Београд, 1899.

В. такође М. Bošković-Stulli, *Narodna predaja o vladarevoj tajni*, Zagreb, 1967.

⁶ В. С. Карачић, *Српске народне њесме*, књ. III, Сабрана дела В. С. Карачића, књ. 6, прир. Р. Самарџић, Београд, 1988, бр. 5 и 66.

⁷ В: В. Чајкановић, *Српске народне приповећке*, Београд, 1927, тумачење уз приповетку бр. 141, *Смрти Милоша Обилића*, стр. 540; С. Петровић, *Косовска бишка у усменој поезији*, Београд, 2001, стр. 278.

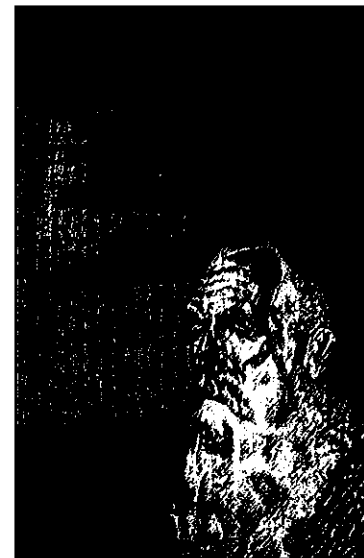
⁸ В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Београд, 1985.

Казивања узвишеног свештенослужитеља

Симо Стојановић: „*Зайиси йроџином руком*“; приредио др Миливој Родић, Књижевна задруга, Бања Лука, 2003.

Пред нама је књига која нам преноси дух светосавске филозофије живота, светосавске културе и прогреса; књига која својим садржајем привлачи пажњу богословима, етнолозима, писцима, историчарима који се баве развојем православне мисли и умјетности. У њој је животопис једног светог и узвишеног служења свештеника Симе Стојановића, који је сав живот провео онако као што је проучавао Свети апостол Павле – „владајте се достојно знања на које сте позвани“ (Еф 4,1).

Отац Симо Стојановић показивао је много више од обичне жеље за пастирским служењем; у њему се појавило „призивање одозго“. У сусрету са највећим духовником тога времена – др Никодимом Милашем, све су се жеље протине, кроз подвиге вјера, развиле у христочежњивост. Када је писац о „Славенским апостолима Кирилу и Методију и истини православља“, др Никодим Милаш открио да глас Симине душе води према другачијем начину живота

од онога куда вуку земаљске страсти, он га је, не само кроз наставне предмете у Богословији у Задру, него и индивидуалним приступом – похвалом као пјевача, наградом књигом Светога писма, – узводио по љествици духовног усавшавања. Тако је прота схватио да овај позив свете службе тражи велике заљубљенике; да очима душе гледају на оно што је небеско, а не што је земаљско, и да кроз дар састрадалне љубави саосећају и дижу оне који су у невољи или су пали.

Приређивач овога дјела др Миливој Родић, научник који је добро опремљен методологијом за истраживање нашег културног наслеђа, садржаје даје у оваквом распореду: Предговор (живот и дјело проте Симе Стојановића); Српске народне приповјетке (овдје је записано 27 приповиједака); етнографски списи (5 врло разноликих списа); Биљешке о текстовима, прилози, рјечник, литература: рецензије.

У тумачењу ових садржаја посебну пажњу привлачи "протино русофилство". А какво је то русофилство? То је љубав која би се потврдила кроз испуњену жељу да у некој потреби српски ратници буду вођени или помогнути водећом словенском силом "Мајком Русијом", то је много шире: сагледава се на духовној равни. То је она љубав којој је формулу дао Достојевски: "Руски народ живи савсвим у православљу и његовим идејама, сем православља, нема у њему ничега и ништа – а и не треба му, јер је православље све, православље је Црква, Црква је круна свега, и то је вечност" (види Ј. Поповић, *Достојевски о Европи и словенству*).

Овакво русофилство води изворним схватањима православне вјере, оно уводи у дубине Божије.

Елементи православног мучеништва, подношење многих невоља кроз које душа жели да изрази своју љубав према Христу – уткани су у етнографским списима. На мјестима мученичке смрти – по-

диже се Црква као освећење човјечанства. На таквом мјесту подигнут је манастир Моштаница. "По народном приповиједању, на истом мјесту гдје је сада манастир, спаљено је тијело св. великомученика Теодора Тирона, од ког је сама рука остала као мошти, и од тог добио име је ман. Моштанице, као год и ријека, што тече испод њега и утиче у Уну. Да су га зидали Немањићи, то су до данас многи потврдили и којекаквим наводима доказали..." (стр. 95), казује нам прота. Кроз оваква казивања културно наслеђе Срба у Босни повезује се са светосавском културом. Ту се открива како је светородна породица Немањића изградњом светих храмова поставила стубове српске културе.

Посебну вриједност у овој књизи чини поглавље *Српске народне приповјетке*. У том поглављу читалац ће наћи моделе сажетог казивања, описивања и приповједања.

Др Чедомир Ребић

„Борба“, Београд, 19. фебруар 2004, стр. 15.

Драгоценна књига српског идентитета

Са највећим интересовањем прочитао сам рукопис другог допуњеног издања књиге "Записи протином руком" Симе Стојановића коју је приредио др Миљивој Родић. То је богата збирка етнографских записа, народних приповедака, пословица и изрека из Поткозарја, из којих се може сагледати раскошна изражајност српског језика, лепота мисли народа, његови погледи на живот, обичаји, традиција, баштина. Ова сведочанства, записана су захваљујући проти Сими Стојановићу који је био национални радник и челник у буђењу свести српског народа на поткозарским просторима. Он је разумео да духовно богатство народа и његов говор представљају суштаство вредности народног бића и гаранцију за његов опстанак.

Прота Стојановић је овом збирком народних умотворина омогућио да живи ток народног говора траје од нараштаја до нараштаја, да премости тамне поноре наше историје у којима су нестала многа духовна остварења српског народа. Прота Стојановић је разумео да је језик носећи стуб велике народне грађевине и да губљење језика значи ишчезавање народа. Странице ове књиге нас опомињу да дух народа увек налази своју постојбину у језику, његовој чаровитој неисцрпности облика и изражајности. Да није ове књиге, заборав би, кад су у питању језик и народна култура, прекрио једно раздобље у летопису српског народа у Поткозарју.

2.

Књиге овакве врсте добијају огромно значење у наше време када глобализам и мондијализам прете да пониште идентитет народа, нудећи безличност, потирање корена и заборављање дубоких златонских жица духовне самобитности.

Пред ударима глобализма моћи ће опстати само они народи који чувају и развијају своју језичку и сваку другу стваралачку баштину не само као средство споразумевања већ и као средство идентитета и опстанка.

Драгоценост књиге "Записи протином руком" постаје јасна ако се зна да је настала на тлу Босанске Крајине која није била обухваћена грандиозним делом Вука Караџића, јер на том простору није имао сараднике. По томе су сви ови записи од приповедака до пословица и изрека исконски глас народног духа и мудрости исказан његовим језиком. За споменике овакве врсте архитекте и "заштитари" народне материјалне културе имају леп назив: "Споменик нулте категорије". Тиме се жели рећи да се ради о споменицима непроценљиве вредности. Тај назив може понети и ова књига.

3.

Од бројних прилога за "проширено издање" највреднији су народне пословице и изреке. Био сам одушевљен лепотом 132 ових најкраћих умотворина наше усмене књижевности. Преко 50 година сакупљам и објављујем народне изреке. Припремам шесто издање антологије "Сјај разговора" од 24.000 српских изрека. Тиме хоћу рећи да су ми изреке омиљен облик народне књижевности. Прегршт изрека у новом проширеном издању "Записа протином руком" марљиви Миљивој Родић је покупио из говора потомака проте Стојановића и других саговорника, обављајући тако вуковски посао на врелу жуборног народног језика које никад не пресушује.

Да их није записао, ове изреке би се преносиле од уста до уста, од нараштаја до нараштаја, а неке би се заувек загубиле. Овако, сачувана је "кутијица од злата" народне висprenости, његове филозофије поимања живота, морала и смисла постојања.

4.

Истраживачки рад, преданост теми као и истрајност др Миливоја Родића да сакупи што више духовних импулса, порука, мудрости и сведочанстава историјског трајања и преодолевања сваком злу са којим се вековима борио и данас бори српски народ, заслужује поштовање.

Са даром за препознавање истинских вредности, са чулом за битно у српској баштини, Миливој Родић је, приређујући друго допуњено издање књиге Симе Стојановића "Записи протином руком" створио живи источник оног шта је највредније у језику Срба на простору Босанске Крајине.

Култура која има истраживаче и зналце са енергијом која доноси плодотворне резултате, какав је Миливој Родић, таква култура има чврсте темеље и никад се неће угасити.

Мр Ђоко Стојичић

Биљешка уз друго, допуњено издање

Прво издање "Записа протином руком" (Бања Лука, 2003) наишло је на лијеп пријем код читалаца, културних, вјерских и научних установа. Допрло је до знатижељника и наших сународника и у дијаспору. Том књигом скинут је вео заборава са једнога часног, умног и добронамјерног свештеника, каквих је у српском роду, наравно, било још доста. То је најважније.

Напомињем да сам се првенствено бавио личношћу и етнографским радом проте Симе Стојановића. Такву концепцију задржао сам и у овом другом, допуњеном издању.

У међувремену, наставио сам истраживања и књигу допунио новим садржајима. Код коначног сређивања "Записа" велику помоћ су ми пружили протини унуци: Младен Игњатијевић – Бата, дипломирани инжињер, из угледне породице Драгиње и Владе Игњатијевића, и Младен В. Стојановић, инжињер агрономије, син Душанке и Велимира Стојановића, иначе, страствени прикупљач грађе о Стојановићима и, практично, историчар те угледне породице из Приједора. Обојица су ме просто засипали обиљем записа, докумената и података из породичне збирке, од чега сам доста тога уврстио у ово издање. Тим гестом обогатили су ову књигу, на чему сам им искрено захвалан.

Захвалан сам др Драги Ручнову, писцу бројних студија и књига, који ми је давао конструктивне приједлоге како да се ово издање побољша.

Најзад, захвалан сам Библиотеци Српске академије наука и уметности, Народној библиотеци Србије и Библиотеци Српске патријаршије, код којих сам увијек био добродошао као истраживач.

Важно је да напоменем ово: у протиним списима и у радовима његових потомака нису вршене језичке интервенције ни исправке – ни у стилу, ни у рјечнику, ни у правопису, чак ни у интерпункцији. Такве интервенције морале би бити преобимне, на штету аутентичности самих записа. Стога је све остављено у оригиналном облику, онако како је што својевремено и објављено.

Др Миливој Родић

Миливој Родић рођен је 1935. године у Доњој Јутрогошти код Босанске Дубице. Основну школу похађао је у Кривој Ријеци, а нижу реалну гимназију у Босанској Дубици. Завршио је учитељску школу у Бањој Луци 1954, а потом и Вишу педагошку школу у Сарајеву.

Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, на студијској групи Српскохрватски језик и југословенске књижевности. Докторирао је на Филозофском факултету у Загребу 1983, са тезом из усмене књижевности.

Краће вријеме радио је као учитељ и наставник (Добој, Босански Шамац), а најдужи стаж провео је на дужности стручног савјетника за српскохрватски језик и књижевност у регионалном Међуопштинском просвјетно-педагошком заводу Тузла (1967–1994). Изабран је 1991. за лектора на Универзитету у Минску, али због избијања рата у Босни спријечен је да оде у иностранство.

Почео је да пише од 1952. као средњошколац, и отада сарађује у бројним листовима, стручним и научним публикацијама. Објављивао је методичке прилоге, књижевне критике, есеје, студије,

фолклористичке радове и кратке приче. Приредио је више издања школске лектире, саставио зборнике и антологије усменог пјесништва: *Народне партизанске пјесме са Козаре* (1978, 1985, 1989), *Пламене звијезде* (1981), *Сунце из зоре* (1983), *Кнежскољске народне пјесме* (2001, 2002), *Ајдамак и ружа* (1996, 2002) и др. Био је уредник, рецензент и лектор многих издања.

У попису стручних, научних и књижевних радова има уписаних око 500 библиографских јединица. Држао је предавања и подносио саопштења на око седамдесет скупова у земљи и у иностранству.

Важнија су му ова дјела: *Говор Кнешића. Дијалектолошка истраживања* (1974), *Революционарна народна поезија Босне и Херцеговине* (дисертација, Загреб, 1983), *Огледи из усмене књижевности* (1991), *Затисци протином руком, Симо Стојановић – животи и дјело* (2003), *Народна поезија револуционарних епоха као књижевни феномен* (2005), *Књижевнокритички текстови* (2006), *Кнежица у Кнешићу - монографија* (2006). Радови су му превођени на руски, македонски, бугарски, словеначки, грчки и есперанто.

За достигнућа у просвјети и научном раду добио је, између осталих, ова признања: Октобарску награду Скупштине општине Тузла (1988), награду Културно-просвјетне заједнице БиХ "Златно коло" (1988) и Кикићеву награду (1989).

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР

Др Миливој Родић: *Симо Стојановић - животи и дјело* 9

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ 45

1. <i>Блажај и Дервиш-кула</i>	47
2. <i>Невјерна жена</i>	51
3. <i>Домићан</i>	56
4. <i>Отац и мајки Вукашина краља</i>	59
5. <i>Досјетљив ајсеник</i>	61
6. <i>Два рсуза</i>	62
7. <i>Вук и његов хаџилук</i>	65
8. <i>Како је поштра мећег</i>	67
9. <i>Како је поштала жсба</i>	67
10. <i>Како је св. Јован добио име Иван</i>	69
11. <i>Како је поштала крилина?</i>	69
12. <i>Како умире зрјешник а како праведник?</i>	71
13. <i>Човјек и ђаво</i>	74
14. <i>Муха и обад</i>	76
15. <i>Лисица и лисичад</i>	76
16. <i>Баба и смрти</i>	77
17. <i>Циганин и царева кћи</i>	77
18. <i>Што су шерзије погурене</i>	78
19. <i>Судбина</i>	79
20. <i>Мудра дјевојка</i>	80
21. <i>Газда у рају</i>	80
22. <i>Ширети хоца</i>	81
23. <i>Паметни ороз (ијевац)</i>	83
24. <i>Ђаво и његов побраћим</i>	84
25. <i>Није свак до краја будала</i>	86
26. <i>Како сијеш онако ћеш и пожњети</i>	87
27. <i>Како је поштало Кнежиће</i>	90

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ (Прикупио Младен В. Стојановић)	93
ЕТНОГРАФСКИ СПИСИ	107
1. Допуна опису манастиру Моштанице	109
2. На оном свијету (Истинити догађај)	113
3. Постанак Приједора	116
4. Опис села Балта и воде Светиње	122
5. Козарац с околином	125
6. Крсна слава (из Босанске Крајине)	135
7. О Богу, вјери и моралу	138
БИЉЕШКЕ О ТЕКСТОВИМА	149
ПРИЛОЗИ	157
Како су настали портрети Симе и Јованке Стојановић	159
Мило Милуновић: Прото Симо Стојановић	160
Мило Милуновић: Попадија Јованка	161
Прото Симо Стојановић у Приједору	162
Рачун из 1894. године за прву купљену „сингерицу“ у Приједору	163
Сретен Стојановић: <i>Мој отац</i>	164
Момчило Стевановић: <i>Симо Стојановић</i> <i>- идеје, интересовања</i>	168
Др Никодим Милаш: Дар Сими Стојановићу, богослову II године	169
Генеалогичка дома Стојановића	170
Генеалогичка Стојановића (надопунио Младен В. Стојановић)	172
Апсолуторна свједоцба	173
Извод вјенчаних код источно-православне српске цркве	174
Посмртница	175
Некролог. † јереј Симо Стојановић, парох љубијски	176
Сретен Стојановић: Моја мајка	179
† Јованка Стојановић	180
ПОТОМСТВО ПРОТЕ СИМЕ СТОЈАНОВИЋА	181
Симини потомци (шематски приказ)	182

ГЕОРГИНА СТОЈАНОВИЋ-ГРБИЋ	184
Георгина Стојановићева: <i>Раг учитељице</i> <i>на просвјетли у народу</i>	188
МЛАДЕН СТОЈАНОВИЋ - ПЕСНИК И ЛЕГЕНДА	198
Љепосава Сучевић: <i>Тужаљка на гробу</i> <i>др-а Младена Стојановића</i>	202
Младен Стојановић: <i>Судбина песника</i>	203
Младен Стојановић: <i>Сјокојство</i>	204
Младен Стојановић: <i>Болани Дојчин</i>	205
СРЕТЕН СТОЈАНОВИЋ	206
Сретен Стојановић: <i>Аутопортрети</i>	208
Сретен Стојановић: <i>Уметности нема граница</i>	209
ВЕЛИМИР СТОЈАНОВИЋ	215
Зрнца мудрости и шале Велимира Стојановића	218
Милица Стојановић: <i>Приједор</i>	224
Прото Славко Вујасиновић: <i>О Изњатњијевућима</i>	234
РЈЕЧНИК	237
ЛИТЕРАТУРА	243
УМЈЕСТО ПОГОВОРА	251
Проф. др Снежана Самарџија: <i>Умена проза у</i> <i>записима проште Симе Стојановића и његове ћерке</i>	253
Др Чедомир Ребић: <i>Казивања узвишеног</i> <i>свешћенослужитеља</i>	263
Мр Ђоко Стојичић: <i>Драгоцена књижа</i> <i>српског идентитета</i>	266
Биљешка уз друго, допуњено издање	269
Биљешка о приређивачу	271

Симо Стојановић
ЗАПИСИ ПРОТИНОМ РУКОМ

Приредио
Др Миливој Родић

Издавач
СВЕТ КЊИГЕ
Београд

Уредник
Стево Ћосовић

Рецензенти
Проф. др Снежана Самарџија
Др Чедомир Ребић
Мр Ђоко Стојичић

Ликовна и графичка опрема
Милијан Ивановић

Лектор и коректор
Татјана Костић

Штампа
ДРАСЛАР ПАРТНЕР
Београд

Штампано у 500 примјерака 2006. године

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-32:398
821.163.41.09-32:398
821.163.41-84:398
39(497.6)
271.222(497.11):929 Стојановић С.

СТОЈАНОВИЋ, Симо

Записи протином руком / Симо Стојановић; приредно и предговор написао Миливој Родић. - Београд: Свет књиге, 2006 (Београд: Драслар партнер). - 275 стр. : илустр. ; 20 цм. - (Едиција Баштина / Свет књиге)

Ауторова слика. - Тираж 500. - Симо Стојановић - живот и дело: стр. 9-44. - Биљешке о текстовима: стр. 151-155. - Прилози: стр. 159 - 180. - Рјечник: стр. 237-241. - Стр. 253-261: Усмена проза у записима проте Сима Стојановића и његове ћерке / Снежана Самарџија. - Стр. 263-265: Казивања узвишеног свештенослужитеља / Чедомир Ребић. Стр. 266-268: Драгоцен књига српског идентитета / Ђоко Стојичић. - Стр. 269 - 270: Биљешка уз друго, допуњено издање / Миливој Родић. - Биљешка о приређивачу: стр. 271-272. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 243-250. - Сарджај с насл. стр. : Српске народне приповијетке / [приблијежили Симо Стојановић и Георгина Стојановићева]. Народне пословице и изреке / [прикупио Младен В. Стојановић]. Етнографски списи / [Симо Стојановић].

ISBN 86 - 7396 -123- 8

1. Родић Миливој

а) Стојановић, Симо (1859-1926) - Српске народне приповетке б) Српске народне приповетке ц) Етнографија - Приједорски крај
COBISS.SR-ID 131298316